

Tempus

Tempus Project: CROATIAN BOLOGNA PROMOTERS TEAM Cro4Bologna

towards the european higher education area

bologna process

PRVI KORACI U BOLONJSKOM PROCESU

Sveučilište u Zagrebu

Prvi koraci u Bolonjskom procesu

Nakladnik:
Sveučilište u Zagrebu

Uredništvo:
prof. dr. sc. Mirjana Polić Bobić, glavna i odgovorna urednica
prof. dr. sc. Aleksa Bjeliš, prorektor
prof. dr. sc. Blaženka Divjak
Arijana Mihalić, dipl. ing.
Ksenija Grubišić, prof., dipl. iur.
mr. sc. Ranka Franz-Štern
Sandra Kramar, prof.

Grafički urednik:
Dean Križančić

**Tiskano uz potporu Europske komisije u okviru projekta
Tempus Cro4Bologna**

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica - Zagreb

UDK 378.014.3 (497.5:4-67 EU) (082)

PRVI koraci u Bolonjskom procesu / [glavna i odgovorna urednica Mirjana Polić Bobić]. - Zagreb : Sveučilište u Zagrebu, 2005.

ISBN 953-6002-25-6

I. European Union -- Visoko školstvo -- Hrvatska -- Usklađivanje
II. Bolonjska deklaracija -- Implementacija -- Hrvatska
III. Croatian Bologna Promoters Team (projekt) -- Opis projekta

450502064

ISBN 953-6002-25-6

Tisak:
Sveučilišna tiskara, d.o.o.
Zagreb, Trg maršala Tita 14

Naklada:
1500 primjeraka

Tempus

Tempus Project SCM-C005Z04-2004
CROATIAN BOLOGNA PROMOTERS TEAM Cro4Bologna

towards the european higher education area

bologna process

PRVI KORACI U BOLONJSKOM PROCESU

Sveučilište u Zagrebu
Zagreb, 2005.

SADRŽAJ

<i>OPIS PROJEKTA: CROATIAN BOLOGNA PROMOTERS TEAM – Cro4Bologna...</i>	7
Prof. dr. sc. Mirjana Polić Bobić <i>BOLONJSKI PROCES I HRVATSKO VISOKO ŠKOLSTVO</i>	9
Prof. dr. sc. Pero Lučin <i>SUSTAV KREDITNIH BODOVA – EUROPEAN CREDIT TRANSFER SYSTEM</i>	16
Prof. dr. sc. Blaženka Divjak <i>SVEUČILIŠTE USMJERENO STUDENTIMA</i>	21
Prof. dr. sc. Blaženka Divjak <i>TRI CIKLUSA SVEUČILIŠNOG STUDIJA</i>	25
Prof. dr. sc. Blaženka Divjak Sandra Kukec, dipl. oec. <i>ZAJEDNIČKI EUROPSKI STUDIJI</i>	30
Ana Ružička, prof. Prof. dr. sc. Vlasta Vizek Vidović <i>PROGRAMI MOBILNOSTI</i>	33
Prof. dr. sc. Nada Čikeš <i>KVALIFIKACIJE I KOMPETENCIJE U EUROPSKOM PROSTORU VISOKOG OBRAZOVANJA</i>	40
Prof. dr. sc. Melita Kovačević <i>USPOREDIVOST I PRIZNAVANJE KVALIFIKACIJA NA EUROPSKOJ I NACIONALNOJ RAZINI</i>	43
Prof. dr. sc. Aleksa Bjeliš <i>SVEUČILIŠTA KAO ZNANSTVENOISTRAŽIVAČKA SREDIŠTA</i>	47

Prof. dr. sc. Ksenija Čulo <i>AGENCIJE/VIJEĆA ZA VREDNOVANJE KVALITETE VISOKOG OBRAZOVANJA – NEKA EUROPSKA ISKUSTVA.....</i>	50
Prof. dr. sc. Ivan Slapničar <i>EUROPSKA DIMENZIJA BOLONJSKOG PROCESA.....</i>	55
Šime Višić <i>ESIB – NACIONALNE STUDENTSKE ORGANIZACIJE U EUROPI.....</i>	59
Dr. sc. Mladen Havelka <i>BOLONJSKI PROCES I STRUČNI STUDIJI Konačni izlaz iz slijepih ulica viših stručnih sprema</i>	60
<i>BOLONJSKA DEKLARACIJA</i>	66
<i>IZVACI IZ ZAKONA O ZNANSTVENOJ DJELATNOSTI I VISOKOM OBRAZOVANJU.....</i>	68
<i>LITERATURA NA HRVATSKOM JEZIKU O REFORMI SVEUČILIŠTA I O BOLONJSKOM PROCESU</i>	78
<i>LITERATURA NA ENGLLESKOM JEZIKU O REFORMI SVEUČILIŠTA I O BOLONJSKOM PROCESU</i>	80

OPIS TEMPUS PROJEKTA SCM-C005Z04-2004
CROATIAN BOLOGNA PROMOTERS TEAM
Cro4Bologna

Tijekom implementacije Bolonjskog procesa u Hrvatskoj, ali i u Europi, pokazala se potreba za sustavnim izvještavanjem svih interesnih skupina i cjelokupne javnosti o ciljevima i napretku velike reforme visokog školstva. Na europskoj razini pristupilo se osnivanju nacionalnih skupina za promociju Bolonjskog procesa.

U Hrvatskoj je inicijativa o pokretanju projekta promocije Bolonjskog procesa započela na Sveučilištu u Zagrebu, a pridružila su joj se sva hrvatska sveučilišta, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, ali i tri partnera iz Europske unije.

Projekt je nazvan Croatian Bologna Promoters Team, a pridijeljen mu je i zvučni akronim Cro4Bologna.

Osnovni cilj projekta jest osnivanje hrvatskog tima za promociju Bolonjskog procesa. On bi s jedne strane sustavno informirao sveučilišne nastavnike, studente, osoblje i upravljačke strukture fakulteta i sveučilišta o specifičnim zadaćama i putovima bolonjske reforme, a s druge strane služio bi kao promotor reforme prema budućim studentima, poslodavcima i ostalim građanima Republike Hrvatske. Treća zadaća bila bi pružanje ekspertize Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa o implementaciji bolonjske reforme.

Aktivnosti bi se odvijale putem seminara, radionica, medija te preko posebno dizajniranih brošura namijenjenih pojedinim interesnim skupinama. Takva je i knjižica koju držite u rukama. Sadržava priloge trinaestero autora, koji uz uvodni tekst o početku primjene Bolonjskog procesa pridonose promišljanju razvitka visokog školstva u Hrvatskoj. Dio tekstova objavljen je u dnevnom tisku (posebni prilog Vjesnika, 14. travnja 2005.) no knjižicu, prema zahtjevima projekta, objavljujemo kao publikaciju trajne vrijednosti.

Europska je komisija potkraj 2004. godine odobrila projekt kao zajednički Socrates-Tempus projekt i dodijelila mu proračun od 107.500 eura za godinu dana, tako da, za razliku od većine europskih zemalja, raspoložemo sredstvima Europske unije za dobar dio naših aktivnosti. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa sudjeluje u projektu s 5% sredstava.

Koordinator projekta je Sveučilište u Zagrebu (prorektor prof. dr. sc. Aleksa Bjeliš), a kontraktor je Österreichischer Austauschdienst iz Austrije (mr. sc. Ulrich Hörmann).

Ostali EU partneri na projektu jesu:

Ministarstvo obrazovanja, mladeži i športa Republike Češke, Ministarstvo obrazovanja, znanosti i kulture Republike Austrije i Sveučilište u Udinama, Italija.

Članovi Hrvatskog tima za promociju Bolonjskog procesa jesu:
prof. dr. sc. Aleksa Bjeliš, prorektor Sveučilišta u Zagrebu
prof. dr. sc. Pero Lučin, prorektor Sveučilišta u Rijeci,
prof. dr. sc. Danica Škara, prorektorica Sveučilišta u Zadru,
prof. dr. sc. Vjekoslav Damić, prorektor Sveučilišta u Dubrovniku
prof. dr. sc. Ksenija Čulo, Sveučilište u Osijeku
prof. dr. sc. Ivan Slapničar, Sveučilište u Splitu
prof. dr. sc. Mirjana Polić Bobić, Sveučilište u Zagrebu
prof. dr. sc. Nada Čikeš, Sveučilište u Zagrebu
prof. dr. sc. Blaženka Divjak, Sveučilište u Zagrebu
prof. dr. sc. Mladen Andrassy, Sveučilište u Zagrebu
prof. dr. sc. Melita Kovačević, Sveučilište u Zagrebu
Sandra Kukec, dipl. oec., asistentica, Sveučilište u Zagrebu
Arijana Mihalić, dipl. ing., stručna suradnica, Sveučilište u Zagrebu
Šime Višić, student, Sveučilište u Zagrebu
Petar Bezjak, student, Sveučilište u Zagrebu

BOLONJSKI PROCES I HRVATSKO VISOKO ŠKOLSTVO

Prof. dr. sc. Mirjana Polić Bobić,
Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet

U Dubrovniku je 17. i 18. veljače ove godine zasjedala radna skupina kojoj je Bologna Follow-up Group, tijelo zaduženo za praćenje provedbe Bolonjskog procesa u 40 europskih zemalja potpisnica Bolonjske deklaracije, dalo zadatak da za ministarsku konferenciju, koja će se održati u Bergenu ovoga svibnja, izradi izvješće o stanju provedbe Bolonjskog procesa u svakoj pojedinoj zemlji potpisnici.

Tom je prilikom, u razgovoru o budućem jedinstvenom europskom prostoru naobrazbe i znanja, član skupine koji u njoj predstavlja Europsku komisiju ostalim sudionicima prepričao jedan tzv. lažni navod. Rekao je kako Komisijom već duže vrijeme kola šaljiva priča kako su Schumana pitali kako bi danas, 50 godina nakon stvaranja Zajednice za čelik i ugljen i nakon desljećâ iskustva i napora na putu europskog ujedinjenja, započeo postupak ujedinjenja da mora još jednom započeti isti posao. Prema autoru dosjetke, tvorac ideje o ujedinjenoj Europi odgovorio je da bi počeo objedinjavanjem nacionalnih obrazovnih sustava.

Za takve se rječite dosjetke u nas udomaćila ona talijanska: *se non è vero, è ben trovato!* Dakle, ako i nije istinito, dobro je smišljeno!

Njezina je poruka jasna: Europsku uniju jamačno tvore i carinska unija, i zajednički ustav i mnogo drugoga, ali sve to prije svega tvore ljudi. Ako se želi postići da svi segmenti ujedinjene Europe djeluju uravnoteženo i usklađeno, ali i ako se hoće izgraditi minimum europskog pod-identiteta ili nadidentiteta koji će, uz nacionalne identitete davati pečat toj golemoj zajednici naroda, tada tim Europljanima valja pružiti obrazovni sustav koji će ići za tim ciljevima. Upravo je takav način razmišljanja doveo do zamisli o stvaranju Europskog prostora visoke naobrazbe (engl. European Higher Education Area – EHEA). Praktičnu provedbu tog nadasve zahtjevnog projekta u nas i u ostalim europskim zemljama popularno se naziva Bolonjskim procesom.

Početak i tijek Bolonjskog procesa

Povijest Bolonjskog procesa nije dugačka, ali je veoma dinamična. Prvi je put zamisao o potrebi stvaranja europskoga prostora visoke naobrazbe izražena u *Povelji europskih sveučilišta (Magna charta universitatum)* koju su 1988. godine u Bologni potpisali rektori brojnih europskih sveučilišta, među kojima i tadašnji rektor Sveučilišta u Zagrebu, prof. dr. sc. Vladimir Stipetić. Tijekom idućih 10 godina europsko visoko školstvo iznjedrilo je još nekoliko važnih dokumenata: *Erfurtsku deklaraciju o autonomiji sveučilišta* (1996.), *Sveučilišnu povelju za održivi razvoj u Ženevi* (1994.) itd. Iz svih je njih vidljivo da europsko sveučilište, koje je uz crkvu, islandski parlament i parlament Isle of Man najstarija europska ustanova, uviđa potrebu za obnovom vlastitog ustroja i uloge u društvu te da znade kako tu obnovu provesti u djelo.

Dokument od kojega je počela obnova visokoškolskog sustava je tzv. *Sorbonska deklaracija* (1998.). Njegov puni naslov je *Zajednička deklaracija o usklađivanju gradnje europskog sustava visoke naobrazbe*. Potpisali su ga tadašnji ministri naobrazbe Francuske, Italije, Ujedinjenog Kraljevstva i Njemačke. Slijedila je *Zajednička deklaracija europskih ministara naobrazbe* okupljenih u Bologni, naslovljena *Europski prostor visoke naobrazbe* koju se popularno naziva Bolonjska deklaracija.

Ta je deklaracija naglasila potrebu za osnaživanjem intelektualne, kulturne, društvene, znanstvene i tehnološke dimenzije europskog društva, odnosno za stvaranjem Europe znanja. Naglasila je potrebu da europsko visoko školstvo bude konkurentnije, osobito u odnosu na sjevernoameričko. Uzimajući u obzir načela razvoja sveučilišta iskazana u prethodnim deklaracijama ona je odredila da integrirana i autonomna sveučilišta, posvećena podjednako istraživanju i podučavanju, ponesu teret stvaranja takvoga društva.

Bolonjsku je deklaraciju potpisalo 29 zemalja. Potpisavši je, te zemlje su se složile da u razdoblju od 2000. do 2010., provedu konkretne mjere s ciljem stvaranja jedinstvenog europskog visokoškolskog prostora, i to:

1. Prihvaćanje sustava lako prepoznatljivih i usporedivih stupnjeva te uvođenje dodatka diplomu u svrhu promicanja zapošljivosti Europljana i konkurentnosti europskog sustava visoke naobrazbe na međunarodnoj razini,
2. Prihvaćanje sustava naobrazbe koji se temelji na dva ciklusa: preddiplomskom i diplomskom. Drugi ciklus, tj. diplomski studij može upisati student koji završi prvi ciklus. Prvi ciklus mora trajati najmanje tri godine. Stupanj, tj. naobrazba stečena završetkom preddiplomskog studija mora biti takva da se njome može zaposliti na europskom tržištu rada. Drugim se ciklusom stječe stupanj magistra/doktora, kao što je to u mnogim europskim zemljama,
3. Uvođenje bodovnog sustava ECTS (European Credit Transfer System – Europski sustav prijenosa bodova) koji predstavlja prikladno sredstvo za ostvarenje zamisli o studentskoj pokretljivosti (mobilnosti). Student može skupljati bodove i izvan sustava visoke naobrazbe: primjerice, u sustavu cjeloživotnog obrazovanja,
4. Promicanje mobilnosti u kojoj će se studenti moći uključivati u nastavu i obuku te moći koristiti sve pogodnosti predviđene za studente na sveučilištima u drugim zemljama; istodobno će se nastavnicima i administrativnom osoblju priznavati vrijeme provedeno na istraživanju i u nastavi u drugim europskim zemljama,
5. Promicanje europske suradnje u brizi za kvalitetu, a s ciljem stvaranja usporedivih kriterija i metodologija osiguranja i provjere kvalitete svakog visokoškolskog sustava,
6. Promicanje tzv. *europske dimenzije* u visokom školstvu, osobito u programima studija, suradnji među visokoškolskim ustanovama, mobilnosti te integriranim studentskim programima.

Predanost provedbi načela Bolonjske deklaracije vidljiva je i iz toga što su ministri za visoku naobrazbu europskih zemalja odredili posebno tijelo, sastavljeno od svojih bliskih sura-

dnika, da prati napredak u provedbi Bolonjskog procesa u svim zemljama potpisnicama te da izvješćuje ministarske konferencije o općem stanju, kao i o stanju u svakoj pojedinoj zemlji. To je Bologna Follow-up Group.

Istodobno, u zemljama potpisnicama neprestano se održavaju tzv. Bolonjski seminari na kojima se tematski obrađuju pojedini oblici i elementi Bolonjskog procesa. Izvješća članova hrvatske nacionalne skupine za praćenje bolonjskog procesa s tih seminara objavljena su na stranicama Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa.

Poslije same Bolonjske deklaracije još su dva važna dokumenta definirala korake koje treba napraviti do 2010. godine u cilju zaživljavanja Europskog prostora visoke naobrazbe. To su *Praško priopćenje (Prague Communiqué)* iz 2001. i *Berlinsko priopćenje (Berlin Communiqué)* iz 2003. godine. Riječ je o službenim priopćenjima ministara zemalja potpisnica s njihovih službenih sastanaka koji se održavaju svake dvije godine, koja i preporučuju i obvezuju. Tako je, primjerice, Praško priopćenje jasno istaknulo da je Europski prostor visoke naobrazbe pred-uvjet za jačanje kompetitivnosti i privlačnosti europskih visokoškolskih ustanova, da je visoka naobrazba javno dobro i da za nju mora postojati javna odgovornost, te da su studenti punopravni članovi akademske zajednice. Ustvrdilo je važnost uloge visokoškolskih ustanova i studenata u oblikovanju EHEA. Istaknulo je potrebu daljnjeg razvoja cjeloživotnog obrazovanja u svrhu boljeg iskorištavanja novih tehnologija te poboljšanja društvene kohezije i kvalitete života.

Praško priopćenje dodatno je razradilo i «zapovijedi» iz Bolonjske deklaracije: primjerice, europsku dimenziju vezalo se ponajprije uz module i kolegije koje zajedno izvodi više institucija iz različitih zemalja i koji vode ka zajedničkoj diplomi (engl. joint degree); glede sustava ECTS ili njemu sukladna, uz samu mogućnost prijenosa naglasili su i potrebu akumulacije bodova; takav bi ECTS, uz pretpostavku da sva nacionalna školstva surađuju u području jamstva kvalitete te uz dodatak diplomu, faktički omogućio mobilnost za vrijeme studija i zapošljivost na cijelom europskom prostoru nakon studija; glede dvocikličnog studija, naglašena je potreba podjednakog razvoja i stručnih i sveučilišnih studija; glede potrebe izgradnje sustava jamstva kvalitete, ministri su pozvali na daljnju izgradnju zajedničkih okvira djelovanja te na jačanje sustava.

Prilagodba hrvatskog visokog školstva Bolonjskom procesu

Hrvatska je Bolonjsku deklaraciju potpisala 2001. godine na Ministarskoj konferenciji u Pragu. Time je vlastitom voljom preuzela međunarodnu obvezu da će svoje visoko školstvo do 2010. godine prilagoditi njezinim načelima i zahtjevima. Taj je posao, sam po sebi mukotrpan, želi li se provesti temeljito, želi li se nakon njegove provedbe postići sve zacrtane ciljeve, i dovoljan je za jedno desetljeće. Međutim, on je u Hrvatskoj otežan samim dosadašnjim ustrojem visokoga školstva: naime, ustroj našeg visokog školstva nije nalik europskome. U nas još ne postoji nešto što je i ondje i drugdje prirodno, a zove se integrirano sveučilište.

Integrirano sveučilište takvo je sveučilište u kojemu se zajednički, u za to određenim tijelima sveučilišta, odlučuje kako će povezano i usklađeno djelovati svi dijelovi sveučilišta. Ono samo brine o planiranju i trošenju proračunskog novca na vlastiti razvoj. Za razliku od takova sustava, u nas još postoje fakulteti kao pravne osobe od kojih svaki živi i razvija se autonomno. Sve do donošenja Zakona o znanosti i visokom obrazovanju u ljeto 2003. godine, te Izmjena i dopuna istoga zakona u proljeće 2004. hrvatska se sveučilišta niti nisu mogla ustrojiti tako da budu nalik europskima.

Navedeni Zakon i njegove Izmjene i dopune omogućavaju integraciju i predviđaju robove do kojih se moraju početi ostvarivati pojedini vidovi integracije sveučilišta. To je golem posao koji će mnoge u nas prisiliti da rade drukčije nego jučer, ali – što je još teže – i da misle drukčije nego jučer.

Hrvatska, dakle, uz provedbu Bolonjskog procesa mora «u hodu» provesti i ustrojbenu reformu. Zbog zanimljivosti samoga Bolonjskog procesa najširoj se javnosti ova reforma ustroja medijski predstavlja veoma rijetko. Međutim, svi koji nešto znaju o sveučilištu svjesni su da se Bolonjska deklaracija ne može ni početi ostvarivati dok se hrvatska sveučilišta ne ustroje na način europskih sveučilišta!

Daleko bi nas odvelo predstavljanje te reforme; no, vrijedilo bi joj posvetiti znatno veću pozornost izvan akademskih krugova. Da bismo potrebu za njom dodatno približili sadašnjem ili budućem studentu, možemo navesti sljedeće: rascjepkanost sveučilišta onemogućuje kreiranje i ostvarivanje novih studijskih programa kakve zahtijeva tržište rada i na kakve upućuje brzo zastarijevanje znanja, a koje, primjerice, odlikuje visok stupanj interdisciplinarnosti.

Zatim, Bolonjski proces od nacionalnih visokoškolskih sustava očekuje da se prilagode i cjeloživotnom obrazovanju, tj. da u sva tri ciklusa otvore mogućnosti dostudiranja ljudi koji su imaju jedan ili više akademskih stupnjeva, ali se zbog promjena na tržištu rada ili u svojoj struci moraju vratiti učenju i (opet) proći kroz jedan od obrazovnih ciklusa.

Nadalje, mobilnost studenata na temelju za to predviđenih programa (vidi prilog o mobilnosti) organizira se temeljem ugovora između sveučilišta; u tu svrhu središnji uredi pri upravi svakog sveučilišta (rektoratu) moraju baratati bazama podataka o studentima koji su zasad na fakultetima, te organizirati niz tehničkih pojedinosti koristeći one potencijale koji u visokom školstvu postoje, ali ih zbog rascjepkanosti sveučilišta uprava ne može staviti u funkciju mobilnosti studenata. Mogli bismo navesti još mnogo primjera.

Kalendar prilagodbe i glavne zadaće

Sva hrvatska visoka učilišta (svi fakulteti i odjeli svih sveučilišta, te veleučilišta i visoke škole) predali su u ožujku ove godine programe preddiplomskih i diplomskih studija na evaluaciju Nacionalnom vijeću za visoku naobrazbu. Osnovni je naputak za izradu tih programa da budu usklađeni s onim osnovnim postavkama Bolonjske deklaracije koje se prve mora uvesti u praksu. To je dvociklički sustav (preddiplomski i diplomski studij) te sustav prijenosa bodova.

Nacionalno će vijeće za evaluaciju angažirati stručnjake iz područja iz kojega je svaki pojedini program studija, a ovi će dati sud o predloženom programu držeći se uputa Nacionalnog vijeća i vlastitog znanja.

Upute Nacionalnog vijeća po kojima se trebaju ravnati evaluatori uključuju:

- razloge za pokretanje studija (njegovu svrhovitost obzirom na potrebe tržišta rada u javnom i privatnom sektoru)
- povezanost studija sa suvremenim znanstvenim spoznajama i/ili na njima temeljnim vještinama
- usporedivost programa s programima uglednih inozemnih visokih učilišta, a posebice sa studijima iz zemalja EU, uz navođenje dvaju ili više analognih programa
- dosadašnja iskustva predlagača u izvođenju takvih ili sličnih programa, kod diplomskog studija zainteresiranost budućih zapošljivača za nj
- otvorenost studija prema pokretljivosti studenata
- sve ono što predlagači drže potrebnim istaknuti kao prednost predloženog programa.

Dovršenu i predaju programa prethodila je opsežna aktivnost Ministarstva i sveučilišta, veleučilišta i visokih škola tijekom 2004. godine. Rektorski zbor hrvatskih sveučilišta i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa usuglasili su načine suradnje i rokove za izvršenje pojedinih zadataka.

Tako, da bi se studenti koji upisuju studij u ak. god. 2005./06. mogli upisati po novim programima studija, visokoobrazovne ustanove sveučilišta dobile su višestruk zadatak da pripreme najprije popis preddiplomskih, diplomskih i poslijediplomskih programa koje će predati na evaluaciju sa svim potrebnim detaljima, opisati način osiguranja kvalitete u provedbi tih studijskih programa, shemu studentske pokretljivosti, točno navesti uvjete za upis svakog pojedinog studija te na temelju realne procjene kapaciteta za provedbu svakog programa studija odrediti maksimalan broj studenata koji se na nj mogu upisati. Tek u drugom koraku, upravo do 1. travnja, trebalo je dovršiti programe, provesti njihovu internu evaluaciju temeljem uputa Nacionalnog vijeća za visoku naobrazbu i predati ih Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa na daljnji postupak.

Ministarstvo je, da bi se sve to moglo ostvariti, u prošloj godini obavilo postupak imenovanja i konstituiralo Nacionalno vijeće za visoku naobrazbu, osiguralo uvjete za rad Agencije za znanost i visoko obrazovanje, uspostavilo nacionalni ured ENIC/NARIC (European Network of National Information Centres on Academic Recognition and Mobility / National Academic Recognition Information Centres), osnovalo povjerenstvo za priznavanje diploma stečenih u inozemstvu, te u nizu izvješća, kakva daju sve zemlje potpisnice Bolonjske deklaracije odgovarajućim europskim tijelima i povjerenstvima točno opisala trenutni stupanj prilagodbe hrvatskog visokog školstva njezinim načelima.

Sva će ta izvješća biti objavljena u izvješćima o visokoj naobrazbi u Europi. Sama Agencija za znanost i visoko obrazovanje tek treba postati dio ENQA (European Network of Quality Assurance – Europska mreža agencija za jamstvo kvalitete u visokoj naobrazbi).

Riječju, posao koji je obavljen u tijeku godine dana bio je zahtjevan i težak sam po sebi, krajnje odgovoran zato što je posrijedi bila (i u nas kao i u ostalim europskim zemljama) priprema najveće reforme u novijoj povijesti europskog visokog školstva – a sve se događa u okviru visokoškolskog sustava koji tek treba proći integracijski proces.

Istini za volju, treba naglasiti da je i prije donošenja Zakona iz 2003. te Izmjena i dopuna istoga Zakona, donesenih 2004., koje su konačno dale osnovni i u našim prilikama uglavnom prihvatljiv okvir za početak integracije sveučilišta i prilagodbe Bolonjskom procesu, jedan dio hrvatske akademske zajednice bio svjestan promjena koje je trebalo napraviti kao i svega što se već naziralo kao imperativ iz dokumenata spomenutih ranije u ovom prilogu.

U tom smislu Sveučilište u Zagrebu, odnosno njegova uprava i jedan dio njegovih profesora, još od sredine 90-ih godina 20. stoljeća ustrajno su radili na promicanju ideje funkcionalno integriranog sveučilišta jer je samo takvo sveučilište kadro odgovoriti zadaći obrazovanja stručnjaka za današnje vrijeme, organizaciji znanstveno-istraživačkog rada kojim može postati prepoznatljivo u akademskom svijetu, dobro gospodariti novcem hrvatskih poreznih obveznika koji danas odlaze na niz akademskih i pratećih djelatnosti koje, tako kako su ustrojene, ne rezultiraju kvalitetom, i, na kraju, reformirati studij na načelima Bolonjske deklaracije. Svih tih godina, međutim, nije bilo potrebne podrške široke akademske i društvene zajednice takvim inicijativama. Njihovim nositeljima danas može biti za utjehu činjenica da su bili «pametni prerano» što se u životu često događa, a takvi pojedinci u tom trenutku nailaze na neshvaćanje i osudu javnosti. O toj aktivnosti svjedoči i zamjetan broj naslova literature o reformi sveučilišta i o Bolonjskom procesu otad do danas koji donosimo na kraju knjižice.

Međutim, zbog rascjepkanosti našeg sustava visoke naobrazbe, u kojem su fakulteti pravne osobe kao i sveučilište kojem nominalno pripadaju te o mnogim pitanjima mogu odlučivati samostalno (a u prošlosti su i odlučivali), prodor novih ideja u sve sredine, tj. na sve fakultete ovisio je ne o upravi sveučilišta, već o upravama fakulteta. Posljedicu takvoga stanja najbolje se moglo vidjeti u tijeku niza (20) rasprava koje su prošle jeseni pokrenuli Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa i Rektorski zbor (u suradnji s Vijećem veleučilišta i visokih škola), a koje smo nazvali *Razgovori o prilagodbi hrvatskih visokih učilišta Bolonjskom procesu*.

Naime, na tim su raspravama svi fakulteti i odjeli sveučilišta te veleučilišta i visoke škole trebali prikazati stanje i stupanj prilagodbe svojih budućih programa Bolonjskom procesu, te javno raspraviti sve nedoumice i mogućnosti koje su se u tijeku izrade programa pojavile. Budući da su sve prezentacije programa te rasprave objavljene na internetskoj stranici Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, moguće je vidjeti da su neke visokoškolske sredine savjesno i odgovorno, u suradnji s odgovarajućim sveučilišnim i fakultetskim povjerenstvima, doista još u jesen 2004. bile pripravne za evaluaciju svojih programa studija, dočim su neke druge o onome što im je činiti znale znatno manje. Dakle, da nije bilo tog višegodišnjeg samozatajnog rada niza savjesnih sveučilišnih nastavnika i čelnika visokoškolskih ustanova daleko od očiju šire javnosti, ne bi se cijeli hrvatski visokoškolski sustav ni mogao početi pripremati za prilagodbu Bolonjskom procesu od onog trenutka kad mu je to omogućio zakon. Znanje se, kao što znamo, ne skuplja i ne taloži u tren oka, njegove potencijalne blagotvorne posljedice

nikad nemaju zavodljivi sjaj kakav imaju drugi, medijski lakše iskoristivi uspjesi, ali se bez njega jedno društvo ne može pokrenuti prema boljemu.

U posljednjih nekoliko godina stanje informiranosti hrvatskog visokog školstva o potrebi integracije znatno je bolje, iako je stvarno stanje i dalje glavna briga rektora i prorektora naših sveučilišta te vodstva Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa. Dapače, zakon je radi konačnog prevladavanja takve situacije predvidio dva važna koraka: od 1. siječnja 2006. godine hrvatska će sveučilišta iz državnog proračuna biti financirana dotokom novca na sveučilišta (u prevladavajućoj percepciji u našem društvu to su «rektorati») na kojima će se morati dogovarati cjelokupna financijska politika sveučilišta; do 1. siječnja 2008. sveučilišta bi trebala biti posve integrirana. Javnosti je možda manje poznato da su dva najmlađa hrvatska sveučilišta, Sveučilište u Zadru i Sveučilište u Dubrovniku, već ustrojena kao integrirana sveučilišta.

Bolonjski će proces posredno – bude li primjenjivan dosljedno – pomoći hrvatskom visokom školstvu da se riješi dviju svojih najvećih boljki nakon rascjepkanosti: to su tzv. dislocirani studiji i rad nastavnika preko norme izvan matičnih ustanova a da su pritom plaćeni iz istog izvora (Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa). Ako se to ne ostvari, značit će da sustav provjere i jamstva kvalitete, koji je u tom smislu veoma jasan i strog, nije zaživio te da Hrvatska ne odgovara onim normama koje se u drugim europskim zemljama drži temeljnima za jamstvo kvalitete visoke naobrazbe. Jasno je da onda neće biti ni mobilnosti, ni tolikih drugih stvari koje naši studenti i žele i zaslužuju.

Autori tekstova u ovoj knjižici, koji najvećim dijelom tvore tzv. Nacionalnu skupinu za promicanje Bolonjskog procesa u Republici Hrvatskoj, neće se ovdje upuštati u rasprave o Bolonjskom procesu koje već duže traju u našem društvu. Njihova je zadaća da promiču znanje i informacije o tom procesu. Uostalom, da te informacije još nisu na odmet, najbolje pokazuju neke od tih rasprava u javnosti, ali i niz pitanja koja sebi postavljaju sadašnji i budući studenti.

Ova knjižica neće odgovoriti na sva moguća pitanja, ali je zamišljena kao tumačenje osnova nakon kojih na raznim mjestima i razinama možemo nastaviti razgovor. Na nj u prvom redu pozivamo sadašnje i buduće studente, kojima preporučamo da nam kao Nacionalnoj skupini za promicanje Bolonjskog procesa upućuju pitanja na e-mail adrese: amihalic@unizg.hr ili kkasanic@unizg.hr.

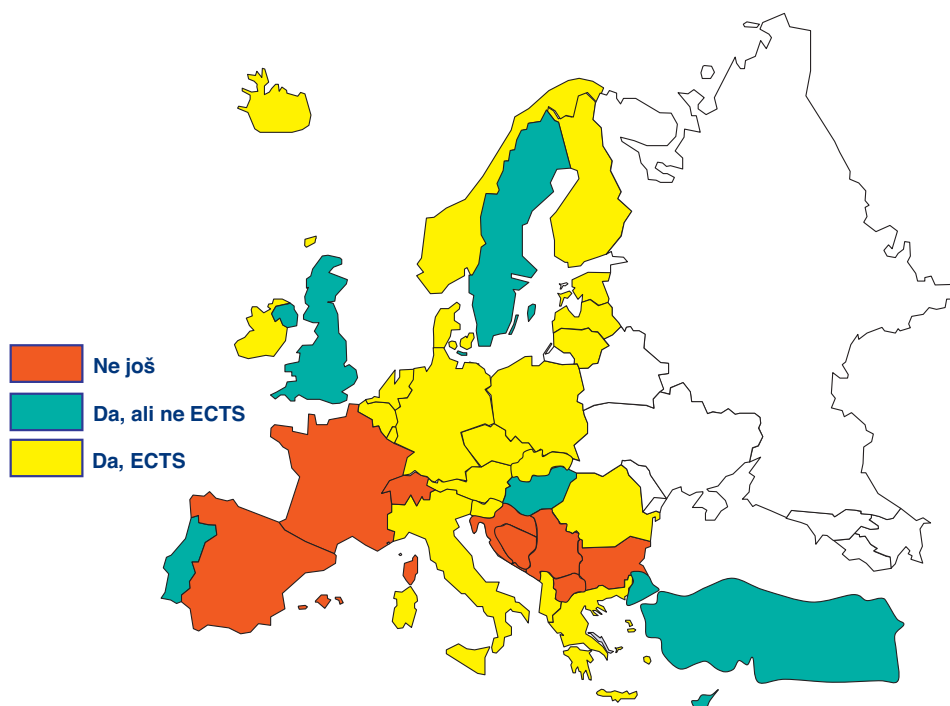
U «korist» Bolonjskoga procesa ovom bismo prigodom rekli samo jedno: to je proces kroz koji prolaze sva europska visoka školstva.

Oni koji danas vode hrvatsko visoko školstvo, bilo da su državni dužnosnici, čelnici visokoškolskih ustanova ili visokoškolski nastavnici, ne smiju dopustiti da hrvatsko visoko školstvo, u prvom redu hrvatski studenti, ostanu izvan tog procesa i da budu osuđeni na to da s Europom kao svojim prirodnim okruženjem ne mogu komunicirati.

SUSTAV KREDITNIH BODOVA – EUROPEAN CREDIT TRANSFER SYSTEM

Prof. dr. sc. Pero Lučín,
prorektor za opće poslove i poslijediplomske studije Sveučilišta u Rijeci

Sustav za prijenos bodova ECTS, (European Credit Transfer System), uspostavljen je u sklopu programa Erasmus (1988.-1995.) i testiran kao pilot projekt tijekom šest godina u 145 visokoobrazovnih institucija u svim državama Europske unije, kao i u tadašnjim državama pristupnicama. Na temelju pilot-sheme potvrdilo se da je ECTS učinkovit instrument za stvaranje transparentnih kurikuluma i poticanje akademske mobilnosti i priznavanja diploma. Zbog toga je ECTS uključen u program Sokrates pa su se tijekom 1997. i 1998. priključile još 772 institucije i započele uvođenje sustava ECTS, a tijekom 1998. i 1999. još 290 institucija iz svih sadašnjih država članica Unije (slika 1).

Slika 1: Primjena ECTS u europskim državama u 2004. godini. Uporaba sustava za prijenos kreditnih bodova u europskim državama na temelju izvoješća ministarstava

Temeljni je razlog za uvođenje sustava ECTS stvaranje usporedivih i čitljivih studijskih programa u europskim državama. Time se potiče akademska mobilnost, posebice mobilnost studenata, a primjena sustava sveučilištima uvelike olakšava organizaciju i reviziju njihovih studijskih programa. Inicijalno, ECTS je osmišljen kao sustav prijenosa kreditnih bodova, no s vremenom je postalo jasno da će se razvijati u sustav nakupljanja kreditnih bodova, što je temeljni preduvjet za razvitak koncepcije cjeloživotnog učenja.

Sustav za prijenos bodova znači bitno drukčiji pristup u utvrđivanju studijskog opterećenja. Tradicionalni način mjerenja studijskog opterećenje temelji se na kvantitativnom opterećenju nastavnika, odnosno mjeri ukupan kontakt nastavnika i studenta i izražava se u broju sati predavanja, seminara i vježbi. Pregledom nekog studijskog programa ne može se utvrditi koliko vremena studenti moraju uložiti za svladavanje studijskog programa, tj. svakog pojedinog predmeta. Drugim riječima, mjeri se ukupni angažman nastavnika pa možemo reći da je fokusiran na nastavnike. Osnovna namjera uvođenja sustava kreditnih bodova, i izražavanja opterećenja kreditnim bodovima, jeste mjerenje radnog opterećenja studenata koje je potrebno za svladavanje studijskog programa, odnosno neke studijske jedinice (predmete ili modula). On obuhvaća ne samo aktivnu nastavu, već uključuje cjelokupan angažman studenata, uključujući i angažman potreban za polaganje ispita. To znači da se mjerenje opterećenja fokusira na studente, a ne na nastavnike. No, takav je pristup još uvijek kvantitativan: ne odražava rezultat, odnosno je li vrijeme utrošeno za svladavanje studijske jedinice uistinu dovelo do određenih znanja i kompetencija. One se provjeravaju ispitom, no kreditni bodovi ne odražavaju sadržaj ispita. Zbog toga se u nekim europskim državama razvija sustav kojim se mjeri ishod studiranja (learning outcome), odnosno pokušavaju se formalno utvrditi razine s detaljnim opisima. Dolazi, dakle, do pomaka od kvantitativnog prema kvalitativnom pristupu, odnosno do pomaka od nastave prema učenju, kojim se pokušavaju opisati kompetencije, znanja i vještine.

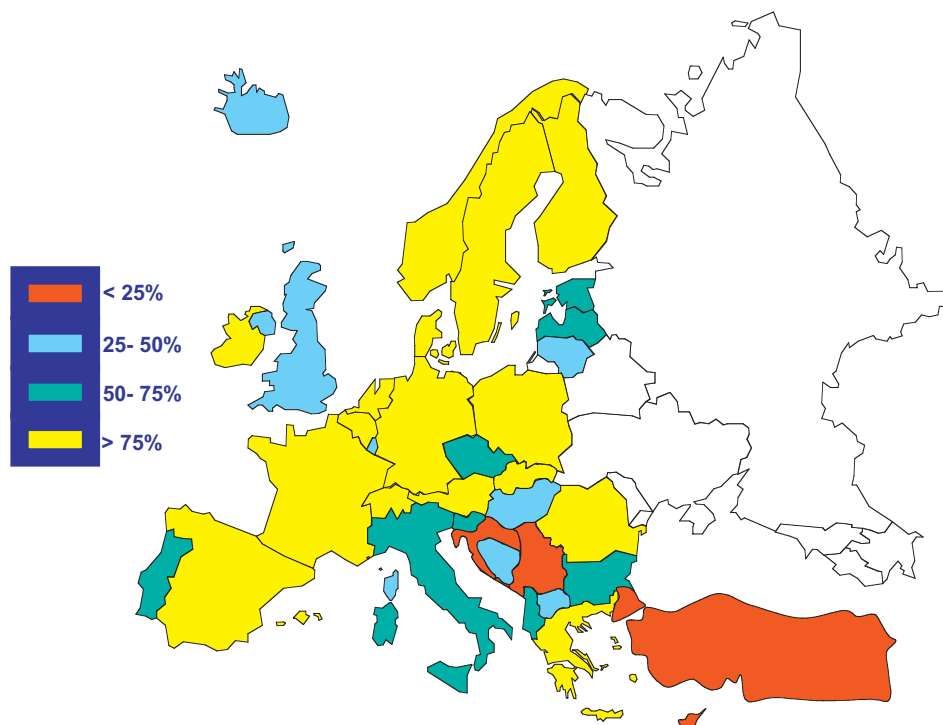
Kreditni bodovi ECTS sustava vrijednost su koja se pripisuje studijskoj jedinici (predmet ili modul) i odražavaju studentsko opterećenje potrebno da bi se ona dovršila. Kreditni bodovi izražavaju ukupnu količinu rada za svaki pojedini predmet u odnosu na ukupnu količinu rada potrebnu za završetak pune akademske godine u nekoj instituciji, što uključuje predavanja, seminare, praktični rad, osobni rad izvan institucije (u laboratoriju, u knjižnici, kući itd.) te pripremu i sudjelovanje na ispitima, odnosno drugim načinima provjere. U sustavu ECTS jedna studijska godina vrijedi 60 bodova (ukupno radno opterećenje studenta tijekom godine), odnosno 30 bodova vrijedi jedan semestar ili 20 bodova jedan trimestar. Kreditni bodovi ne pripisuju se samo pojedinim predmetima i modulima, već i praktičnom radu kao i izradi, primjerice diplomskog rada ili nekog drugog završnog rada ako je on sastavni dio studijskog programa. Kreditni bodovi mogu se dobiti samo nakon što student uspješno položi ispit ili neki drugi oblik provjere.

Vrijednosti ECTS kredita u nekim europskim državama (određene njihovim zakonom)

	Vrijednost jednog ECTS kreditnog boda
Austrija, Belgija, Italija, Luksemburg, Portugal	25 radnih sati ukupnog rada; 60 kredita jedna godina
Nizozemska	28 radnih sati ukupnog rada; 60 kredita jedna godina
Švicarska	30 radnih sati ukupnog rada; 60 kredita jedna godina
Španjolska	najmanje 25 a najviše 30 radnih sati ukupnog rada; 60 kredita jedna godina
Švedska, Finska, Latvija, Litva	1 kreditni bod iznosi 40 sati rada, a jedna studijska godina iznosi 40 kreditnih bodova. Pretvoreno u ECTS kredite 1 bod je 27 sati

Opterećenje studenata tijekom akademske godine može biti od 38 do 44 tjedna (angažman u punom radnom vremenu), odnosno 1.500 do 1.800 radnih sati godišnje. Time se utvrđuje koliko iznosi 60 ECTS bodova, odnosno jedna studijska godina. Iz toga proizlazi tjedno opterećenje, odnosno koliko radnih sati student može biti angažiran u tijeku tjedna: u neposrednoj nastavi, u izradi seminarskog rada, pripremi za seminare i vježbe, učenju za ispit itd. U većini europskih država koje uvode, ili koje su uvele, ECTS sustav, tjedno radno opterećenje kreće se od najmanje 37 do najviše 50 radnih sati tjedno, od čega najviše pola u aktivnoj nastavi. Iz prethodnih dviju definicija proizlazi vrijednost jednog ECTS boda koja se kreće od 25 do 30 radnih sati po jednom bodu. Studijski se program definira s obvezatnim i izbornim kolegijima i na taj se način prijavljuje. I obvezatni i izborni kolegiji sastavljaju se iz svih kolegija ili modula na sveučilištu. Da bi se definirala kvalifikacija, nužno ju je utvrditi kroz minimalan udio obvezatnih kolegija (modula). Primjerice; obvezatni kolegiji moraju činiti najmanje 60 do 75 posto studijskog programa (španjolski model).

U nekim europskim državama kreditni sustav ECTS u potpunosti se primjenjuje, a u većini je u fazi uvođenja (slika 2). Švedska, Finska i baltičke države već nekoliko desetljeća primjenjuju bodovni sustav koji se temelji na radnom opterećenju studenta i na istim načelima kao i ECTS (40 kredita jedna studijska godina, odnosno razlika za faktor 1,5). Osim nacionalnog sustava u tim se državama paralelno primjenjuje i ECTS sustav zbog jednostavne metodologije prevođenja. Norveška je do prije dvije godine imala nacionalni sustav od 20 kredita za jednu godinu, no u potpunosti je prešla na ECTS. Velika Britanija ima sustav koji se također lako prevodi u ECTS: 120 kreditnih bodova za jednu studijsku godinu, no u planu je potpuni prijelaz na ECTS. Irska je imala sličan sustav kao i Velika Britanija, no velik broj sveučilišta primjenjuje ECTS. Island ima nacionalni sustav sličan ECTS-u: 30 kreditnih bodova za jednu

Slika 2: Primjena ECTS-a u europskim državama. Postotak visokoobrazovnih institucija koje koriste ECTS za prijenos bodova

studijsku godinu. Španjolska je imala nacionalni sustav kreditnih bodova koji nije bio kompatibilan s sustavom ECTS, no od 2003. zakonom je uveden ECTS. Uvođenjem sustava ECTS bodova stvara se sustav visokog obrazovanja lako usporediv s ostalim sustavima u Europi koji osigurava mobilnost nastavnika, studenata i radne snage. Nadalje, sustav kreditnih bodova omogućuje cijeloživotno obrazovanje i formiranje širokog panela kvalifikacija.

Ocjenjivanje uspjeha studenata dokumentira se nacionalnim skalama za ocjenjivanje, no sve se više dodaju i stupnjevi po ECTS sustavu, posebice kada treba prenijeti bodove. Ocjenjivanje u sustavu ECTS temelji se na raspodjeli studenata prema uspjehu u svladavanju kolegija, dakle na statističkoj bazi. Zbog toga, za primjenu ocjena ECTS sustava valja imati sve statističke podatke o uspjehu studenata. Raspodjela se vrši na sljedeći način:

- A (izvrstan) – izvrstan uspjeh samo s manjim nedostacima (najboljih 10% studenata)
- B (vrlo dobar) – iznad prosjeka s nekoliko nedostataka (sljedećih 25% studenata)
- C (dobar) – solidan rad s brojnim uočljivim nedostacima (sljedećih 30% studenata)

- D (zadovoljavajući) – dostatno znanje sa značajnim nedostacima (sljedećih 25%)
- E (dovoljan) – zadovoljava minimalne kriterije (sljedećih 10%)
- FX (nedovoljan) – potreban dodatan rad da bi mogao zaraditi kreditne bodove
- F (neuspješan) – potreban značajan dodatni rad

Ključni su dokumenti ECTS sustava: (1) informacijski paket/katalog studija (Information Package/Course Catalogue) koji objavljuje institucija na dva jezika (ili samo na engleskom kad se program odvija na engleskom), (2) ugovor o studiranju (učenju) (Learning Agreement) s popisom svih predmeta i odgovarajućom vrijednošću u kreditnim bodovima koji potpisuju student i institucija, a kada je riječ o prijenosu bodova tada ga potpisuju obje institucije prije nego student započne studij, te (3) prijepis ocjena (Transcript of Records), dokument kojim se potvrđuje uspješnost studenta i koji sadrži listu predmeta, broj ostvarenih ECTS kreditnih bodova, lokalnih ili nacionalnih kreditnih bodova te ocjene (lokalne i prema sustavu ECTS). Prijepis ocjena studentu se mora izdati prije polaska na studij u drugoj državi kao i nakon razdoblja studija provedenog u inozemstvu. Da bi kreditni bodovi bili prenosivi u EU, institucija treba dobiti ECTS Label, jasno ako zadovoljava sve predviđene uvjete, koji vrijedi tri godine. Dodatak diplomi (The Diploma Supplement) dokument je koji se priključuje akademskoj diplomi sa standardiziranim opisom prirode, razine, sadržaja i statusa studija koje je student pohađao i uspješno dovršio. Osnovna je svrha tog dokumenta osiguranje transparentnosti i ubrzavanje akademskog i profesionalnog priznavanja kvalifikacija (diploma, stupnjeva, svjedodžbi).

SVEUČILIŠTE USMJERENO STUDENTIMA

Prof. dr. sc. Blaženka Divjak,
Sveučilište u Zagrebu, Fakultet organizacije i informatike Varaždin

Svaki student u Hrvatskoj zna kako se mjeri satnica pojedinog predmeta. Primjerice u studentskom indeksu piše da predmet matematika ima dva sata predavanja tjedno i dva sata vježbi tjedno, dok predmet informatika ima tri sata predavanja tjedno i dva sata vježbi.

Što se mjeri na ovaj način? Mjeri se broj sati izravne nastave koju izvode profesori ili asistenti tijekom tjedna. Jednim ćemo imenom profesore, docente, asistente i predavače na fakultetima zvati nastavnici. Dakle, dobiva se informacija o radu nastavnika fakulteta, koja donekle služi kao temelj na kojem se obračunava njegovo nastavno opterećenje. Kao takva, informacija je više orijentirana nastavniku, a manje studentu. Doduše, satnica pokazuje koliko vremena student treba provesti u učionici ili laboratoriju.

S druge strane, postavlja se pitanje daju li ti brojevi ikakvu informaciju studentu o tome koliki rad on treba uložiti da bi uspješno savladao kolegij matematika ili informatika? Znači li da on treba više učiti informatiku nego matematiku, zato jer je satnica informatike veća? U kom su relativnom odnosu, s obzirom na uloženi trud prosječnog studenta, ovi predmeti prema ostalim predmetima u semestru kojeg student sluša? Odgovore na nabrojena pitanja kao i na mnoga slična pitanja student ne može dobiti iz informacije o broju sati nastave, koja mu piše u indeksu.

Da bi se dobila mjera koja studentu daje tražene informacije, u Europi se uvodi Europski sustav prijenosa bodova – ECTS (European Credit Transfer System). Vjerujem da su mnogi već čuli za tu kraticu, iako su rijetki oni koji razumiju njezinu namjenu, a još manje njezinu konkretnu primjenu. U osnovi, ECTS ima dvije temeljne uloge. Prva uloga se odnosi na omogućavanje mobilnosti studenata unutar europskog akademskog prostora, a druga na mjerenje studentskog rada kojeg «prosječan student» treba uložiti da bi položio određeni predmet.

Ovdje ćemo pojasniti ECTS u kontekstu mjerenja studentskog rada. Odmah se uočava činjenica da se više ne govori o radu nastavnika, nego se govori o uloženom radu studenata. Dakle, studenti su u prvom planu – sveučilište se usmjerava prema studentima. Pritom se ne misli podcijeniti rad nastavnika, nego ga se stavlja u širi kontekst.

Što sve zovemo studentskim radom i kako ga mjerimo

Ilustrirajmo taj problem primjerom. Uzmimo da student «sluša» tijekom semestra dva sata predavanja i dva sata vježbi iz matematike. To iznosi kroz 15 tjedana kroz koje se izvodi nastava tijekom semestara, ukupno 60 sati. Nadalje, student svaki mjesec treba položiti i kolokvije i, jasno, za njih učiti, što procjenjujemo na 35 sati. Procjena se može temeljiti na

studentskoj anketi. Nadalje, student svaki tjedan treba izraditi problemske zadatke kod kuće te ih predati na vježbama. Pretpostavimo li da su «prosječnom studentu» za to tjedno potrebna dva do tri sata, na semestar se na tu aktivnost potroši oko 40 sati rada. U programu rada piše da studenti u timu trebaju predati jedan esej tijekom semestra pa tu računamo oko 15 sati uloženog rada. Pribrojimo tome povremeno polaznje demonstratura (studenti podučavaju studente), te ostalo učenje i pripreme u iznosu od 35 radnih sati. Učeci matematiku student, dakle, ukupno provede oko 185 radnih sati tijekom semestra.

Primjer rada studenta tijekom semestra

Aktivnost	Broj sati rada studenta	
Predavanja i vježbe	60	
Tri mjesečna kolokvija i učenje	35	
Tjedni problemski zadaci	40	
Esej	15	
Ostalo	35	
Zbroj	185	ECTS: 7

Nadalje, student bi tijekom semestra trebao «odraditi» ukupno od 750 do 900 radnih sati (oko 8 sati dnevno tijekom 5 ili 6 mjeseci). Dogovorno se uzima da jedan semestar vrijedi ukupno 30 ECTS bodova, što drugim riječima znači da jedan ECTS bod predstavlja između 25 i 30 sati studentova rada. U našem bi slučaju to značilo da matematika nosi između 6 i 7 bodova ECTS-a.

U ovom se primjeru uočavaju i određeni praktični problemi. Na primjer, što znači sintagma «prosječni student», odnosno kako izračunati koliko taj izmišljeni student potroši vremena na učenje i ostale aktivnosti vezane uz predmet? U praksi se taj problem rješava na različite načine, a najčešći je upotrebom studentske ankete, koja bi trebala dati prosječne vrijednosti rada koje student utroši na svladavanje predmeta.

Temeljem toga, točan iznos ECTS-a nije precizna mjera, nego predstavlja procjenu sati rada studenata. S druge strane, ECTS je relativna mjera jer govori o udjelu utrošenog rada studenta na jedan predmet u odnosu na ukupni rad u pojedinom semestru. Dakle, student na matematiku iz gornjeg primjera potroši više od petine vremena u danom semestru. Razumljivo da pojedini studenti mogu u taj predmet uložiti više ili manje rada od onoga predviđenog za «prosječnog studenta», što ovisi o različitim faktorima (predznanje, motivacija, interes, dostupna literatura itd.).

Nadalje, ako se dobro procijene sati rada svih predmeta u semestru treba se doći do 30 ECTS-a. Ako je taj broj bitno veći od 30 znači da studijski program nije dobro balansiran, tj. da je opterećenje studenata preveliko. Ako su ta odstupanja manja, predmetima se dodijele ECTS bodovi proporcionalno njihovom udjelu u ukupnom studentskom radu, ali tako da suma bude 30.

U osnovi se problemu dodjeljivanja bodova može pristupiti na dva načina. U prvom pristupu, koji je opisan u primjeru, kao početna se točka uzima predmet i njemu se dodjeljuju bodovi, ali je potrebna normizacija na 30 bodova tijekom semestra. U drugom se pristupu krene s razine studijskog programa i opisanih rezultata učenja na razini programa. Svakom se rezultatu procijeni potrebno vrijeme da se dostignu i onda se to «spusti» na razinu semestra, odnosno pojedinog predmeta. Kod raspodjele ECTS bodova fakulteti obično kombiniraju ova dva pristupa.

S druge strane, prema standardima u visokom obrazovanju određen dio predmeta studenti trebaju izabrati iz grupe ponuđenih izbornih predmeta i tako kreirati vlastiti put kroz studij. Važno je međutim da zbroj ECTS-a na pojedinim stupnjevima bude sukladan zakonski određenom iznosu, a to je primjerice 180 do 240 ECTS bodova za prvostupnika.

Zaključujući, možemo reći da je ECTS sustav akumuliranja bodova te da bod predstavlja formalni, kvantitativni oblik uloženg rada studenta koji je uspješno završio predmet. Jednom prikupljeni bodovi na jednom sveučilištu (fakultetu, državi), trebali bi se prenositi na drugo sveučilište (fakultet, državu) na koje student želi prijeći i na taj način omogućiti mobilnost studenata.

Orijentacija sveučilišta prema studentu treba biti šira od mjerenja njegovog uloženg rada. Ona se mora ogledati i u orijentaciji prema rezultatima učenja, a ne samo prema sadržajima učenja. Primjerice, student koji polazi matematiku iz gornjeg primjera zasigurno treba savladati specifične zahtjeve područja koje izučava. Tako treba naučiti operacije s matricama, biti u stanju rješavati sustave linearnih jednadžbi i slično. To i nije nova stvar.

Ipak, osim toga, unutar svakog kolegija trebale bi se razvijati i razne dodatne vještine i znanje (tzv. generički rezultati učenja). Vjerujemo da bi student iz gornjeg primjera temeljem nabrojanih aktivnosti trebao razvijati usmeno i pismeno izražavanje, tehnike rješavanja problema, razumijevanje modela, rad u grupi, radne navike, služenje različitim izvorima informacije

Želimo li studenta pripremiti za zapošljavanje i samozapošljavanje nakon završetka studija, ali i na cjeloživotno učenje, uz specifične rezultate učenja u pojedinim područjima, treba razvijati i generičke izlaze učenja.

Na kraju, ali ne i manje važno, sam proces podučavanja i učenja treba biti takav da u njegovu središtu bude student, a ne nastavnik. Nije riječ samo o tome koliko je vremena na studiju provedeno, već posebno o tome kako je to vrijeme provedeno.

Konkretno, u današnje doba izuzetno brze akumulacije i razvoja novih znanja nije dovoljno da nastavnik predaje *ex-chatedra*, a da student sluša, zapisuje i na ispitu manje-više reproducira zapisano ili pročitano u udžbeniku. Naprotiv, student mora svladati temeljna znanja u području, ali i naučiti kako će se služiti literaturom, da bi mogao nastaviti sam učiti. Zatim, studenta treba stavljati u problemske situacije koje će mu omogućiti razvijanje strategija za rješavanje problema, ali i kritičko razmišljanje o problemu i situaciji.

Ovakav pristup potiče nastavnika na sveučilištu da upotrebljava i suvremene metode nastavnog rada, koje će studenta uvažavati kao subjekt učenja, a ne samo objekt podučavanja. To znači da Bolonjski proces prisiljava i nastavnike na kontinuirano cjeloživotno učenje i usavršavanje.

Sveučilište je usmjereno studentima jer

- se nastavni plan temelji na opterećenju studenata, a ne nastavnika
- su važni rezultati učenja, a ne sadržaji
- metode rada stavljaju studenta u središte nastavnog procesa
- većom slobodom kod izbora predmeta studenti kreiraju vlastiti put kroz studij
- se studente priprema za cjeloživotno učenje, zapošljavanje i samozapošljavanje.

TRI CIKLUSA SVEUČILIŠNOG STUDIJA

Prof. dr. sc. Blaženka Divjak,
Sveučilište u Zagrebu, Fakultet organizacije i informatike Varaždin

Vjerujem da je svatko od nas barem jednom bio u situaciji usporediti svoju diplomu ili svjedodžbu stečenu u Hrvatskoj s nekom drugom iz neke europske zemlje i pritom se zapitati u kakvom su one odnosu. Mene je nazvala bivša studentica, koja mi je u sjećanju ostala kao dobra studentica, te me zamolila da joj pomognem ispuniti formulare za dodatnu edukaciju. Ona se, naime, nakon završenog studija zaposlila u Hrvatskoj, ali u inozemnoj tvrtki. Ta joj je tvrtka omogućila dodatno obrazovanje u inozemstvu, a ona je u tu svrhu trebala potvrditi kakvu diplomu i stupanj ima. Mogla je upisati BSc, ali to bi prema prihvaćenom europskom standardu značilo da je završila tri, najviše četiri godine na sveučilištu zajedno sa završnim radom. No, ona je službeno na sveučilištu provela pet godina – četiri na predavanjima i polaganju ispita, u sljedećih pola godine položila je ispite posljednje godine, da bi za pisanje i obranu diplomskog upotrijebila zadnjih šest mjeseci.

Prema brzini kojom je završila studij, ona pripada u najboljih 10 do 20 posto hrvatskih studenata, jer je kod nas prosječno trajanje studija šest do sedam godina. Dakle, po kriteriju trajanja studija, ona bi prema klasifikaciji koju uvodi EU, trebala dobiti stupanj magistra – MSc.

Međutim, u Hrvatskoj je, sve do ove godine, postojao samo stupanj magistra znanosti za koji je, nakon diplome, na sveučilištu trebalo provesti dodatnih dvije do tri godine. Naš je sustav, dakle, teško usporediv sa zapadnoeuropskim, ali i američkim sustavom. S druge strane, studij traje predugo i to po dva kriterija. Prvo, naš «prosječni student» za 4 do 5 godina, predviđenih po planu i programu studija, treba barem 6 do 7 godina, ako uopće pripada onoj sretnoj trećini upisanih studenata koji uspiju diplomirati. U Hrvatskoj diplomira trećina studenata koji su upisali studij i po tom smo kriteriju na dnu europske ljestvice efikasnosti studiranja. Drugo, za stjecanje doktorata znanosti kod nas su potrebne dvije, tri godine više nego, primjerice, u Italiji ili Austriji, jer je do doktorata postojala obaveza stjecanja magisterija znanosti.

U svrhu lakšeg prepoznavanja stupnjeva, te omogućavanja mobilnosti, kako studenta i nastavnika, tako i radne snage, u Europi se uvodi Bolonjski model visokog obrazovanja. On je dosta u svijetu rasprostranjen i sam po sebi nije nov, no predstavlja pomak prema jedinstvenom europskom modelu visokog obrazovanja koji će sveučilišne stupnjeve u Europi učiniti prepoznatljivima, omogućiti mobilnost, ali pri tome poštivati i različitosti pojedinih nacionalnih obrazovnih sustava.

Osnovni ciljevi tzv. trodijelnog sustava (engl. three cycles) usporedivi su i kompatibilni stupnjevi visokom obrazovanju. Za prva dva stupnja Helsinškom je deklaracijom određena količina ECTS-a (180 do 240 za prvi, te 60 do 120 za drugi ciklus), dok je treći ciklus još uvijek otvoren. U ljeto 2003. godine Hrvatski Sabor prihvatio je novi Zakon o znanstvenoj

djelatnosti i visokom obrazovanju, koji određuje potrebne iznose ECTS bodova za pojedine sveučilišne stupnjeve, kao što je dano u tablici 1.

Tablica 1: Novi hrvatski sveučilišni stupnjevi s pripadajućim ECTS bodovima

Stupanj/Ciklus	ECTS bodovi u ciklusu	ECTS bodovi (godine studiranja) od početka studija
Prvostupnik (BSc)	180-240	180-240 (3-4 godine)
Magistar Magistar struke – u društvenim područjima Diplomirani inženjer – u tehničkim područjima	60-120	300 (5 godina)
Doktor znanosti (PhD)	180	480 (8 godina)

Pretvorimo li bodove u godine studiranja (60 ECTS-a = 1 godina) dobijemo potrebne godine studiranja da bi se dobila diploma određenog stupnja. Dakle, prema ovoj shemi diplomandica s početka ovog članka, imala bi pravo na stupanj magistra struke. Ova shema ima i izuzetaka, koji se uglavnom odnose na biomedicinsko područje i obrazovanje nastavnika.

Kvalifikaciju diplomanada opisuju sljedeći elementi:

- Razina (stupanj) – engl. level (BSc, MSc, PhD)
- Uloženi rad – engl. workload (ECTS)
- Kvaliteta programa/institucije – ocjenjuje ga Agencija
- Rezultati učenja – engl. learning outcomes – stručni i generički
- Profil – engl. profile – područje studiranja

U svaki stupanj su uključena sljedeća znanja i vještine:

- znanja i vještine u pojedinom specifičnom području
- generičke vještine, zajedničke za većinu institucija visokog obrazovanja (logičko razmišljanje i zaključivanje, komuniciranje, analitičke vještine, načini usvajanje znanja).

Opterećenje studenata mjeri se ECTS-om, dok se rezultati učenja trebaju definirati za svaki studij, ali i za svaki pojedini kolegij u studiju. Student godišnje za 60 ECTS-a «odradi» 1.500-1.800 sati, što je 25 do 30 sati za jedan ECTS bod. Rezultati učenja definiraju minimalne zahtjeve koje student mora ispuniti da bi položio određeni predmet ili čitavi studijski program.

U tablici 2 dajemo opise općih rezultata učenja za pojedine razine studija. Takve opise u Europi zovu «Dublinski opisnici» (engl. Dublin descriptors)

Tablica 2: Stupanj se dodjeljuje studentima koji zadovoljavaju kriterije:

	Prvostupnik – BSc	Magistar - MSc/MA	Doktor - PhD
<i>Znanje i razumijevanje</i>	Demonstriraju znanje i razumijevanje u području studiranja koje se dograđuje na srednjoškolsko obrazovanje i koje je poduprto znanjem iz naprednih udžbenika, te uključuje neke aspekte modernih znanja u području studiranja.	Demonstriraju znanje i razumijevanje, koje počiva na prvom stupnju, ali ga i proširuje i/ili produbljuje, te tako predstavlja temelj ili mogućnost originalnog razvoja i/ili primjene ideja, koje su često unutar područja istraživanja studija.	Demonstriraju kreaciju i interpretaciju novih znanja kroz originalno istraživanje i publiciranje rezultata vlastitih istraživanja, sustavno razumijevanje biti znanstvenog i/ili primijenjenog znanstvenog područja istraživanja u kojem rade.
<i>Primjena znanja i razumijevanja</i>	Mogu primijeniti znanje i razumijevanje na način karakterističan za pojedinu struku i imaju kompetencije koje im omogućuju rješavanje problema u području studiranja.	Mogu znanje i razumijevanje, kao i sposobnost rješavanja problema, primijeniti u novim ili nepoznatim situacijama u širem (ili interdisciplinarnom) kontekstu, koji je povezan s područjem studiranja.	Mogu znanje i istraživanje primijeniti za izradu koncepata, izradu i implementaciju projekata, koji će generirati nova znanja, primjene i razumijevanje i tako doprinijeti korpusu znanja koji se verificira kroz publiciranje u nacionalno i/ili međunarodno priznatim publikacijama.
<i>Donošenje zaključaka i sudova (odluka)</i>	Imaju vještine potrebne za prikupljanje i interpretaciju relevantnih podataka (obično u području studiranja) i stvaranje zaključaka koji uključuju relevantne društvene, znanstvene i etičke teme.	Imaju sposobnost integriranja znanja i upravljanja kompleksnošću, formuliranja sudova na temelju nepotpunih ili ograničenih informacija, koji uključuju društvene i etičke odgovornosti povezane sa primjenom njihovog znanja i ocjena	Imaju sposobnost kritičke analize, evaluacije i sinteze novih i kompleksnih ideja, stvaranja sudova o kompleksnim temama koje uključuju relevantnu društvenu, znanstvenu i etičku odgovornost.
<i>Prezentacije</i>	Mogu prezentirati informacije, ideje, probleme i njihova rješenja stručnoj i općoj publici.	Mogu prezentirati svoje zaključke, kao i znanje i argumente koji ih podupiru stručnoj i općoj publici na jasan i nedvosmislen način.	Mogu prezentirati svoje zaključke i rezultate originalnog istraživanja, stručnoj i općoj publici na jasan i efektivan način.
<i>Vještine učenja</i>	Razvili su vještine učenja potrebne za cijeloživotno učenje, ali i nastavak studiranja na diplomskom studiju.	Razvili su vještine učenja potrebne za cijeloživotno učenje (formalno ali i samostalno).	Razvili su kvalitete i generičke vještine potrebne za zapošljavanje i samozapošljavanje, te kontinuirano napredovanje u teoretskom i/ili primijenjenom istraživanju i razvoju novih tehnika, ideja i pristupa.

Vjerojatno je široj javnosti najzanimljivija razlika između prvog stupnja (BSc) i drugog stupnja (MSc, MA, dipl. ing.), odnosno njihov smisao i zapošljivost osobe koja ih postigne. O toj temi postoji dosta različitih pa i međusobno suprotstavljenih stavova i pristupa.

Na početku navedimo jednu unutarnju motivaciju za uvođenje prvostupnika u sustav hrvatskog visokog obrazovanja. Spomenuli smo da samo svaki treći upisani student ujedno i diplomira. Tipična je situacija da takav student uspije doprijeti do sredine studija i onda odustane, nakon nekoliko godina financijskog i intelektualnog ulaganja. Nakon odustajanja, njemu kao kvalifikacija za zapošljavanje ostaje samo srednjoškolska svjedodžba.

S druge strane, Hrvatska ostaje na dnu europske ljestvice kad je u pitanju postotak populacije sa završenom višom ili visokom školom. Jedva je 12% Hrvata u toj kategoriji u usporedbi s Finskom koja ima oko 60% stanovništva sa završenom višom ili visokom školom ili sveučilišnim obrazovanjem. Uvođenjem međustupnja na tom petogodišnjem putu, omogućilo bi se stjecanje kvalifikacije dobrom dijelu studenata, koji u sadašnjem sustavu ostaju bez nje. S druge strane, analiza kvalifikacija koje trebaju poslodavci u europskim zemljama, pokazala je da se za većinu struka može upotrijebiti trogodišnje ili četvergodišnje obrazovanje na sveučilištima.

Dakle, prvostupnik treba usvojiti temeljna znanja struke koju studira, te praktična i teoretska znanja, tako da bi uspješno mogao raditi u grupi, samostalno obavljati stručne poslove manje složenosti ili nastaviti daljnje samoučenje ili obrazovanje na višem stupnju. Ovo posljednje posebno je važno u procesu strahovito brze akumulacije novih znanja, kojoj smo izloženi u posljednjih nekoliko desetljeća. Primjerice, informacijske tehnologije (Internet, mobil, internet bankarstvo, itd), koje danas koristimo u širokom rasponu i nezamisliv nam je profesionalni i privatni život bez njih, nisu bile predmet izučavanja na fakultetima prije samo 10 ili 15 godina. Pa ipak, izučavali su se neki temeljni principi potrebni za njihov razvoj.

Većina današnjih stručnjaka na tom području ipak se morala sama obrazovati nakon studija da bi se mogli uhvatiti u koštac s profesionalnim zahtjevima. To su mogli ako su imali dobre temelje u teoretskim disciplinama, kao i generičke vještine (sposobnost rješavanja problema, samoučenje itd). U drugu ruku, prvostupnik mora imati i određena praktična znanja koja mu omogućavaju trenutno zapošljavanje nakon završetka studija. Jasno, ta će praktična znanja i vještine relativno brzo zastarijevati tako da će on biti upućen na kontinuirano učenje (formalno i neformalno).

Na idućoj, diplomskoj razini, student treba produbiti i proširiti znanja stečena na prvom stupnju kako bi imao mogućnost originalnog razvoja i/ili primjene ideja. On bi, znači, trebao voditi timove u industriji, samostalno projektirati, voditi razvojne procese ili projekte itd. Konkretno, prvostupnik bi mogao biti član tima kojeg bi vodio magistar (dipl. ing.). Primjerice, diplomirani inženjer strojarstva dizajnirao bi projekt strojarskih instalacija i pripreme vode u gradskim bazenima. Pritom bi dao smjernice proračuna energije, ventilacije i odvlaživanja prostora te mogućih ušteda energije na toplom zraku i vodi i slično. Član projektne grupe, prvostupnik, bio bi zadužen za razradu pojedinih segmenata projekta, fizičkih proračuna, detaljnih nacрта i shema i sve to pod vodstvom i koordinacijom diplomiranog inženjera, koji

vodi projekt. Nadalje, voditelj treba imati i interdisciplinarno znanje, jer usko surađuje s arhitektima, diplomiranim inženjerima elektrotehnike i građevinarstva, izvođačima radova, investitorima..., a mora imati i osnovna ekonomska znanja kako bi uspješno vodio projekt i/ili vlastiti projektni biro.

Slično se pretpostavlja da bi projektiranje informacijskog sustava u tvrtki, kao i plan njegove implementacije trebao raditi magistar informatike, dok bi pojedine segmente projekta, poput programiranja pojedinih dionica, izrade korisničkog sučelja, podešavanja opreme i slično, trebali raditi prvostupnici informatike ili računalstva. Jasno, ako tvrtka nije velika i ako je informacijski sustav implementiran, dovoljno bi bilo zaposliti prvostupnika koji bi održavao opremu i «helpdesk» za zaposlenike te možebitno tvrtkine internetske stranice.

Ono što je trenutačno velik problem s novim sustavom obrazovanja jest pitanje – prepoznaje li tržišta rada nove kvalifikacije te je li ih spremno upotrijebiti, pa i sudjelovati u njihovom kreiranju.

Taj dijalog akademska zajednica intenzivira i ovim priložima.

ZAJEDNIČKI EUROPSKI STUDIJI

**Prof. dr. sc. Blaženka Divjak,
Sandra Kukec, dipl. oec., asistentica,
Sveučilište u Zagrebu, Fakultet organizacije i informatike Varaždin**

Unatoč razlikama u diplomskim (magistarskim) studijima u Europi, ipak dominira trend da magistarski stupanj zahtijeva 300 ECTS bodova te da najmanje 60 od 300 ECTS bodova studenti stječu na diplomskom studiju (nakon 1. stupnja – preddiplomskog). Očito je također da medicina i srodni studiji ne podliježu toj shemi u većini europskih zemalja. Dosadašnji hrvatski model, koji je zahtijevao pet i više godina na preddiplomskom studiju, nije uklopiv u međunarodnu definiciju i shvaćanje preddiplomskog studija te smanjuje kompetitivnost hrvatskih diplomanada u međunarodnim okvirima.

Nadalje, magistarski (diplomski) studij smatrao se uglavnom znanstvenim studijem, pa je i diplomand dobivao naslov magistra znanosti. Prema novom zakonu govorimo o magistru struke. On traje od godinu do dvije, a preduvjet mu je završen preddiplomski studij u trajanju od tri do četiri godine, ali tako da suma ECTS-a bude najmanje 300.

Zajednički magistarski i doktorski studiji nalaze se visoko na popisu političkih prioriteta u EU, jer razvoj zajedničkih studija postiže gotovo sve kriterije iz Bolonjske deklaracije: suradnju u području visokog školstva, mobilnost nastavnika i studenata, ECTS, osiguranje kvalitete, europsku dimenziju te prepoznatljive i transparentne stupnjeve. U Pragu godine 2001., na summitu europskih ministara obrazovanja, ministri su pozvali na razvoj modula i studija koji bi se izvodili na partnerskim institucijama visokog obrazovanja u različitim zemljama potpisnicama Bolonjske deklaracije. Na tom istom skupu u Pragu i Hrvatska je potpisala Bolonjsku deklaraciju.

Zemljama koje su članice EU ili su zemlje kandidati, u mobilnosti studenata i nastavnika kao i u kreaciji zajedničkih studija, pomaže EU preko programa financiranja Socrates. Hrvatska za sada može koristiti manje atraktivan program pod nazivom Tempus. Zajednički studiji u Europi postoje u većini studijskih disciplina, no najviše ih ima u području ekonomije i u inženjerskim studijima, a slijedi pravo i menadžment.

Dosta zajedničkih studija ima u europskim studijima, komunikacijama i medijima, stranim jezicima i ostalim društvenim znanostima. Zajednički studiji su magistarski ili doktorski studiji koje zajedno organiziraju dva ili više sveučilišta u Europi s ciljem postizanja veće kvalitete studija, mobilnosti studenata i nastavnika. Završetkom studija, student stječe diplomu dvaju ili više sveučilišta-partnera. Predaje se uglavnom na jeziku zemlje partnera i/ili engleskom jeziku.

Postoji nekoliko razloga i motivacija zbog kojih institucije visokog obrazovanja u Europi organiziraju zajedničke studije. Prvi je razlog sve veća potreba za studijima koji izučavaju europske integracije, jer realno postoji sve veća potreba za znanjem na tom području. Takvi studiji privlače velik broj studenata, a glavna su područja studiranja javna administracija,

europski studiji, novinarstvo itd. Drugi su razlog organiziranja zajedničkih studija interdisciplinarni programi koji povezuju dva ili više područja istraživanja. Zajednički se studiji također organiziraju u fundamentalnim znanstvenim područjima gdje postoji relativno mali broj studenata na magistarskom i doktorskom stupnju te se tim studijem pokušavaju povezati studenti i nastavnici. Zajednički su studiji mnogo češći na magistarskom (diplomskom) i doktorskom stupnju nego na preddiplomskom studiju i uglavnom se upotrebljavaju ECTS bodovi. Takvi se studiji u pravilu temelje na ugovorima među institucijama, a mnogo rjeđe na međudržavnim ugovorima. Malen broj država ima zakonske odredbe o zajedničkim studijima, što često izaziva probleme prilikom akreditacije programa i diploma. Izuzetak je Austrija.

Problem predstavlja dodjeljivanje jedinstvenog akademskog stupnja u ime svih partnerskih institucija. Posljedica je toga da se često dodjeljuje dvostruki stupanj ili se daje nacionalna kvalifikacija s naznakom da je ona posljedica zajedničkog europskog studija.

Zajednički studiji imaju sve ili barem neke od sljedećih karakteristika:

- studijske programe razvija i/ili izvodi više institucija
- studenti s jedne institucije sudjeluju u barem jednom dijelu programa na drugoj instituciji
- studentski boravci na drugoj partnerskoj instituciji su usporedive duljine
- studijski boravci i ispiti provedeni na partnerskoj instituciji u potpunosti se, a često i automatski, priznaju na matičnoj instituciji
- profesori svake partnerske institucije predaju i na drugim institucijama, te sudjeluju u zajedničkim programima, ispitima i slično
- nakon završetka programa, student dobiva nacionalnu kvalifikaciju svake partnerske institucije ili jedinstveni stupanj koji se dodjeljuje zajednički.

Spomenimo primjer organizacije zajedničkog magistarskog studija Euroculture u kojem sudjeluje devet europskih sveučilišta iz Belgije, Češke, Francuske, Italije, Nizozemske, Njemačke, Poljske, Španjolske i Švedske. Magistarski studij pod naslovom Euroculture (Master of Arts in Euroculture) interdisciplinarni je, međunarodni studij koji se sastoji od pet disciplina i organiziran je u trajanju od godine dana. Studij upisuju studenti na svih devet sveučilišta, a prošle akademske godine studij je upisalo u prosjeku 10 studenata po sveučilištu. Studij traje godinu dana, nakon čega se stječe naziv magistar struke. Osnovni program i naziv studija jednaki su na svim sveučilištima koja sudjeluju u programu te isto tako svi studenti slušaju predmete istog sadržaja. Slušanjem i polaganjem predmeta studenti stječu ECTS bodove koje tada mogu prenositi na druga sveučilišta i tamo završiti studij.

U pravilu, u prvom semestru studenti slušaju predavanja na sveučilištu koje su upisali, a najčešće tijekom drugog semestra prisustvuju predavanjima na jednom od ostalih partnerskih sveučilišta koja sudjeluju u organizaciji programa.

Bit je takvih studija da su oni zajednički organizirani u svrhu poboljšanja mobilnosti studenata, profesora i znanja. Student tijekom studiranja stječe određeni broj ECTS bodova, njih 60. Nije bitno gdje će on te bodove skupiti, već je cilj da izvrši sve svoje obveze koje ima za vrijeme studija.

U našem konkretnom primjeru, u vremenu između dvaju semestara organiziran je i zajednički program u jednom od sveučilišta u trajanju od 10 dana kojem su obvezatno nazočni svi studenti i na kraju ostvaruju pet ECTS bodova. To je jedino vrijeme u kojemu svi studenti iste generacije zajednički prisustvuju predavanjima i seminarima. Završetkom magistarskog studija Eurokulture, student stječe diplomu magistra dvaju sveučilišta, onoga na kojem je započeo studij i onog na kojem ga je završio.

PROGRAMI MOBILNOSTI

Ana Ružička, prof.,
voditeljica Ureda za međunarodnu suradnju Sveučilišta u Zagrebu
Prof. dr. sc. Vlasta Vizek Vidović,
prorektorica za međunarodnu suradnju Sveučilišta u Zagrebu

Zemlje EU imaju veliki potencijal. Više od tisuću sveučilišta i visokoškolskih ustanova proizvodi znanja koja prenose na golem broj (stotine tisuća) svojih studenata. Ali i osim toga što je Europa u nekim područjima vodeća u svijetu, ona premalo koristi vlastite mogućnosti. Stoga su predsjednici država i predsjednici vlada zemalja Europske unije na sastanku u Lisabonu 2000. donijeli odluku o stvaranju Europe kao najdinamičnijeg gospodarstva svijeta. Takav ambiciozan plan zahtjeva ubrzani ekonomski rast Unije, a za ostvarenje toga cilja drži se da su najvažniji znanje, sposobnosti i kreativnost njenih građana. Kvaliteta obrazovanja i praktičnog obrazovanja uz dinamičnost i kreativnost mladih drži se jednom od najznačajnijih i najvrjednijih prednosti Europe koja predstavlja pokretačku silu njezina prosperiteta i zajedništva.

Uz stvaranje zajedničkog tržišta i razvoj poduzetničke kulture jedan od prioriteta zemalja EU jest i stvaranje zajedničkog Europskog područja visokog obrazovanja i Europskog istraživačkog područja. Jednim od političkih zadataka vitalnih za stvaranje Europe znanja drže se povećanje individualne mobilnosti mladih, studenata, nastavnika i znanstvenika. U eri globalizacije iskustva stečena u drugim sredinama važna su za svakog pojedinca jer povećavaju mogućnost zapošljavanja. Studij ili boravak u stranoj zemlji pridonosi ne samo njima, već i onima s kojima su u kontaktu, kao i sredini u koju se nakon boravka vraćaju.

Mobilnost studenata, nastavnika i znanstvenika nije novost u sveučilišnom i znanstveno-istraživačkom svijetu. Ona postoji otkako postoje i sveučilišta, ali EU želi bitno povećati broj svojih građana koji se školuju na različit način i uče u drugim zemljama. Stoga putem svojih programa potiče studiranje na stranim sveučilištima, studijske posjete, stručne tečajeve i kolegije, razmjene i susrete. Svake godine tisuće mladih sudjeluju u programima razmjene u obrazovanju, praksi ili učenju jezika u okviru programa *Youth (Mladi)*, *Socrates* i *Leonardo da Vinci*. Isto tako tisuće je znanstvenika boravilo i radilo u inozemstvu u okviru stipendija *Marie Curie*.

Ovom prigodom ukratko predstavljamo glavne programe mobilnosti koje potpomaže Europska komisija te neke manje programe koji su u ovome času neobično važni za poticanje mobilnosti studenata i nastavnika u okviru sveučilišnih ili državnih bilateralnih sporazuma.

Program YOUTH (Mladi)

Ovaj program omogućava mladima između 15 i 25 godina da upoznaju Europu i po stanu njezini konstruktivni, aktivni i odgovorni građani, posebice kroz programe grupne razmjene i dobrovoljnu službu. Koristiti ga mogu mladi iz zemalja EU, ali i iz ostalih europ-

skih zemalja. Program je predviđen za razdoblje od 2000. do 2006., a za njegovu provedbu predviđena su sredstva od 520 milijuna eura.

Program SOCRATES

Ciljevi su ovog programa osnažiti europsku dimenziju obrazovanja na svim razinama, potpomagati suradnju i mobilnost kroz obrazovanje, unaprijediti znanje europskih jezika, poticati promjene u obrazovanju te potpomagati jednakomjerne mogućnosti za sve na svim razinama obrazovanja.

Prvi program, Socrates I, odnosio se na razdoblje od 1995. do 1999. što je rezultiralo time da je više od 500.000 studenata određeno razdoblje provelo studirajući na nekom drugom/stranom europskom sveučilištu, da je 10.000 škola sudjelovalo u europskim partnerskim programima, da je razvijeno tisuće projekata za poticanje europskih jezika. Nastavak je slijedio kroz Socrates II koji traje u razdoblju od 2000. do 2006., s proračunom od 1.85 milijuna eura. U njemu sudjeluju 25 članica EU, Rumunjska, Bugarska, Island, Lihtenštajn, Norveška, Cipar, Malta i Turska. Programi se provode uglavnom putem nacionalnih agencija u svakoj zemlji.

Hrvatska zasad nema pristup ovim programima. Možemo se nadati da ćemo se uskoro uspjeti uključiti i iskoristiti pomoć iz predpristupnih fondova za sufinanciranje sudjelovanja hrvatskih sveučilišta u programima mobilnosti studenata i nastavnika.

U okviru programa Socrates postoji osam akcija:

1. COMENIUS: program za osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje
2. ERASMUS: program za visokoškolsko obrazovanje
3. GRUNDTVIG: program za obrazovanje odraslih i ostala područja obrazovanja
4. LINGUA: program za učenje europskih jezika
5. MINERVA: program za informacijske i komunikacijske tehnologije u obrazovanju
6. Program za praćenje i novine u obrazovnim sustavima te određivanje smjera daljnjih djelatnosti
7. Zajedničko djelovanje s ostalim europskim programima
8. Popratne mjere.

Program ERASMUS

Program Erasmus odnosi se na visoko obrazovanje. To je bio i prvi veći europski program u području visokog obrazovanja, koji je započeo još 1987. On omogućuje mobilnost studenata i profesora.

Erasmus omogućuje studentima da provedu od 3 do 12 mjeseci na sveučilištu ili drugoj visokoškolskoj ustanovi u drugoj zemlji koja sudjeluje u programu. Vrijeme provedeno na drugom sveučilištu matično sveučilište u načelu priznaje. ECTS, Europski sustav prijenosa i akumulacije bodova, glavni je instrument koji to omogućuje, a na osnovi prethodnog ugo-

vora između dvaju sveučilišta prije negoli student otputuje. To je tzv. Ugovor o učenju (engl. Learning Agreement). Potpora Europske komisije sastoji se u pokrivanju troškova putovanja i dijela troškova života. Pretpostavlja se da studenti koriste i uobičajenu potporu koju dobivaju od države, grada ili nekog drugog (roditelja, ustanove, tvrtke). Komisija također može dijelom pokriti troškove učenja stranog jezika, prije odlaska u drugu zemlju. Proceduru provode uredi za međunarodnu suradnju sveučilišta.

U okviru istoga programa Europska komisija potpomaže i mobilnost nastavnika kroz:

- Razmjenu nastavnika
Komisija pruža potporu nastavnicima koji sudjeluju u nastavi i predaju dio službenog programa partnerskog sveučilišta u drugoj europskoj zemlji. To pozitivno djeluje i na nastavnike i na studente.
- Zajedničku pripremu programa
Najmanje tri institucije iz triju različitih zemalja zajednički pripremaju program studija, modula, kurikuluma ili master programa. Podrška se odnosi na sva područja.
- Intenzivne programe
Najmanje tri institucije iz triju različitih zemalja zajednički organiziraju intenzivni tečaj (npr. dio ljetne škole) koji studentima i nastavnicima omogućuje dublji uvid u jednu temu. Program mora sadržavati europsku dimenziju i omogućiti ne samo specijalistička znanja, već i multikulturalni pristup u područja na koje se odnosi.
- Tematske mreže
Sveučilišni fakulteti/odjeli, istraživački centri ili profesionalne udruge mogu stvarati europsku mrežu u nekom području ili specifičnoj temi. Komisija potpomaže aktivnosti takvih mreža pod uvjetom da sudjeluju sve zemlje.

Program LEONARDO DA VINCI

Program Leonardo započeo je 1994. i trenutno je u drugoj fazi koja će trajati do kraja 2006. Namijenjen je studentima/mladim diplomandima koji žele obaviti praksu u inozemstvu u trajanju od 3 do 12 mjeseci. Sveučilišta ili druge ustanove javnog i privatnog sektora koje žele provoditi taj program mobilnosti, svoje jednogodišnje ili dvogodišnje projekte prijavljuju Europskoj komisiji. Studentima se priznaju troškovi puta, tečaja stranog jezika te im se daje određen iznos za troškove smještaja i prehrane. U nekim slučajevima tvrtke u kojima studenti obavljaju praksu isplaćuju mjesečnu plaću, no studenti često moraju osigurati i dodatni izvor financiranja (obitelj, drugi izvori). Proračun za Leonardo iznosi 1.15 milijardi eura za razdoblje od sedam godina.

Program TEMPUS

Program Tempus, koji je pružao ili pruža pomoć u provođenju ekonomskih i društvenih reformi u zemljama srednje i istočne Europe, jugoistočne Europe, bivšeg SSSR-a i sredozemnih zemalja, također u jednom svojem dijelu potiče mobilnost nastavnika, sveučilišnih administratora i studenata. Ona se provodi u okviru zajedničkih programa (JEP) partnerskih sveučilišta te putem individualnih stipendija (IMG). Ove stipendije omogućuju kraće boravke nastavnika na partnerskim sveučilištima ili ustanovama, a s ciljem uspostave suradnje ili razvoja zajedničkih programa. Program Tempus otvoren je Hrvatskoj od kraja 2000. ali ga Hrvatska ne iskorištava u dovoljnoj mjeri za mobilnost.

Program CULTURE 2000

Culture 2000 prvi je program Unije za kulturu koji potpomaže jačanje umjetničke i kulturne suradnje u Europi, s ciljem stvaranja zajedničkog kulturnog područja. Podupire festivale, umjetničke radionice, izložbe, nove produkcije, prijevode i konferencije. Program traje od 2000. do 2006., a otvoren je svim zemljama EU, Islandu, Norveškoj, Lihtenštajnu i dvjema zemljama kandidatima, Bugarskoj i Rumunjskoj, koje su potpisale memorandum.

Postoje i neki drugi programi EU koji potiču mobilnost (Program suradnje EU – SAD, Program suradnje EU – Kanada, Program suradnje Media Plus) koji Hrvatskoj zasad nisu otvoreni.

Stipendije MARIE CURIE

Kroz stipendije Marie Curie u okviru 6. okvirnog programa, Europska komisija potiče veću mobilnost znanstvenika i istraživača.

Istraživačima iz Hrvatske otvorena je mogućnost sudjelovanja u programima Research Training Networks, Incoming International Fellowships te Outgoing International Fellowships. Treba se nadati da će naši znanstvenici i istraživači maksimalno iskoristiti ovu mogućnost boravka i istraživanja na stranim sveučilištima i znanstvenim i istraživačkim institucijama.

Master programi ERASMUS MUNDUS

Erasmus Mundus nova je inicijativa Europske komisije inspirirana Fulbrightovim programom. Pokrenuta je 2004., a cilj joj je potaknuti suradnju i veću mobilnost između EU i ostalih zemalja. Predviđeno je trajanje programa do 2008. godine. Budžet za cjelokupno razdoblje iznosi 230 milijuna eura, od čega će se 90% sredstava iskoristiti za stipendije Usmje-

ren je k europskim poslijediplomskim programima, (tzv. Masterima) od kojih se očekuje da Europski prostor visokog obrazovanja učine privlačnijim, privuku studente iz Europe i ostalih zemalja diljem svijeta, promoviraju i pridonesu međukulturalnom razumijevanju te prepoznatljivosti europskih sveučilišta širom svijeta kao centara izvrsnosti. Program je otvoren svim zemljama članicama EU, kao i Islandu, Lihtenštajnu i Norveškoj za sve akcije. Zemljama pristupnicama (koje do formaliziranja odnosa s EU imaju status trećih zemalja) i trećim zemljama, otvorene su dvije akcije (Akcija 2 i Akcija 4). Hrvatska za sada ima status treće zemlje.

Akcija u okviru toga programa koja se odnosi na mobilnost jest:

Stipendije za poslijediplomske studente i znanstvenike iz trećih zemalja

Master programi otvoreni su diplomiranim studentima (BSc) i istraživačima iz trećih zemalja: 10 do 30 studenata i 3 do 5 istraživača iz trećih zemalja po Masteru u jednoj godini. Studenti i istraživači prijavljuju se izravno konzorcijima Master programa, koji odabiru studente i istraživače i predlažu Komisiji. Pritom Konzorcij mora voditi brigu da ne bude više od 25% studenata iz iste treće zemlje, i ne više od 10% studenata iz iste institucije treće zemlje, a da svaki istraživač bude iz druge zemlje. Istodobno se odobravaju i stipendije za studente i istraživače EU uključene u MP, za odlazak do tri mjeseca na institucije trećih zemalja i to pet studenata i tri istraživačka iz EU u jednoj godini. To konkretno znači 21.000 eura po studentu u jednoj godini programa (10 mjeseci studija) plus fiksni iznos od 5.000 eura za troškove putovanja, upisa i sl. Odnosno 13.000 eura za tri mjeseca boravka istraživača plus fiksni iznos od 1.000 eura za putne troškove.

EUROPASS

Najnovija akcija Europske komisije koja se odnosi na mobilnost jest Europass. On je zamišljen za poticanje mobilnosti i cjeloživotnog obrazovanja te uvelike olakšava prijenos postignuća stečenih učenjem u raznim europskim zemljama. Njegova primjena započela je 2005. Sastoji se od pet dokumenata: Europskog životopisa, Europskog jezičnog portfolia, Dodatka diplomi, Dodatka svjedodžbi i Europassa mobilnosti. Umjesto gore navedenih programa EU koji prestaju 2006., planira se novi Program cjeloživotnog obrazovanja za razdoblje 2007. do 2013. i s proračunom od 13.6 milijardi eura. Predviđeni su nastavci u četiri sektora: COMENIUS, ERASMUS, LEONARDO i GRUNDTVIG.

Ostali programi i mobilnost

Pored programa mobilnosti EU postoje i druge mogućnosti za kraće ili duže boravke naših studenata i profesora u drugim zemljama i na drugim sveučilištima:

1. Određeni broj studenata u okviru bilateralnih sveučilišnih sporazuma boravi jedan ili dva semestra na sveučilištima-partnerima. Istodobno, otprilike isti broj stranih studenata boravi

u razmjeni na našim sveučilištima. Takvu su razmjenu potaknula sveučilišta, a financijski ih pomaže Ministarstvo znanosti obrazovanja i športa, iz sredstava međunarodne suradnje. Zanimanje studenata vrlo je veliko i na svaki se natječaj javlja veliki broj studenata. Postoji i zanimanje stranih studenata za dolazak na razmjenu na hrvatska sveučilišta, ali kako većina stranih sveučilišta nema posebna sredstva za to, već koristi program Erasmus u koji Hrvatska nema pristup, s tim sveučilištima ne možemo ostvariti razmjenu. Razmjena profesora odvija se u okviru bilateralnih sporazuma, a odnosi se na kraće boravke nastavnika. U načelu svako sveučilište snosi troškove boravka gosta nastavnika, a domaće sveučilište snosi troškove putovanja.

Studenti također mogu studirati na stranom sveučilištu i na osnovi bilateralnih sporazuma koje s nadležnim ministarstvima tih zemalja sklapa Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.

2. Razmjena studenata kroz program CEEPUS: Studenti u razmjeni mogu sudjelovati kroz mreže CEEPUS ili se prijaviti na pojedinačne stipendije. Administrativni postupak vodi Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.

3. Razmjena u okviru raznih studentskih organizacija. Studentske organizacije (IAESTE, BEST; AISEC, IAAS, IVSA, CroMSIC, ELISA, EGEE i dr.) imaju izrazito bogatu razmjenu i suradnju s drugim studentskim organizacijama te velik, možda i najveći broj razmjena kraćih boravaka i studentskih praksi.

4. Postoji i veliki broj stipendija za kraće i duže boravke studenata i mladih istraživača, doktorskih i postdoktorskih stipendija, ljetne škole, tečajeve i sl. u okviru raznih natječaja (vlada, sveučilišta, ustanova, mreža, itd.): Nažalost, mnogo studenata i mladih ne prati natječaje koje objavljuju sveučilišta i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, pa jedan velik broj stipendija ostane neiskorišten.

Iako su programi Europske komisije pridonijeli povećanju mobilnosti u Europi – 2002. godine program Erasmus slavio je milijuntnog studenta u razmjeni – barijere za mobilnost studenata, nastavnika i znanstvenika (istraživača) i dalje postoje. One su socijalne, ekonomske, lingvističke i psihološke prirode, ali i praktične i administrativne. Sveučilišta nedovoljno međusobno surađuju, a i prijenos znanja sa sveučilišta u privatni sektor nije dovoljan.

Europska komisija stoga veliku pozornost posvećuje mobilnosti kroz Bolonjski proces i planiranim instrumentima mobilnosti (ECTS, Dodatak diplomi, module, zajedničke studije). Putem tih se instrumenata planira povećati mobilnost unutar nacionalnih i internacionalnih sveučilišnih ugovora i mreža.

Mogućnosti Hrvatske

Kakva je situacija s budućim sudjelovanjem Hrvatske i mobilnosti studenata i nastavnika kroz program Erasmus?

Hrvatska kao zemlja pristupnica stekla je uvjete za uključivanje u program Socrates. Ali, preduvjet za sudjelovanje jest izlazak iz programa Tempus te uplata potrebnih sredstava i osnivanje nacionalne agencije putem koje Europska komisija provodi program.

Sadašnje promjene i restrukturiranje programa u skladu s Bolonjskim procesom, uvođenje dvociklusnog studija i instrumenata mobilnosti (ECTS-a, Dodatka diplomi) pridonijet će većoj mobilnosti studenata i nastavnika, no to će biti moguće samo ako takvi programi budu prepoznatljivi i kvalitetni te ako postoji međusobno recipročno priznavanje akademskih postignuća kroz sustav bodova.

Da bismo u razmjenu privukli strane studente i nastavnike, sveučilišni programi moraju studentima omogućiti veći izbor kolegija iz ukupne ponude sveučilišta, posebice ako je riječ o srodnim kolegijima koji se izvode na različitim sastavnicama sveučilišta, te ponuditi kolegije ili module na stranom jeziku, razviti što veći broj interdisciplinarnih master i doktorskih programa na stranom jeziku, a posebice razviti međunarodne zajedničke diplomske ili poslijediplomske (master i doktorske) programe. Osim toga treba izraditi informacijski paket na engleskom jeziku za svaki program te ojačati akademsku i administrativnu potporu svakom stranom studentu u provedbi projekata mobilnosti. Također treba razraditi sustav priznavanja akademskih i stručnih kvalifikacija, razdoblja studija i ispita.

S druge strane, resorna ministarstva trebaju omogućiti zakonske pretpostavke za mobilnost i status studenata i nastavnika koji dolaze u programu razmjene, socijalnu i zdravstvenu zaštitu studenata i nastavnika, plaćanje poreza na stipendiju koju dobivaju, status stipendije ili državne subvencije za vrijeme boravka studenta i nastavnika u drugoj zemlji, plaćaju li mladi znanstvenici poreze na stipendije koje dobivaju od EU, postupke oko prijave boravka i reguliranja statusa po dolasku u Hrvatsku. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa treba zajedno sa sveučilištima riješiti pitanja smještaja studenata i nastavnika u razmjeni.

Sveučilišta moraju dogovoriti otvaranje bankovnih računa za nerezidualne strane studente, jednak tretman domaćeg i stranog studenta za dobivanje povlastica za prijevoz, pristup sportskim i kulturnim ustanovama i sl.

Treba se nadati da će i dio hrvatskih studenata uskoro moći sudjelovati u razmjeni i provesti jedan dio svoga studija na nekom drugom europskom sveučilištu ili na praksi u nekoj drugoj europskoj zemlji.

Za prijelaz i nastavak studija na nekom drugom sveučilištu student će morati proći postupak priznavanja koji svako sveučilište autonomno provodi i odlučuje jesu li postignuća koja je student do tada stekao zadovoljavajuća za nastavak studija. U tome će pomoći ECTS i Dodatak diplomi.

KVALIFIKACIJE I KOMPETENCIJE U EUROPSKOM PROSTORU VISOKOG OBRAZOVANJA

**Prof. dr. sc. Nada Čikeš, dekanica
Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet**

Zaključci Berlinske konferencije održane 2003. u sklopu Bolonjskog procesa uključili su i zahtjev da zemlje članice Bolonjskog procesa izrade okvir komparabilnih i kompatibilnih kvalifikacija u svojim sustavima visokog obrazovanja, koji će opisati kvalifikacije u terminima nastavnog opterećenja, razine, ishoda učenja, kompetencija i profila. Ministri su tražili da se izradi i krovni okvir kvalifikacija za Europski prostor visokog obrazovanja. U tim okvirima svaki stupanj obrazovanja mora imati različit, definirani ishod učenja. Prvi i drugi ciklus moraju imati različite orijentacije, različite profile, da bi mogli ispuniti raznolike individualne i akademske zahtjeve te potrebe tržišta rada. Diploma prvog ciklusa mora omogućiti pristup programima drugog ciklusa, a drugi ciklus mora osposobiti diplomanda za doktorski studij. Ministri su na kraju Berlinske konferencije također zahtijevali od svih koji se bave okvirima kvalifikacija u Europi da predvide široke i fleksibilne putove učenja, različite mogućnosti i tehnike uz prikladnu primjenu kredita ECTS-a u razvoju cjeloživotnog učenja.

U tom su smislu već postojale inicijative pojedinih zemalja koje su definirale vlastite kvalifikacijske okvire te pokrenule održavanje dvaju sastanaka u Kopenhagenu 2003. i potom 2005. godine. Seminari su bili posvećeni kvalifikacijama europskog visokog obrazovanja pa se i pristup kvalifikacijama i kompetencijama naziva Kopenhaškim procesom. Godine 2003. izrađen je temeljni izvještaj koji prikazuje značenje ciklusa i razina u kvalifikacijama postignutim u europskim sustavima visokog obrazovanja. Razrađeni su razni aspekti i dileme povezani s opisivanjem kvalifikacija, prepoznati su različiti europski pristupi kvalifikacijskim strukturama, teorijski temelji različitih edukacijskih razina za sve visokoobrazovne kvalifikacije, uključujući i cjeloživotno obrazovanje. Seminar održan 2003. završio je vrlo detaljnim preporukama.

Drugi seminar, održan u sklopu sastanaka koji prate Bolonjski proces, u Kopenhagenu početkom 2005. organiziran je u više tematskih rasprava i radionica. Govorilo se o ciklusima, razinama i kreditima u Europskom prostoru visokog obrazovanja te o razvoju nacionalnih kvalifikacijskih okvira i njihovoj povezanosti s krovnim europskim okvirom. Naglašena je uloga instrumenata transparentnosti i priznavanja u okvirima kvalifikacija. U tom se smislu zaključivalo i o povezanosti Bolonjskog procesa s Kopenhaškim (kvalifikacije i kompetencije) i Lisabonskim procesom (priznavanje diploma). I taj je seminar završio zaključcima usmjerenim prema Ministarskoj konferenciji koja će se održati u Bergenu u svibnju ove godine.

Okviri kvalifikacija u visokom obrazovanju

Djelotvoran krovni okvir kvalifikacija u Europskom prostoru visokog obrazovanja potreban je zbog mnogih razloga. U prvome bi redu pomogao Bolonjskom procesu da uspostavi

istinsku transparentnost među europskim sustavima visokog obrazovanja razvojem zajedničke osnove za razumijevanje tih sustava i kvalifikacija koje sadrže. To bi trebalo poboljšati priznavanje inozemnih kvalifikacija, pospješiti mobilnost građana i učiniti procjenu uvjeta točnijom. Krovni okvir bio bi putokaz zemljama koje tek izgrađuju svoje nacionalne okvire, nudio bi kontekst za djelotvorno osiguranje kvalitete. Prihvaćanje sustava čitkih i komparabilnih diploma koje pomažu njihovom priznavanju, igralo bi ključnu ulogu u visokom obrazovanju. Nužno je što prije postići zajedničko razumijevanje ciljeva visokog obrazovanja koji se vrlo široko mogu prepoznati kao: pripremanje za tržište rada; pripremanje za život aktivnih građana u demokratskom društvu; osobni razvoj; razvoj i održavanje širokih i naprednih temelja znanja.

Nacionalni okvir kvalifikacija u visokom obrazovanju može se definirati kao jedinstven međunarodno razumljiv opis (na nacionalnoj razini ili razini jednog edukacijskog sustava) kojim se mogu opisati sve kvalifikacije i ishodi učenja (koji se međusobno odnose na koherentan način) te koji definira odnose među kvalifikacijama u visokom obrazovanju. Nacionalni okviri kvalifikacija mogu postići sljedeće:

- mogu razjasniti svrhe i ciljeve kvalifikacija – jasnim opisom uz definiciju ishoda učenja te tumačenjem prava na priznavanje kvalifikacija i na profesionalnu praksu;
- razjasniti točke integracije i preklapanja među različitim kvalifikacijama i tipovima kvalifikacija – smještajući kvalifikacije u međusobne odnose;
- omogućiti nacionalne dogovore koji vode do suradnje svih partnera u visokom obrazovanju;
- omogućiti kontekst za procjenu i razvoj postojećih kvalifikacija;
- omogućiti kontekst za nacrt novih kvalifikacija.

Nacionalni okviri kvalifikacija mogu djelovati i kao promicatelji promjena, jer mogu:

- promovirati postizanje kvalifikacija – ukazujući na njihovu ulogu i dobrobit za građane, poslodavce i sve članove društva;
- na nacionalnoj i internacionalnoj razini poticati svijest o značenju kvalifikacija;
- poticati studente i razjasniti im sve obrazovne mogućnosti;
- poboljšati pristup obrazovanju i postizanju kvalifikacija;
- utjecati na reformu kvalifikacija u odnosu na potrebe društva;
- pospješiti promjene kurikula;
- poduprijeti institucije visokog obrazovanja u razumijevanju njihovih odgovornosti.

Naposljetku, nacionalni kvalifikacijski okviri mogu promovirati privlačnost visokog obrazovanja kad se promatra izvan zemlje.

Elementi nacionalnih okvira kvalifikacija

Kvalifikacije se mogu definirati kao bilo koji naziv, diploma ili druga svjedodžba koju izdaje kompetentna institucija, potvrđujući da su postignuti određeni ishodi učenja nakon

uspješnog završetka priznatog studijskog programa visokog obrazovanja. Obično se spominju određeni elementi kvalifikacija.

Ishodi učenja uključujući kompetencije definiraju se tvrdnjama o tome što se od studenta očekuje da zna, razumije i/ili je sposoban raditi na kraju razdoblja učenja. Razumijevanje ishoda učenja pretpostavlja da način postizanja kvalifikacija nije tako važan kao postizanje same kvalifikacije. Zato poznavanje ishoda učenja stoji na čelu obrazovnih promjena, najčešće u terminima razvoja kurikuluma; naglasak valja staviti na ciljeve kvalifikacija, što često uključuje i promjene u smislu pristupa usmjerenog prema studentu, promjene od «podučavanja» prema «učenju».

Razine (stupnjevi, engl. levels) tradicionalno su ključni strukturni elementi na kojima se grade nacionalni okviri kvalifikacija. Razine se mogu razumjeti kao niz uzastopnih koraka (razvojni kontinuum) koji se izražavaju u rasponu općih i tipičnih kvalifikacija.

ECTS i nastavno opterećenje. U postizanju kvalifikacija u većini je zemalja prihvaćen bodovni sustav (ECTS) kojim se određuje studentsko opterećenje. Opterećenje se najčešće definira kao kvantitativna mjera svih aktivnosti učenja, koje mogu biti potrebne za postizanje ciljanih ishoda učenja (tj. predavanja, seminari, praktični rad, samostalno učenje, prikupljanje informacija, istraživanje, ispiti).

Profil. Nacionalni okviri kvalifikacija tipično uključuju profil kao važan element u izgradnji okvira. Profil čini specifično područje učenja za kvalifikaciju ili obuhvaća širu skupinu kvalifikacija ili programa iz različitih područja koja imaju zajednički cilj. Područja učenja tipična su za europsku tradiciju, pa studenti tipično postižu diplomu u određenom području. Dosadašnja iskustva u transnacionalnim procesima usklađivanja pokazala su mnoge zajedničke osnove u različitim područjima.

Definirani su i kriteriji kojima se pokazuje da su nacionalni okviri kompatibilni s krovnim europskim okvirom kvalifikacija. Tako, ministarstvo mjerodavno za obrazovanje u svakoj zemlji mora odrediti okvire za kvalifikacije u visokom obrazovanju te institucije odgovorne za njihov razvoj, mora se pokazati međusobna povezanost kvalifikacija na nacionalnoj i europskoj razini. Kvalifikacije i kompetencije moraju se temeljiti na ishodima učenja, vezati se uz ECTS. Procedura za uključivanje kvalifikacija u nacionalne okvire mora biti transparentna. Mora postojati nacionalni sustav osiguranja kvalitete u visokom obrazovanju koji je vezan uz okvire kvalifikacija te konzistentan sa zahtjevima Bolonjskog procesa. Kvalifikacijski okviri prikazuju se u suplementu diplomu. Svaka zemlja mora potvrđivati kompatibilnost vlastitoga kvalifikacijskog okvira s europskim krovnim okvirom i to svjedočenje mora biti javno.

Kvalifikacije visokog obrazovanja moraju se jasno vezati uz akademske standarde, nacionalne i institucijske sustave osiguranja kvalitete i javno razumijevanje značenja nacionalno prepoznatih kvalifikacija i kompetencija. Povjerenje javnosti u akademske standarde zahtijeva javno razumijevanje postignuća predstavljenih različitim kvalifikacijama i nazivima u području visokoga obrazovanja.

USPOREDIVOST I PRIZNAVANJE KVALIFIKACIJA NA EUROPSKOJ I NACIONALNOJ RAZINI

Prof. dr. sc. Melita Kovačević,
Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Kada se danas u okviru Bolonjskoga procesa govori o priznavanju (engl. recognition) i kvalifikacijama (engl. qualifications) na umu se imaju jasno definirani pojmovi, iako se mogu odnositi na različite aspekte visokoga obrazovanja. Kvalifikacije se mogu uzeti kao generički pojam kojim se označavaju različiti oblici formalnih rezultata obrazovanja kao što, su primjerice postignuti stupanj, dobivena diploma, različite potvrđnice i sl.

Pitanje priznavanja može se odnositi na priznavanje institucija na nacionalnoj razini, priznavanje visokoobrazovnih programa ili pak priznavanje stečenih kvalifikacija bilo na nacionalnoj ili europskoj razini.

Drugim riječima, proces priznavanja uvijek sadržava međuinstitucionalnu ili međunacionalnu komponentu.

Priznavanje kvalifikacija od iznimne je važnosti za cjelokupni razvitak i uspostavu Europskog visokoobrazovnog prostora (engl. European Higher Education Area, EHEA) i sasvim je opravdano tvrditi da je priznavanje kvalifikacija stečenih u bilo kojoj od zemalja potpisnica Bolonjske deklaracije jedan od nužnih preduvjeta za stvaranje EHEA.

Čemu uopće priznavanje kvalifikacija

Postoji barem nekoliko neizostavnih ciljeva koje je moguće ostvariti jedino ako se uspostavi odgovarajući pristup u priznavanju kvalifikacija u svakoj od zemalja potpisnica Deklaracije. Usporedivost kvalifikacija preduvjet je osiguranja mobilnosti pojedinca bilo zbog daljnjeg obrazovanja bilo zbog zapošljavanja. Nadalje, povećanje stupnja priznatosti europskog visokog obrazovanja (European Higher Education, EHE) u svijetu, moguće je samo uz jasno definiranje, tj. usporedivost europskih kvalifikacija izvan Europe. Jasno, to bi bio teško ostvariv cilj kad iste kvalifikacije ne bi bile priznate u europskim zemljama.

Sveukupna važnost priznavanja kvalifikacija očituje se u uspostavi sustava jasnih i usporedivih stupnjeva (što je upravo suprotno dosadašnjoj praksi), uspostavi visokog obrazovanja temeljenog na dva glavna ciklusa, tj. prvom ciklusu – dodiplomskom studiju, drugom ciklusu – diplomskom studiju i trećem – poslijediplomskom, doktorskom studiju), promoviranju mobilnosti, europske suradnje u području osiguranja kvalitete (dakle, nužna je povezanost osiguranja kvalitete i priznavanja kvalifikacija), i europskih dimenzija u visokom obrazovanju (razvijati združene studije, engl. joint studies i međuinstitucionalnu suradnju) te, konačno, promoviranju privlačnosti EHE-a kako za europske studente tako i za studente iz drugih

dijelova svijeta. Jedan od pokretača promjena jest i želja da europski sustav visokoškolskog obrazovanja uhvati korak s obilježjima kvalitetnih američkih sveučilišta.

Koje vrste priznavanja postoje

Ovisno o tomu što je svrha priznavanja, postoje akademsko i profesionalno priznavanje. Akademsko je priznavanje, dakle, prihvaćanje odslušanih ili položenih predmeta, stečenih kvalifikacija, tj. diploma, na nekom stranom sveučilištu ili nekoj drugoj visokoškolskoj instituciji zbog nastavka obrazovanja. Akademsko se priznavanje može tražiti i sa željom da se ostvari akademska karijera na stranjoj instituciji.

U slučaju akademskoga priznavanja, tri su temeljne razine na kojima se ono ostvaruje: priznavanje kvalifikacija, priznavanje kratkih studijskih boravaka temeljenih na mobilnosti i primjeni ECTS-a i, konačno, priznavanje stečenog akademskog stupnja, pri čemu je dodatak diplomi glavni instrument usporedbe. Profesionalno priznavanje predmnijeva pravo na rad i stjecanje profesionalnoga statusa u skladu sa stečenom kvalifikacijom.

Na sastanku ministara zemalja potpisnica Bolonjske deklaracije 2003. godine u Berlinu, dogovoreno je da će od 2005. svi studenti koji diplomiraju automatski i besplatno dobiti dodatak diplomi (European Diploma Supplement), a usuglašenost je postignuta i oko uklanjanja pravnih zapreka za uspostavljanje i priznavanje združenih studija i diploma na nacionalnoj razini.

Nedvojbeno je da reforma visokog obrazovanja dovodi do dvoznačnoga procesa, usklađivanja ustroja obrazovnih stupnjeva, što se pozitivno odražava na usporedivost i prepoznatljivost, ali i do veće raznolikosti uzrokovane uvođenjem fleksibilnih preddiplomskih i diplomskih obrazovnih ciklusa. Dosad je bilo uobičajeno da su postojale ogromne razlike među ciklusima ili stupnjevima koji su nosili isti naziv (i u odnosu na uvjete upisa, sadržaj, ciljeve itd.), što je u potpunosti onemogućavalo izravnije priznavanje. Zbog mogućnosti da se ta vrsta neujednačenosti održi, na jednom od seminara na kojima se raspravljaju i dogovaraju daljnje smjernice za primjenu Bolonjskoga procesa (Helsinki, 2003.) predložena je izrada zajedničkog okvira referentnih kvalifikacija EHE, sa svrhom povećanja transparentnosti. To je zadaća koja je još pred mnogim zemljama, a među njima je i Hrvatska.

Europska i nacionalna legislativa

Glavni dokument kojim je regulirano akademsko priznavanje u Europi jest UNESCO-ov dokument *Konvencija o priznavanju kvalifikacija u visokom obrazovanju* (ETS no 165 Council of Europe-UNESCO Convention on the Recognition of Qualifications Concerning Higher Education), prihvaćena u Lisabonu 1997. godine. Njezina su ishodišna načela pravo na objektivnu procjenu inozemnih kvalifikacija, prihvaćanje tih kvalifikacija osim u slučaju temeljnih različitosti, te međusobno povjerenje i pružanje svih potrebnih informacija.

Drugi dokument, iz 2001., *Preporuke o kriterijima i postupcima za priznavanje* (Council of Europe-UNESCO Recommendation on Criteria and Procedures for Recognition) naglašava nužnost usmjeravanja na ishode učenja i sposobnosti, namjesto usredotočenosti na obilježja programa, poput kurikuluma, opisa predmeta, trajanje, obaveznu literaturu i sl. Također, upozorava da je, imajući na umu raznovrsnost europskih programa i kvalifikacija, nužno razvijati pozitivan odnos prema stranim kvalifikacijama. Kad se utvrdi da nije moguće cjelovito priznavanje inozemnih kvalifikacija, potrebno je učiniti tzv. djelomično priznavanje. Potiču se i cjeloživotno obrazovanje (engl. life long learning, LLL) i drugi neformalni oblici stjecanja kvalifikacija.

Međutim, da bi se postojeća legislativa mogla primijeniti, nužno je ispuniti dva preduvjeta: uspostaviti pravne okvire i ostvariti odgovarajuću primjenu i na nacionalnom i na međunarodnom planu. Neispunjavanje bilo kojeg od tih preduvjeta izravno će negativno utjecati na proces svih vrsta priznavanja i na svim razinama – međuinstitucionalnoj ili međunacionalnoj razini.

Potpisivanjem i ratificiranjem Konvencije, što je učinilo četrdesetak zemalja, učinjen je bitan korak na međunarodnom planu. Stvorena je i europska mreža za priznavanje kvalifikacija. Mreže ENIC i NARIC (www.enic-naric.net) predstavljaju glavne službe za primjenu Lisabonske konvencije.

Izrađeni su i neki drugi relevantni dokumenti koji olakšavaju snalaženje i primjenu načela Bolonjskoga procesa.

Što se događa u praksi

Na nacionalnom planu mnogih zemalja potpisnica uvodi se Dodatak diplomi koji pomaže u prihvaćanju kvalifikacija u inozemstvu, ali još uvijek nije razriješeno pitanje nacionalne legislative. Premda u proturječju sa svim načelima reforme, i dalje je vrlo često na djelu nostrifikacija stečenih kvalifikacija tj. utvrđivanje istovjetnosti stečene kvalifikacije ili stupnja s onim koji se postiže u zemlji u kojoj se traži priznavanje. Kako je već napomenuto, umjesto detaljističke usporedbe sadržaja potrebno je usmjeriti se na globalnu procjenu razine i profila kvalifikacije.

Da bi to bilo moguće, nužna je potpuna upoznatost s postojećim dokumentima, novim odrednicama studijskih programa i nadasve s temeljnim načelima cjelokupne reforme visokog obrazovanja.

Premda su europske institucije pripremile tlo za prijenos načela Bolonjskoga procesa u svaku od zemalja potpisnica, još postoji srazmjerno velik raskorak između mogućega i onoga što se ostvaruje. Na europskoj su razini stvoreni međunarodni preduvjeti za priznavanje kvalifikacija unutar EHEA, a sada je odgovornost i zadaća svake od potpisnica Deklaracije da dade sve od sebe na nacionalnoj razini i razini svih svojih institucija. Nužno je uključivanje svih nacionalnih odgovornih institucija i tijela, ali isto tako i sveukupnoga nastavnog osoblja u visokom obrazovanju.

Dokle god postoji neobaviještenost, neupoznatost s mehanizmima, postupcima i načelima u ovome području, neizbježna su i kriva tumačenja, nesnalaženje i, u konačnici, neprihvatanje tih istih načela. U našoj su akademskoj zajednici učinjeni neki važni koraci, no istodobno ostaje i mnogo toga za učiniti. Stvoreni su zakonski preduvjeti za primjenu Bolonjskog procesa, uspostavljena je Agencija za znanost i visoko obrazovanje, s radom je započeo i nacionalni ured ENIC-NARIC. Velik je broj članova akademske zajednice i različitih tijela uključen u primjenu Bolonjskog procesa pa ipak ostaje razvidnim da nam je svima još mnogo toga za učiniti.

SVEUČILIŠTA KAO ZNANSTVENOISTRAŽIVAČKA SREDIŠTA

Prof. dr. sc. Aleksa Bjeliš,
prorektor za znanost i razvoj Sveučilišta u Zagrebu

Sveučilišta nisu samo najviša završna razina školskog sustava, mjesta s kojih nove generacije ulaze u svijet rada oprašajući se od «školskih klupa». Ona istodobno ustrajno, od samih svojih europskih začetaka koja datiraju od druge polovice 11. stoljeća, čuvaju tradiciju vrela na kojima se ranije dosegnute spoznaje šire, popravljaju, nadopunjuju, ili nadomještaju novima, te kritički prenose na generacije koje dolaze. Za čuvanje i prijenos znanja nisu dostatne samo knjižnice, ni tradicionalne ni elektroničke. Potrebna su živa ljudska kritičnost, neprestana provjeravanja i istraživanja kojima se nova vremena i nova iskustva susreću s nasljedstvima prethodnika.

Osnovna je svrha sveučilišta sustavno uključivati studente i na njih prenositi takav istraživački pothvat, razvijajući kod njih kritičnost i otvorenost prema novim spoznajama. Studirati istodobno znači i razvijati osobnost i toleranciju, uključivati se u kolektivni rad, prihvaćati moralne i etičke standarde, ukratko, pripremati se za život u pluralnom demokratskom društvu. Činjenica da mediji i javnost redovito pokazuju izrazitu osjetljivost na svaku naznaku narušavanja sveučilišnih etičkih normi povezana je s ukorijenjenim očekivanjem da sveučilišta zbog svoje posebne misije moraju ostati sačuvana od bilo koje vrste korupcije i neetičnosti.

Takva su narušavanja, s druge strane, redovito znak da je na sveučilištu poremećena ravnoteža dviju osnovnih zadaća: istraživanja i prijenosa spoznaja kroz studije. U proteklih petnaestak godina u Europi, naročito u tranzicijskim zemljama, svjedoci smo izrazitog omasovljenja visokog obrazovanja. U Hrvatskoj se u tom razdoblju, primjerice broj studenata gotovo udvostručio, dok je broj istraživača i nastavnika uvećan za manje od tri posto. Pred sveučilišta se tako postavlja jasan izazov: kako uza sve skromniju novčanu potporu iz državnih proračuna pratiti povećanje broja studenata prikladnim povećanjem broja istraživača i nastavnika, zadržati ulogu vodećih znanstvenoistraživačkih i inovativnih institucija, i istodobno nastaviti tradiciju studijskih akademskih zajednica ne svodeći svoje aktivnosti na isključivu poduku, mehanički prijenos znanja.

Odgovor našega kontinenta na ovaj izazov zove se Bolonjski proces, sustav promjena kojim 40 zemalja (i još pet zemalja istočne Europe od svibnja 2005. godine) ovoga desetljeća gradi Europski prostor visokog obrazovanja (European Higher Education Area, EHEA). Temeljena na zajedničkoj zamisli akademskih i političkih struktura s kraja prošlog stoljeća, ova velika reforma ima za cilj ponuditi europskim studentskim masama širok raspon mogućnosti, od bržeg i učinkovitijeg osposobljavanja za sve zahtjevnije i raznovrsnije potrebe tržišta rada, do osiguranja uvjeta u kojima bi kroz razvoj i ostvarenje kreativnosti novih generacija europski kontinent povećao razinu inovacijsko-tehnološke kompetitivnosti u globalnim razmjerima. Suočeni s globalnim izazovima u kojima, uz sjeverno-američke zemlje i Australiju, i zemlje Da-

lekok istoka sve više dolaze u prvi plan, europski politički čelnici nedavnom su Lisabonskom deklaracijom jasno naznačili da u takvoj utakmici Europa ima visoko postavljene ambicije. Bolonjski proces jedna je od poluga kojima bi se te ambicije trebale ostvariti.

Bolonjskom deklaracijom primarnom sveučilišnom svrhom opet postaju studenti i njihov kreativni studijski učinak. Europska sveučilišta tu svrhu mogu ispuniti samo ako opstanu i napreduju kao istraživačke institucije. To vrijedi kako za ona ugledna i bogata sveučilišta koja zauzimaju najviša mjesta na svjetskim ljestvicama uspješnosti, tako i za ona koja rade u mnogo skromnijim uvjetima, ali predstavljaju ključne poluge znanstvenog i kulturnog razvoja svojih zemalja. Vizija istraživačkog prostora (European Research Area, ERA) u kojemu bi veliki broj sveučilišta djelovao kao koherentna i komplementarna mreža, razlikuje Europu od drugih velikih visokoobrazovnih sustava karakterističnih za velike države, u kojima se istraživačka fronta održava na manjem broju izrazito kvalitetnih institucija (centara izvrsnosti), dok se na velikom broju manjih, i manje ambicioznih, obrazovnih sveučilišta (colleges) masovno stječu isključivo najniži (bachelor) akademski stupnjevi. U Europi, konglomeratu velikog broja država, nacija, kultura i tradicija, takav bi model ugrozio raznovrsnost, što je veliko naslijeđe i bogatstvo, pa i prednost Staroga kontinenta.

Alternativa po kojoj bi se europski sveučilišni sustav u budućnosti sveo na široku bazu isključivo obrazovnih sveučilišta, i malen broj vrhunskih istraživačkih sveučilišta pozicioniranih u nekoliko najrazvijenijih zemalja Europske unije (koja bi uz to imala i dodatnu financijsku podršku središnje bruxelleske administracije), bila bi očigledno vrlo nepovoljna za male manje razvijene zemlje i njihova sveučilišta. Stoga je od ključne važnosti da se u procesu izgradnje EHEA i ERA sveučilišta povezuju i surađuju i u istraživačkim projektima i u zajedničkim studijskim programima. Pritom treba imati na umu da se izgradnja takvog sustava odvija pod uvjetima u kojima se svima daje prilika, ali se nikome ne jamči opstanak. Na uspjeh mogu računati samo oni koji vlastitim inicijativama i brigom o kvaliteti svoga rada dosegnu zajedničke standarde i privuku dovoljno sredstava i studenata.

Razina na kojoj međunarodna međusveučilišna suradnja može biti naročito efikasna i uspješna jesu poslijediplomski studiji koji vode prema doktoratima znanosti. Za razliku od naše dosadašnje prakse, u Bolonjskim se sustavu i za te studije predviđa potpuni radni angažman studenata, pobliže najmanje tri godine intenzivnog studija s dominantnim udjelom istraživačkog rada koji treba voditi na originalne rezultate, i osposobiti studente da i prije tridesete godine, u naponu stvaralaštva, dosegnu razinu kreativnosti i samostalnosti potrebnu za najzahtjevnije inovativne djelatnosti na kojima se temelji razvoj svakog modernog društva i gospodarstva. Da bi se razumjelo do koje je mjere ovakav koncept poslijediplomskih studija izazov za naša sveučilišta, dobro je podsjetiti kako se kod nas rad na disertaciji do sada najčešće odvijao izvan studija i «uz rad», tj. s usporednim punim radnim angažmanom koji najčešće nije bio povezan uz temu doktorata. Uz to, prosječna dob novih doktora znanosti kod nas je i dalje u prosjeku gotovo 40 godina. Sami poslijediplomski studiji pak nikad nisu imali jasan status u sustavu financiranja iz državnog proračuna. Oni koji su u sebi imali elemente pravog istraživačkog doktorskog studija uglavnom su bili motivirani potrebama istraživačkih

sveučilišnih (i institutskih) sredina za kadrovskom obnovom. Drugi programi, koji su najčešće bili orijentirani prema istraživački manje zahtjevnim stupnjevima magistra znanosti ili magistra struke, financirali su se tržišno, izravno iz školarina, i organizirali kao «studiji uz rad».

Ukupno, takav sustav poslijediplomskih studija nije ostvarivao bitan cilj, izrazito prisutan u vodećim svjetskim gospodarskim sustavima, nije naime stvarao dovoljan broj mladih stručnjaka vrhunskih kompetencija, osposobljenih za inovativne prodore. Gospodarstvo je pak vremenom izgubilo sposobnost pratiti takve prodore, posebno nije imalo sredstava niti nalazilo interesa za ulaganja u procese koji trebaju uslijediti da bi se oni realizirali na tržištu. Nije stoga čudno što nam danas i oni najuspješniji studenti, posebno poslijediplomski, koji jesu potencijalni «mladi inovativni lavovi» svoju priliku traže (i dobivaju) izvan Hrvatske.

Petlja se tako zatvara, a otvara se pitanje kako iz nje izaći. Gospodarstvo i zemlja sve su manje međunarodno konkurentni, dok se sveučilišta i visoko školstvo općenito, iako u osnovi ključni pokretači napretka, sve više tretiraju kao još jedan teret u javnoj potrošnji. Promjene u visokom školstvu pokrenute implementacijom Bolonjskog procesa mogle bi biti «okidač» za izlazak iz te začarane petlje i, uz prikladne i odmjerene političke agense, učiniti da sprega između sveučilišta i «okoline» proradi u pravom smjeru, takvome u kojem će se i sveučilišta i gospodarstvo povratnim utjecajima uzajamno vući naprijed.

U tako priželjkivanom razvoju, sveučilišta će moći na prihvatljiv način dati svoj doprinos samo ako se i sama aktivno otvore međunarodnoj utakmici, intenzivirajući već postojeće i ulazeći u nove raznovrsne oblike suradnje i participacije. Mali visokoškolski sustavi kakav je hrvatski ne mogu na održiv način razvijati i držati visoku razinu kvalitete za cijelu paletu istraživanja i studijskih programa svih razina potrebnih zemlji i gospodarstvu, već i stoga što su im raspoloživi brojevi istraživača-nastavnika i studenata, posebno onih na poslijediplomskoj razini, jednostavno premali. Održivost se, međutim, može ostvariti udruživanjem s inozemnim sveučilištima koja su u sličnoj situaciji, posebno onima koji nam imaju što ponuditi i kojima mi imamo što ponuditi. Dosadašnja međunarodna uspješnost naših studenata i znanstvenika u mnogim poljima akademske i istraživačke suradnje u tom je smislu naš dobar polog koji omogućava budućim generacijama studenata da tu dobru tradiciju nastave i osnaže.

Ukratko, EHEA i ERA prostori su u kojima smo se već od ranih srednjovjekovnih vremena puno kretali, dobro snalazili i ostavljali vrijedne tragove. Ne treba sumnjati da ćemo uz još intenzivnije doprinose i ubuduće biti jednako uspješni.

AGENCIJE/VIJEĆA ZA VREDNOVANJE KVALITETE VISOKOG OBRAZOVANJA – NEKA EUROPSKA ISKUSTVA

Prof. dr. sc. Ksenija Čulo,
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Građevinski fakultet

Prihvatanjem Bolonjske deklaracije svaka je organizacijska jedinica u visokoobrazovnom sustavu preuzela obvezu promicanja europske suradnje u osiguravanju kvalitete izgradnjom sustava kvalitete. Unutarnje vrednovanje ili samovrednovanje (samoevaluacija) osnovica je za evaluacije izvana od strane Agencija/vijeća za akreditacije (davanje dopusnica). Osnovna zadaća agencija osnovanih u svim zemljama potpisnicama Bolonjske deklaracije jest procjena kvalitete obrazovnog sustava visokoobrazovne institucije te davanje ocjene koja je temelj (ne)izdavanju dozvole za rad institucije ili za (ne)izvođenje studijskih programa. Osnovni preduvjet ostvarivanja zacrtanog cilja – stvaranja cjelovitog europskog visokoobrazovnog sustava EHEA (European Higher Education Area) – međunarodna je suradnja u sklopu ENQA (European Network of Quality Assurance Agencies), krovne mreže europskog visokoobrazovnog sustava za kvalitetu.

Postupak vrednovanja obuhvaća procjenu kvalitete studijskih programa te procjenu kvalitete rada visokoobrazovne institucije u cjelini. U svim naporima Hrvatske da unaprijedi kvalitetu svoga visokoobrazovnog sustava, dragocjena su iskustva zemalja koje su već izgradile sustav učinkovita praćenja razine i unaprjeđenja sustava kvalitete. U daljem tekstu dat ćemo primjere praćenja i unaprjeđenja kvalitete u visokoobrazovnom sustavu nekoliko zemalja.

Visoko obrazovanje u **Nizozemskoj** ima dugogodišnje iskustvo s osiguravanjem i mjerenjem kvalitete (od kraja osamdesetih godina 20. stoljeća). Ipak, državna akreditacijska agencija - NVAO (Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie) osnovana je 2002., u početku kao agencija za Nizozemsku, a od 1. veljače 2005. za Nizozemsku i Flandriju. Članovi agencije imenovani su ravnopravno iz Nizozemske i Flandrije na razdoblje od pet godina. NVAO broji najviše 15 članova. Nesporne odluke donose članovi Izvršnog odbora (dva iz Nizozemske i dva iz Flandrije).

NVAO ima utemeljen okvir za procjenu pri akreditaciji koji se zasniva na šest točaka: 1) ciljevi, svrha i posebnost programa; 2) sadržaj programa (jasnoća, suvislost, trajanje, ispiti); 3) osoblje: kvaliteta i broj s posebnim naglaskom na razlici između stručnog i akademskog obrazovanja (sveučilišta i veleučilišta); 4) uvjeti: prostorije, uključenost studenata; 5) osiguravanje kvalitete: sustavnost, kontrola, mjere za poboljšanje; 6) izlazni rezultati: razina kvalifikacije, kvaliteta diplomiranih. Svaka od navedenih kategorija sadrži dva do osam elemenata koji se procjenjuju. Vrednuju se kroz četiri stupnja: nezadovoljavajuće, zadovoljavajuće, dobro, izvrsno. Svaki od vrednovanih elemenata mora dobiti barem ocjenu zadovoljavajuće. Ako je jedan od elemenata nezadovoljavajući, akreditacija se odbija. Svaka odluka koju donosi NVAO podložna je primjedbama, žalbama, pritužbama. Njihovu opravdanost ocjenjuje neovisno vijeće. Dobivena akreditacija vrijedi šest godina, a oko dvije godine prije isteka roka valjano-

sti, institucija koja traži procjenu mora sastaviti izvješće o samoevaluaciji (samovrednovanju, samoprocjeni) prema kriterijima koje nalaže NVAO.

Institucija sama izabire agenciju ovlaštenu za akreditacije. Agencija mora u svom sastavu imati stručnjaka za područje koje procjenjuje, stručnjaka iz prakse odnosno područja, stručnjaka za obrazovanje, stručnjaka za reviziju i studenta. Barem jedan član mora biti iz inozemstva. Nijedan član skupine za procjenu ne smije biti aktivno uključen u vrednovanu instituciju u posljednje dvije godine ili u vrednovani program posljednjih pet godina.

Procjena se temelji na samoprocjeni i njoj priloženoj dokumentaciji, na jednodnevnoj ili dvodnevnoj posjeti instituciji, što podrazumijeva sastanke s menadžmentom, nastavnim osobljem, predstavnicima studenata, ostalih uposlenika i bivšim (diplomiranim) studentima.

Nadalje, pomno se pregledava materijal studija, procjenjuje se određeni broj diplomskih ispita i doktorskih disertacija, provjerava se kvaliteta knjižnice, opremljenost kompjutorima, predavaonice, laboratoriji.

Nakon toga, u skladu s postavljenim kriterijima, agencija sastavlja izvješće koje se najprije dostavlja instituciji radi mogućih ispravaka i primjedbi, a zatim se predstavlja javno. Na osnovi toga izvješća podnosi se Zahtjev za akreditaciju i to godinu dana prije isteka prethodne akreditacije. U roku od tri mjeseca NVAO mora donijeti odluku. Ostalih devet mjeseci je ostavljeno za rješavanje prigovora i žalbi. Sva izvješća moraju biti dostupna na službenim internetskim stranicama.

Nizozemska iskustva ukazuju na vrlo otežano pronalaženje inozemnih stručnjaka. Zbog toga je vrlo važna neprekidna suradnja sa stranim agencijama. Nezadovoljavajuća ocjena pri vrednovanju najčešće je rezultat podcjenjivanja novih pravila, nedovoljne obrazovne stručnosti pri izradi studijskih programa, nedovoljna kvaliteta nastavnog osoblja i dr.

U **Španjolskoj** je, u skladu s promicanjem i garancijom osiguravanja kvalitete visokog obrazovanja u nacionalnom i međunarodnom smislu utemeljena ANECA (Agencia Nacional de Evaluación de la Calidad y Acreditación) – agencija za evaluaciju i certifikacije, institucionalnu evaluaciju i akreditaciju s aktivnostima usmjerenima prema stvaranju EHEA.

ANECA ima čvrste veze s mrežama u Europi (ENQA) i Latinskoj Americi (RIACES – Iberoamerican Network for Quality Accreditation of Higher Education). Uz uobičajenu evaluaciju i akreditaciju institucija i programa, ANECA procjenjuje vezu studijskih programa s tržištem istražujući položaj diplomiranih studenata u njihovu stručnom radu. U Španjolskoj se posebna pozornost pridaje transparentnosti i neovisnosti u procjeni, tim više što je općeprihvaćena ideja da evaluacija i akreditacija pomažu u srednjoročnoj i dugoročnoj politici visokog obrazovanja povećavanjem europske ekonomske konkurentnosti i društvene snage njezinih stanovnika.

U **Njemačkoj** je naglasak dan na jasno određene kompetencije tj. prava i dužnosti agencija za evaluacije u odnosu na Vijeća za akreditacije (Akkreditierungsrat). Vijeće za akreditacije ima 18 članova koje imenuje Rektorski zbor i to: četiri predstavnika visokoobrazovnih institucija, četiri predstavnika dotične pokrajine (Land), pet predstavnika iz prakse, dva studenta, dva međunarodna stručnjaka, jedan predstavnik agencija s konzultantskim statusom.

Vijeće za akreditacije ima sljedeće ovlasti: a) dodjeljuje i oduzima akreditacije agencijama za procjenu kvalitete, b) postavlja minimalne zahtjeve za akreditaciju uključujući preduvjete i ograničenja tzv. cluster akreditacija, c) prati rad agencija s obzirom na kvalitetu ostvarenja postavljenih ciljeva i zadataka, d) osigurava poštenu konkurenciju među akreditacijskim agencijama, određuje zahtjeve za priznavanje vrijednosti inozemnih agencija, e) promovira međunarodnu suradnju u osiguravanju kvalitete.

U Njemačkoj trenutno djeluje šest agencija s oko pet do šest zaposlenih u svakoj. Neke imaju ovlasti za procjenu svih studijskih programa, a neke samo za određena područja (npr. za inženjerstvo i prirodne znanosti). Najvažniji elementi procjene u Njemačkoj jesu katalog kriterija i neovisnost.

U **Norveškoj** od 2001. godine djeluje agencija za osiguravanje kvalitete u obrazovanju – NOKUT (Norwegian Agency for Quality Assurance in Education). NOKUT donosi odluke sasvim neovisno od ministarstva. Međutim, ako NOKUT, na osnovi izvješća stručnjaka, zaključi da kvaliteta nekog sustava nije zadovoljavajuća, ministarstvo će instituciji oduzeti pravo izvođenja novih programa. Ako NOKUT zaključi da institucija više ne zadovoljava uvjete akreditacije, akreditacija će, isto tako, biti oduzeta. NOKUT u svom sastavu ima stručnjake za evaluaciju i akreditaciju. Barem 40% članova, ako je moguće, čine žene.

U svim procjenama jedan od članova mora biti student, a jedan mora biti stručnjak iz inozemstva. Broj članova skupine za evaluaciju ovisi o tome što se procjenjuje i obično se kreće od dva do pet. Oni ne smiju biti, na bilo koji način koji umanjuje objektivnost i neovisnost, uključeni u instituciju ili program koji se procjenjuje. NOKUT ima Odbor za žalbe koji ima sedam članova. Žalbe se mogu odnositi na formalne postupke, ali ne i na procjenu stručnjaka. NOKUT zasebno obavlja institucionalnu procjenu. Od 2003. procijenjeno je sedamnaest institucija. Tri od njih nisu imale pravilno ustanovljen sustav osiguravanja kvalitete. Imaju šest mjeseci za kvalitativne izmjene, a nakon toga NOKUT utvrđuje hoće li ili neće dobiti potvrđnicu o kvaliteti. U Norveškoj je vrlo važna kontrola akreditacije. One se ne daju za određeno razdoblje; one su podložne reviziji. Za reviziju su 2005. akreditacijska sredstva povećana za 5%. Standarde akreditacije postavlja ministar, a kriterije (postavljeno je deset kriterija) postavlja agencija na temelju standarda.

U **Irskoj** se najveća pažnja posvećuje kvaliteti izlaznog rezultata visokog obrazovanja – kvaliteti obrazovanja diplomiranog studenta. Godine 2001. osnovane su NQAI (National Qualifications Authority of Ireland), HETAC (Higher Education and Training Awards) i FETAC (Further Education and Training Awards). Otdad pa do kraja 2004. u Irskoj je vrednovano više od 1000 programa iz više od četrdeset institucija. Zbog bliske veze s institucijama i velike brige za kvalitetu, u Irskoj nema neprihvaćenih programa.

U **Rusiji** je agencija za osiguravanje kvalitete osnovana još 1995. godine, a s organiziranim radom je započela 1997. To je National Accreditation Center of Russia sa zaposlenih 76 osoba, smješten oko 800 km istočno od Moskve. Članica je mreže INQAAHE (International

Network for Quality Assurance Agencies in Higher Education) te ESQA (Eurasia Network for Quality Assurance – Estonia, Latvia, Kazakhstan, Kirgizstan, Russia). Od 1997. do 2004. procijenjeno je 3.511 programa.

Četiri su stupnja pri ocjenjivanju kvalitete u Rusiji: bezuvjetna akreditacija, akreditacija s primjedbama, akreditacija s primjedbama za nepotpuno vrijeme (za manje od pet godina) i odbijena akreditacija. Osnovni su kriteriji vrednovanja: nastavno osoblje s punim radnim vremenom, broj poslijediplomanata na 100 studenata, znanstvena istraživanja po nastavniku, osnovna i primijenjena istraživanja po nastavniku, potražnja za znanstvenim istraživanjima, monografije, udžbenici i priručnici na 100 nastavnika, postotak nastavnika za znanstvenim zvanjem, postotak doktora znanosti, postotak redovitih profesora u nastavnom osoblju, broj dodiplomskih studijskih programa koji se izvode, broj poslijediplomskih programa.

U **Poljskoj** je Državno akreditacijsko vijeće jedina statutarna institucija koja pokriva cijelo visoko obrazovanje koja provodi evaluaciju kvalitete obrazovanja i čije evaluacije obvezuju. Osnovano je 2001. Upošljava 70 osoba koje su organizirane u deset sekcija: humanističke znanosti; prirodne znanosti; matematika, fizika i kemija; poljoprivreda, šumarstvo i veterina; medicina; umjetnost; tehničke znanosti; ekonomija; društvene znanosti i pravo; tjelesno obrazovanje. Članove imenuje ministar.

Osnovni je zadatak evaluacija kvalitete u visokom obrazovanju. Dobivanje negativnog mišljenja povlači za sobom zakonske posljedice koje, prema zakonu, određuje ministar. Članovi vijeća zajedno s vanjskim ekspertima mogu dati četiri stupnja ocjena: a) *izvrsno* (2% ukupno vrednovanih) – sljedeća je akreditacija nakon pet godina ili ranije ako ima razloga; pozitivni su financijski rezultati – dodatno financiranje didaktičkih aktivnosti; b) *pozitivno* (76% ukupno vrednovanih) – sljedeća je akreditacija nakon pet godina ili ranije ako ima razloga; c) uvjetno (18% ukupno vrednovanih) – uključuje preporuke s rokovima njihovog uvažavanja, sljedeći posjet moguć – financiranje didaktičkih aktivnosti; d) *negativno* (4% ukupno vrednovanih) - ukinuti ili privremeno odgoditi pravo na izvođenje negativno ocijenjenih programa ili nivoa studija. U radu sudjeluje više od 500 eksperata. U razdoblju od 2002. do 2004. Državno akreditacijsko vijeće dodijelilo je 178 uvjetnih rješenja (od ukupno 1.000 programa).

U Varšavi je u veljači ove godine održan seminar o nužnosti suradnje europskih akreditacijskih agencija i poticanju jačanja mreža agencija za kvalitetu. Jer, međusobno priznavanje visokoškolskih sustava i diploma moguće je postići jedino putem međusobnog upoznavanja i priznavanja sustava za osiguravanje kvalitete. Kao važan preduvjet postizanja dogovora među članicama potpisnicama Bolonjske deklaracije potrebno je osigurati i omogućiti sljedeće: a) redovitu razmjenu informacija na nivou mreža; b) međusobne posjete i zajedničku izobrazbu eksperata koji sudjeluju u procjeni; c) promociju zajedničkih kriterija i standarda za procjenu i priznavanje; d) promociju sličnosti nacionalnih sustava visokog obrazovanja na nivou stvaranja regionalnih mreža.

Postavljeni nacionalni sustav procjene kvalitete i akreditiranja treba primijeniti na svim visokoškolskim institucijama pojedine zemlje. U tome prednost imaju agencije osnovane na

temelju zakona svake pojedine države, međutim, visokoškolska institucija mora imati pravo zatražiti procjenu inozemnog akreditacijskog tijela. Ministar može prihvatiti takvu evaluaciju izvana ukoliko je to inozemno akreditacijsko tijelo priznato od strane nacionalne akreditacijske agencije.

Ovakve akreditacije imaju dobre i loše strane. Većina zemalja još je uvijek u procesu učenja. Takav je novi sustav skup i birokratiziran, a granica između ocjena «zadovoljavajuće» i «nezadovoljavajuće» je vrlo tanka.

Prednost ovakvog vrednovanja leži u činjenici da u zadnjim godinama većina institucija razvija svoju kvalitetu u skladu s ciklusom: planiraj – postavi – provjeri – djeluj što je i osnovno načelo cjelovitog upravljanja kvalitetom.

EUROPSKA DIMENZIJA BOLONJSKOG PROCESA

Prof. dr. sc. Ivan Slapničar,
Sveučilišta u Splitu, Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje

U raspravama i razgovorima o gotovo svim aspektima Bolonjskog procesa nezaobilazna je tema i europska dimenzija. Ovaj članak nastojat će objasniti o čemu se zapravo radi i kako europska dimenzija utječe na različita gledišta vezana uz provođenje Bolonjskog procesa. Pretenzija članka nije dati konačna objašnjenja i precizne upute, već samo ukazati na razne aspekte, probleme i načine prevladavanja problema. Dati precizne upute i odrednice nije niti moguće i to, kako zbog raznolikosti unutar Europe, tako i zbog činjenice da je provedba Bolonjskog procesa tek na početku.

Dva su središnja pitanja što znači europska dimenzija te kako je ostvariti. Ukratko, europska dimenzija znači poznavanje jezika, povijesti, kulture i načina života te ustrojavanje Europskog područja visokog obrazovanja (European Higher Education Area, skraćeno EHEA) i Europskog istraživačkog područja (European Research Area, skraćeno ERA). Pritom također treba osigurati ravnopravan i ravnomjeran pristup visokom obrazovanju svim dijelovima stanovništva. Načini ostvarivanja i promicanja europske dimenzije su europski studiji, mobilnost studenata i profesora te zajednički studijski programi.

Aktivnosti na provedbi Bolonjskog procesa u cjelini pa tako i aktivnosti na promicanju europske dimenzije trebaju voditi računa o najvažnijem stavu, a to je da je «snaga Europe u ujedinstvenju bez jednoobraznosti». Pritom pronalaženje načina za harmonizacijom, uz postojeće ne male razlike, predstavljaju veliki izazov. Danas je Bolonjsku deklaraciju potpisalo 40 zemalja, a uskoro će ih se priključiti još, koje se ekonomski i društveno jako razlikuju – dovoljno je uzeti primjer skandinavskih zemalja s jedne i Moldavije i Ukrajine s druge strane. Budući da će prijelaz u društvo znanja i promjene u sustavu visokog obrazovanja imati dalekosežne posljedice na čitavo društvo, i budući potrebne promjene zahtijevaju angažman i odluke čitave zajednice, rasprava o Bolonjskom procesu nije samo stvar stručnjaka i nadležnih ministarstava obrazovanja i znanosti već vlada i društava u cjelini.

Što znači europska dimenzija

Pođimo redom. Jezično pitanje vrlo je osjetljivo, posebice zbog mnogih zemalja koje govore tzv. malim jezicima. Engleski jezik sve više postaje *lingua franca* pa je postalo uobičajeno da se međunarodni seminari održavaju isključivo na engleskom jeziku. No, ravnopravnost ostalih jezika važno je pitanje – tako se, na primjer, seminari u Francuskoj često održavaju uz simultano prevođenje, u EU svi su jezici ravnopravni pa se može zatražiti prevođenje i dokumenata i izlaganja. Jasno, takav način organizacije košta, no troškovi su više nego opravdani i zapravo predstavljaju investiciju – otvaraju se nove mogućnosti studiranja i nove mogućnosti zapošljavanja.

Bolje poznavanje povijesnog i kulturnog razvitka također je preduvjet za kvalitetno funkcioniranje Europe, a time i za povećanje europske konkurentnosti na međunarodnom tržištu i za ostvarivanje kvalitetnijeg života svih građana. Mi zapravo nedovoljno znamo o razvitku čak i susjednih država, a kamoli o povijesti udaljenijih zemalja kao što su skandinavske i baltičke države. Poznavanje povijesti preduvjet je za poznavanje kulture i kulturnih i društvenih razlika, a to je opet nužno za uspostavu kvalitetne suradnje na svim područjima pa tako i na području visokog obrazovanja i znanosti. Zbog boljega snalaženja treba upoznati i razne zakonodavne sustave koji su sve samo ne jednoobrazni. I ta potreba dovodi do ustroja novih studija te povećava interdisciplinarnost visokog školstva. Osim toga, mi smo nedovoljno svjesni razlika u načinu života. Razlike između sjevera i juga te između istoka i zapada Europe velike su i ne ovise samo o gospodarskoj moći pojedine države, premda ekonomski faktor nije zanemariv.

Za ilustraciju razlika u načinu života uzmimo primjer financiranja visokog obrazovanja. Dok je u Finskoj svako školovanje besplatno i školarine su neustavne, njemački je Ustavni sud nedavno donio odluku kako školarine nisu neustavne. U Velikoj Britaniji školovanje zna biti jako skupo, posebice na poznatim sveučilištima. Hrvatska je pak posebna jer za isti studij studenti koji studiraju u okviru kvota koje je propisalo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa ne plaćaju studij, dok studenti koji taj isti studij studiraju po vlastitim potrebama školarine – plaćaju. Način života također je različit. Tako primjerice finska država svakom studentu još dodatno daje stipendiju od oko 400 eura mjesečno i to u trajanju od četiri do pet godina. No, u Finskoj roditelji ne potpomažu djecu na studiju pa, kako državna stipendija pokriva oko 50 posto troškova života i studiranja, gotovo svi studenti rade (ta činjenica dovodi do dugog trajanja studija, a to je nešto što Bolonjski proces upravo želi izbjeći). S druge strane, u sredozemnim zemljama samo poneki studenti imaju stipendije, ali zato roditelji potpomažu djecu veoma dugo.

Za uspješno ustrojavanje Europskog područja visokog obrazovanja potrebno je dobro poznavanje svih razlika, povećanje mobilnosti kako za vrijeme studija tako i kasnije pri zapošljavanju, kreiranje međusveučilišne suradnje te stvaranje mehanizama za osiguranje kvalitete i komparabilnih diploma. Za uspješno ustrojavanje Europskog područja istraživanja potrebno je kroz međunarodnu suradnju sveučilišta i partnera iz gospodarstva povećati broj i kvalitetu zajedničkih programa te mobilnost profesora, studenata i istraživača.

Osiguravanje ravnopravnog i ravnomjernog pristupa svih društvenih skupina visokom obrazovanju ključno je za željeno povećanje postotka stanovništva koje će završiti neki oblik visokog obrazovanja. U Hrvatskoj smo trenutno na 12%, većina zemalja ima 20-30%, a europski cilj je obrazovati preko 50% stanovništva dobne skupine između 18 i 30 godina. Ovaj ambiciozan plan zahtjeva velik angažman akademske zajednice i društva te korjenite promjene u poimanju studiranja. Čak i u razvijenijim zemljama postoje grupe stanovništva (na primjer sjever Francuske), gdje se visoko obrazovanje tradicionalno smatra nevažnim.

U nekim je zemljama pak studentski standard osam studenata u sobi u domu, što visoko obrazovanje čini neatraktivnim. Velik broj ljudi nerado se upušta u nastavak školovanja nakon

što su već počeli raditi i to zbog organizacijskih (vrijeme) i financijskih prepreka (školarine). Povećanje udjela cjeloživotnog obrazovanja (Life Long Learning) jedan je od prioriteta Bolonjskog procesa.

Ostvarivanje europske dimenzije

Europski studiji, koji se kao interdisciplinarni studijski programi otvaraju na mnogim europskim sveučilištima, jedan su od načina ostvarivanje boljeg jezičnog, povijesnog, kulturološkog i zakonodavnog upoznavanja među europskim narodima (trenutno Google na upit «European studies» daje 926.000 natuknica). Očito je da za takve studije postoji veliko zanimanje te da se na financiranje takvih studija ne gleda kao na potrošnju, već kao na investiciju u bolju Europu. Europska zajednica (dakle europski porezni obveznici) potiče ustrojavanje takvih studija u novim članicama, u državama kandidatima za prijem i budućim kandidatima. Kao kvalitetan primjer navodimo magistarski i doktorski studij European Studies: Languages and Cultures in Contact, kojega zajedno provode Sveučilišta u Zadru, Rijeci, Zagrebu, Beču, St. Andrews, Mannheimu, Udinama i Mariboru, a financira ga EU kao projekt TEMPUS. Studenti se mogu usmjeriti prema područjima lingvistike, kulture i europskih integracija.

Mobilnost, kako studenata tako i profesora, u Hrvatskoj je preslabo razvijena. Premda naši profesori drže nastavu i istražuju na stranim sveučilištima i premda neki studenti borave izvjesno vrijeme na stranim sveučilištima, takvih aktivnosti je premalo i za njih ne postoji adekvatna institucionalna potpora (primjerice, postupci priznavanja dijela studiranja provedenog u inozemstvu su nedovoljno regulirani). No, još je nepovoljnija situacija s brojem stranih studenata i profesora koji dolaze u Hrvatsku – taj broj je zanemariv. Uzmimo za usporedbu primjere iz bliskog susjedstva – 30 je posto austrijskih studenata tijekom studija boravilo između dva mjeseca i 12 mjeseci na nekom inozemnom sveučilištu. Jasno, za uspostavu uspješne mobilnosti treba riješiti niz problema. Jedan je od njih financijske prirode – stipendije su često nedovoljne sa boravak studenata iz manje razvijenih zemalja u razvijenijim zemljama. No to nije samo naš problem.

Tako, na primjer, podaci o boravku stranih studenata na švedskom Sveučilištu u Lundu pokazuje da najveći broj stranih studenata dolazi iz bolje stojećih obitelji iz Njemačke i Nizozemske. Iz toga je podatka očito da je i socijalna dimenzija važan aspekt Bolonjskog procesa.

Prepreke često znaju biti i administrativne – premda su preko 40% doktorskih kandidata u Velikoj Britaniji stranci, oni teško mogu dobiti radnu dozvolu pa im je otežano privremeno zapošljavanje na istraživačkim institutima i sufinanciranje studija.

Zajednički su studiji, uz kvalitetno riješeno financiranje, izrazito zanimljiv način ostvarivanja europske dimenzije Bolonjskog procesa, a kroz međusobnu suradnju i sinergiju različitih institucija čije se kompetencije kvalitetno nadopunjuju, predstavljaju velik doprinos europskim područjima visokog obrazovanja i istraživanja. Navedimo tri hrvatska primjera. Poslijediplomski studij *elektromagnetska kompatibilnost okoliša* zajednički organiziraju Fakultet

elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje Sveučilišta u Splitu i britanski Wessex Institute of Technology iz Southamptonu. Tijekom jednogodišnjeg studija studenti devet mjeseci borave u Splitu, a tri u Southamptonu i na kraju od Sveučilišta u Walesu dobivaju diplomu magistra. Prva generacija studenata uspješno je završila studij, a British Foreign Office financirao je boravak petorice hrvatskih studenata u Southamptonu. S područja tehničkih znanosti navedimo još i međunarodni znanstveni magistarski studij *Sustainable Energy Engineering*, koji je organiziran na Fakultetu strojarstva i brodogradnje Sveučilišta u Zagrebu u suradnji s Kraljevskim tehnološkim institutom iz Stockholma i sveučilištima u Rijeci, Splitu i Padovi, a financira ga EU kao projekt TEMPUS. Interdisciplinarni magistarski i doktorski studij Sveučilišta u Zagrebu, *jezična komunikacija i kognitivna neuroznanost*, u čijem izvođenju sudjeluje šest fakulteta i tri instituta zagrebačkog sveučilišta, a predavači dolaze iz SAD-a, Italije, Belgije, Nizozemske, Austrije i Mađarske, također je financiran kao projekt TEMPUS. Svakako valja napomenuti da je, što se tiče zajedničkih znanstvenoistraživačkih programa, situacija vrlo dobra, jer hrvatski znanstvenici sudjeluju u brojnim kvalitetnim međunarodnim programima (spomenimo intenzivnu suradnju s Europskim laboratorijem za nuklearnu istraživanja CERN u Ženevi).

Kao zaključak navedimo ono što je zapravo očito: hrvatski sustav visokog obrazovanja treba, uz aktivnu potporu cijelog društva, kroz aktivno sudjelovanje u Bolonjskom procesu povećati svoju europsku dimenziju, a posebice mobilnost studenata, te na taj način obrazovati što veći broj kvalitetnih stručnjaka za uspješnu suradnju ali i konkurentnost s Europom te naš brži i bolji razvoj.

ESIB – NACIONALNE STUDENTSKE ORGANIZACIJE U EUROPI

**Šime Višić, student,
tajnik međunarodne suradnje Hrvatskog studentskog zbora**

Godine 1982. sedam nacionalnih studentskih organizacija (NSU Norveška, NUS Velika Britanija, SFS Švedska, SHI Island, UNEF-ID Francuska, DSF Danska i ÖH Austrija) osnovalo je WESIB (West European Student Information Bureau). Cilj je toga poteza bio koordiniranje protoka informacija među studentskim organizacijama zapadne Europe s Vijećem Europe, UNESCO-om i brojnim drugim organizacijama koje su djelovale na području Europe. Dva su puta godišnje organizirali seminare o visokom obrazovanju te skupštine na kojima su donosili odluke. Političke promjene koje su se krajem osamdesetih godina prošloga stoljeća dogodile u istočnoj Europi, potakle su 1988. premještanje središnjeg ureda iz Londona u Beč, te u veljači 1990. godine, promjenu imena u European Student Information Bureau (ESIB). Ubrzo je broj članova u ESIB-u s tadašnjih 16 narastao na 31, a organizacija je postala respektabilno predstavničko tijelo studenata Europe. U skladu s novom funkcijom, ESIB 1993. godine odlučuje zadržati tad već veoma poznatu kraticu, ali mijenja ime u The National Unions of Students in Europe.

Potpisima 29 ministara visokog školstva na Bolonjsku Deklaraciju 1999., studenti su stavljeni u središte reforme visokoga školstva, a usklađivanje sustava i stvaranje usporedivih diploma zahtijeva i studentsku koordinaciju na europskoj razini. Tim slijedom, kao predstavnik studenata Europe, ESIB postaje službenim promatračem Bolonjskog procesa te punopravno sudjeluje u radu Bologna Follow-up Group. U svojoj težnji za kvalitetnijom i stručnijom suradnjom s ostalim sudionicima središnji ured seli u Bruxelles te se osnivaju Odbor za Bolonjski proces i Odbor za komodifikaciju obrazovanja. Članove se odbora bira svake dvije godine na posebnim skupštinama koje se održavaju u gradu u kojem se održava i ministarski sastanak. Osim skupština, dvaput godišnje održavaju se i konferencije i to tradicionalno u državi koja predsjedava EU-om. Na konferencijama se u radionicama raspravlja o raznim problemima te se pripremaju odluke koje se donose na skupštini.

Kao krovna organizacija studenata ESIB ima i brojne druge odgovornosti te stalne radne grupe koje se njima bave. Tako, primjerice, postoje Međunarodna radna skupina čiji je posao suradnja sa sličnim studentskim organizacijama u svijetu, Radna skupina za socijalna pitanja koja se bori za zaštitu studentskih socijalnih pitanja, Radna skupina za ravnopravnost koja se bori protiv svih oblika diskriminacije, Radna skupina za edukaciju koja prati razvoj raznih sustava obrazovanja u svijetu te Radna skupina za mobilnost koja potiče mobilnost studenata kroz SOCRATES/ERASMUS i druge programe.

Tako je ESIB u nešto više od 20 godina prerastao od male koordinacijske skupine u krovnu organizaciju koja se sastoji od 50 nacionalnih studentskih predstavničkih tijela iz 37 država te predstavlja oko 11 milijuna studenata. Cilj je ESIB-a promicanje obrazovnog, socijalnog, ekonomskog i kulturnog interesa studenta na europskoj razini prema svim relevantnim tijelima, a posebice prema Europskoj uniji, Vijeću Europe i UNESCO-u.

BOLONJSKI PROCES I STRUČNI STUDIJI

Konačni izlaz iz slijepih ulica viših stručnih sprema

Dr. sc. Mladen Havelka,
predsjednik Vijeća veleučilišta i visokih škola Hrvatske

Stručni studiji u Europi i Hrvatskoj

Europske zemlje u kojima je sustav stručnih studija već odavno vrlo razvijen, kao što su Njemačka, Nizozemska, Danska, Belgija, Norveška, Irska i druge, i koje imaju pozitivna iskustva s tim stručnim studijima, daljnji su poticaj za otvaranje novih stručnih visokih škola, za planiranje njihove regionalne rasprostranjenosti, povećavanje broja studenata stručnih studija, a posebice za jačanje njihove povezanosti s gospodarstvom. Temeljem tih pozitivnih iskustava i u zemljama u kojima ranije sustav stručnih studija nije bio razvijen, prije petnaestak godina počinje njihov nagli razvoj: primjerice u Austriji, Italiji, Finskoj, Švicarskoj i dr.

U europskim je zemljama primjetan stalan rast broja studenata stručnih studija. Kraće trajanje stručnih studija, a time i manji troškovi studiranja, njihova usmjerenost k praktičnim zanimanjima i pripremi za rad u ciljanoj profesiji, veće mogućnosti zapošljavanja, kasnijeg upisa na studij u bilo kojoj životnoj dobi u okviru cijeloživotnog obrazovanja, čimbenici su koji uvjetuju sve veći broj upisa na stručne studije. U Danskoj od ukupnog broja studenata čak njih oko 70% studira na stručnim studijima, u Nizozemskoj 63%, u Belgiji 62%, Njemačkoj 24%, Finskoj 24%.

U Hrvatskoj stručni studiji također imaju dugu tradiciju. Neke više stručne škole osnovane su prije više od jednog stoljeća, primjerice Gospodarsko učilište u Križevcima, a većina ih je osnovana pedesetih godina 20. stoljeća. Mnoge od njih bile su i temelj za kasnije osnivanje visokih škola i fakulteta, dakle sveučilišnih studija, posebice u tehničkom području. No zbog čestih i nepromišljenih reformi sustava visokog obrazovanja, stručni studiji u Hrvatskoj doživljavali su svoje povremene padove i uspone, bili osnivani pa nakon nekog vremena ukidani, bili prebacivani na sveučilišta pa ubrzo potom izbacivani sa sveučilišta i sl. U takvoj nestabilnoj situaciji stručni se studiji u nas nisu mogli razvijati istom dinamikom kao sveučilišni pa ni sukladno europskim uzorima.

Tek donošenjem Zakona o visokom obrazovanju 1993. godine, opet su postavljene zakonske osnove novog razvoja stručnih studija tj. binarnog sustava visokog obrazovanja u Hrvatskoj. Temeljem toga Zakona krajem devedesetih godina stručni se studiji izdvajaju sa sveučilišta u samostalne visoke škole i veleučilišta. Danas u Hrvatskoj oko 30% studenata studira na stručnim studijima koji se većinom izvode na 30 državnih i privatnih visokih škola i veleučilišta dok manji dio studenata stručnih studija još uvijek studira na sveučilištima. Većina stručnih studija u Hrvatskoj sad traje tri godine.

Stručni studiji i Bolonjski proces

Premda će promjene u sustavu visokog obrazovanja potaknute Bolonjskom deklaracijom u potpunosti reorganizirati čitav sustav visokog obrazovanja, ipak će se najviše odraziti upravo na sustav stručnih studija i to na dva načina.

Prvo, stručni studiji postat će ravnopravni sa sveučilišnima, neće više nužno trajati kraće od sveučilišnih studija i time više neće biti studiji «nižeg» ranga, a ujednačit će se i stručni nazivi koji se stječu iza pojedinog ciklusa sveučilišnih i stručnih studija. Najvažnija je promjena u tome da će se i na stručnim i na sveučilišnim studijima stjecati visoka stručna sprema te da će studentima stručnih studija biti moguće postići i najviše razine stručne spreme. To će stručne i sveučilišne studije učiniti «istima, ali različitima» – istima po važnosti i kvaliteti, a različitima samo po većoj usmjerenosti stručnih studija praktičnim znanjima i vještinama i k pripremi za ciljanu profesiju.

Drugo, stručni studiji više se neće moći izvoditi na sveučilištima, već samo na samostalnim veleučilištima i visokim školama, što će omogućiti sveučilištima da se više posvete svojoj osnovnoj misiji – razvoju znanosti i razvoju sa znanošću povezane nastave, što u novim okolnostima znači sve veću usmjerenost sveučilišta razvoju kvalitetnih specijalističkih i doktorskih studija.

Tako će se u Hrvatskoj, sukladno preporukama Bolonjskih dokumenata i opće prihvaćenom modelu visokog obrazovanja u razvijenim europskim zemalja, visoko obrazovanje razvijati u dva smjera - stručnom i sveučilišnom. Takav sustav visokog obrazovanja u kojem se stručni studiji izvode na visokim školama i veleučilištima, a sveučilišni na sveučilištima/fakultetima, naziva se binarnim sustavom visokog obrazovanja, za razliku od unitarnog sustava u kojem se sva visokoškolska nastava izvodi na sveučilištima.

Međutim, ove će se promjene zbivati postupno. Zbog razlika u stupnju razvijenosti stručnih i sveučilišnih studija danas još ne postoje sve pretpostavke za uvođenje «čistoga» binarnog sustava visokog obrazovanja, tj. za prebacivanje svih stručnih studija na visoke škole i veleučilišta. Zato je Zakonom predviđeno prijelazno razdoblje, do 2010. godine, do kada će se stručni studiji moći izvoditi i na sveučilištima. Nakon toga se očekuje da visoke škole i veleučilišta preuzmu odgovornost za samostalno i kvalitetno izvođenje svih stručnih studija u Hrvatskoj. Osnovni uvjet da se to u potpunosti i ostvari jesu izdvajanje većih proračunskih sredstava za razvoj veleučilišta i visokih škola, kao i liberalizacija mogućnosti stjecanja vlastitih prihoda na tržištu znanja u uskoj sprezi stručnih studija s gospodarstvom.

Razlike između stručnih i sveučilišnih studija

Na stručnim studijima, uz stjecanje osnovnih teorijskih znanja, najveća se pozornost posvećuje praktičnom radu i svladavanju vještina koje studentima omogućuju brzo uključivanje u tržište rada. Takva konceptualna različitost temeljna je i konstantna razlika između stručnih

i sveučilišnih studija. No, s obzirom na različit razvoj ovih dviju vrsta studija, još postoji dosta nerazumijevanja oko ključnih kriterija različitosti ove dvije vrste studija. Ni u samome Zakonu, njihova definicija nije jasna ni precizna.

Zbog toga je, bez obzira na opću prihvaćenost osnovne razlike – veću usmjerenost stručnih studija praksi, a sveučilišnih studija teoriji – teško utvrditi točne kriterije pomoću kojih bi se lako, u svakom pojedinom slučaju, moglo utvrditi kojem tipu studija pripada pojedini studij. To razlikovanje ranije je bilo lako. Stručni studiji bili su oni koje su trajali dvije godine i završavali višom stručnom spremom, a sveučilišni oni koji su trajali četiri ili više godina i završavali visokom stručnom spremom. Takav je način razlikovanja uvođenjem Bolonjskog modela studiranja - potpuno prevladan.

Sukladno odredbama novoga Zakona stručni studiji mogu trajati dvije, tri, četiri, pet, a u iznimnim slučajevima i šest godina. Na stručnim studijima, za razliku od ranije, stjecat će se visoka, a ne viša stručna sprema, s nekih stručnih studija prijenosom ECTS bodova moći će prijeći na sveučilišne studije i sl. Time se otvaraju nove velike mogućnosti i za studente stručnih studija, mogućnosti koje će ukupan sustav visokog obrazovanja učiniti fleksibilnijim, otvorenijim i primjerenijim potrebama tržišta.

Takve nove mogućnosti zamutit će jasno razlikovanje između stručnih i sveučilišnih studija, koje će s daljnjim razvojem i stručnih studija i sveučilišnih studija biti sve manje važno. Naime, za tržište rada neće biti bitno koju je vrstu studija netko završio, već koje je kompetencije za obavljanje specifičnih poslova stekao.

Oni poslodavci kojima će trebati stručnjaci čije su kompetencije više usmjerene rješavanju praktičnih problema i praktičnim djelatnostima, težit će zapošljavanju završenih studenata stručnih studija, a oni kojima će biti važnije kompetencije za složene znanstvenoistraživačke pristupe temeljene na dubljem poznavanju teorije i istraživačke metodologije, težit će zapošljavanju studenata sveučilišnih studija.

Stručni studiji u načelu kroz kraće vrijeme osposobljavaju studente za pojedino zanimanje. Završnost zanimanja na stručnim će se studijima stjecati u načelu nakon prvog ciklusa tj. nakon završene treće godine, dok će se na većini sveučilišnih studija završnost zanimanja stjecati tek nakon drugog ciklusa obrazovanja tj. nakon pet godina studiranja.

To, jasno, ne znači da se studenti stručnih studija neće moći obrazovati i na daljnjim razinama obrazovanja, ali će većina njih nakon prve tri godine studija otići na tržište rada, dok će većina studenata sveučilišnih studija nakon prve tri godine nastaviti studij na drugom, dvogodišnjem, sveučilišnom ciklusu.

Najkraće rečeno, nakon završene srednje škole u sustav visokog obrazovanja budući studenti moći će krenuti u dva smjera – na stručne i sveučilišne studije. No, bez obzira za koji se odluče, moći će postići najviše razine visokog obrazovanja.

To je gotovo revolucionarna novost koju Bolonjski proces donosi stručnim studijima. U potpunosti se ruše dugogodišnje barijere vječnih «viših sprema» i po prvi put omogućuju brojnim strukama kojima je viša stručna sprema bila maksimalna granica obrazovanja, da napreduju u svome daljnjem obrazovanju.

Mnogim stručnim profilima koji su ranije mogli studirati samo dvije godine i steći samo višu stručnu spremu (na primjer, medicinskim sestrama, fizioterapeutima, radiološkim inženjerima, radnim terapeutima, laboratorijskim inženjerima, sanitarnim inženjerima i sl.) sada se pružaju velike mogućnosti stjecanja svih razina stručnih sprema, a time i velike mogućnosti daljnjega razvoja vlastitih profesija.

Novi sustav visokog obrazovanja u Hrvatskoj možemo slikovito usporediti s dvostrukim ljestvama na kojima se studenti nakon srednje škole mogu uspinjati do viših stupnjeva obrazovanja, a nakon svake razine studija mogu ili nastaviti svoje obrazovanje, ili ga prekinuti, zaposliti se i kasnije nastaviti studij u okviru cjeloživotnog obrazovanja. Mogućnosti stjecanja rane završnosti obrazovanja veće su na stručnim studijima.

Stručni studiji i veće mogućnosti zapošljavanja

Važnost tih novih mogućnosti studiranja na stručnim studijima ogleda se u dvije nove pogodnosti. Prvo, u mogućnosti brzog dostizanja europskog prosjeka visokoobrazovanih stručnjaka, i drugo u mogućnosti smanjenja nezaposlenosti.

Podatak od oko 7,8% visokoobrazovanih u Hrvatskoj zapravo je artefakt kada se zna da u Hrvatskoj oko 150.000 ljudi ima završenu višu stručnu spremu tj. nedostaje im samo jedna godina do visokog obrazovanja! Mnogi od tih 150.000 ljudi više stručne spreme u Hrvatskoj moći će nastaviti ranije završene dvogodišnje studije i za godinu dana steći prvi stupanj visoke stručne spreme, a po potrebi i nastaviti studij na višim razinama. Ta nova mogućnost kvalitetnog cjeloživotnog obrazovanja kroz razne oblike stručnih studija spada među najpozitivnija postignuća novog sustava visokog obrazovanja.

I ne samo to. Nove mogućnosti studiranja na brojnim kratkim stručnim studijima u sustavu cjeloživotnog obrazovanja osigurat će i smanjenje nezaposlenosti u Hrvatskoj. Naime, najveći broj nezaposlenih u nas su osobe srednje stručne spreme čija znanja nisu dovoljna za uključivanje u procese rada u kojima prevladavaju suvremene tehnologije. Za njihovu je do-kvalifikaciju trajno obrazovanje na kratkim stručnim studijima, savršen način stjecanja znanja i vještina koja će im omogućiti brzo zapošljavanje.

Stručni studiji i policentričan razvoj Hrvatske

I konačno, stručni studiji omogućit će i veću policentričnost ne samo visokog obrazovanja u Hrvatskoj, već i gospodarskog razvoja Hrvatske. Bez ustanova visokog obrazovanja nema ni gospodarskog razvoja sada nerazvijenih područja Hrvatske. Demografska opustošenost pojedinih dijelova Hrvatske u izravnoj je vezi s nemogućnošću nastavka obrazovanja u vlastitom mjestu boravka. Danas su, međutim, ustanove visokog obrazovanja najčešće smještene ili u glavnom gradu i u regionalnim središtima. Policentrični razvoj visokog obrazovanja moguće

je temeljiti jedino na razvoju veleučilišta i visokih škola, koje trebaju biti osnivane sukladno potrebama regionalnog i lokalnog gospodarstva. Uz šest postojećih sveučilišta u Hrvatskoj više nema velikih potreba za osnivanjem novih sveučilišta. No, postoje velike potrebe za osnivanjem novih visokih škola i veleučilišta. Gotovo svako lokalno središte trebalo bi imati jednu ili više visokih škola, sukladno razvojnim strategijama pojedinih sredina. Vukovar, Vinkovci, Županja, Slavonski Brod, Požega, Bjelovar, Koprivnica, Varaždin, Sisak, Gospić, Knin, Drniš, Pazin..., sve su to gradovi u kojima još dugo neće biti potrebe za osnivanjem sveučilišta, a kojima bi već danas vrlo dobro došla nova veleučilišta i visoke škole.

Kako potaknuti razvoj stručnih studija u Hrvatskoj

Bez obzira na institucionalnu odvojenost stručnih od sveučilišnih studija, nikako ne treba zanemariti nužnost funkcionalne povezanosti stručnih i sveučilišnih studija. Jedino jak i razvijen sustav sveučilišnih studija može pomoći u razvoju stručnih studija u Hrvatskoj. Zato je, posebno u sadašnjoj fazi razvoja visokog obrazovanja, potrebna uska suradnja veleučilišta i visokih škola sa sveučilištima. U toj suradnji treba čuvati konceptualne različitosti stručnih i sveučilišnih studija. Ovakva suradnja pretpostavlja čvrste međusobne ugovore između visokoškolskih ustanova stručnih i sveučilišnih studija, kojima bi se regulirala suradnja u nastavi putem zajedničkih katedri i zajedničkih nastavnika i suradnika, kumulativno zaposlenih i na sveučilištu i na visokoj školi/veleučilištu te zajednički koristio dio prostora i opreme. U takvoj suradnji, visoke škole i veleučilišta samostalno bi razvijale svoje posebne katedre i kabinete usmjerene organizaciji uže stručne, najvećim dijelom praktične nastave, dok bi izvođenje najvećeg dijela teorijske nastave obavljale zajedničke katedre na fakultetima.

Ovakav model funkcionalnog povezivanja stručnih i sveučilišnih studija trebao bi zadovoljavati sljedeće uvjete:

- a) biti razvojno poticajan i za stručne i za sveučilišne studije
- b) osigurati samostalan razvoj i autonomiju stručnih studija
- c) čuvati konceptualnu različitost stručnih studija
- d) osigurati jednaku kvalitetu stručnih i sveučilišnih studija
- e) osigurati jednaku vrijednost stručnih i sveučilišnih studija sukladno geslu «različiti ali jednaki» studiji.

Time bi se, i u okolnostima u kojima još nisu sazreli uvjeti za uvođenje čistog binarnog sustava visokog obrazovanja, već sada postavljali temelji njegova budućeg razvoja. Tako bi se izbjegla dominacija interesa bilo kojeg dijela visokog obrazovanja nad drugim, izbjegla neravnopravnost stručnih studija, i što je najvažnije, izbjeglo poništavanje konceptualne različitosti stručnih studija. Očuvanje konceptualne različitosti stručnih studija upravo je jedan od najvažnijih razloga poticanja razvoja binarnog sustava visokog obrazovanja u većini europskih zemalja.

Postupno ulaganje u kadrovski i prostorni razvoj sustava visokih škola i veleučilišta tijekom nekoliko godina, u uvjetima bi funkcionalne povezanosti zahtijevalo relativno mala

proračunska sredstva. Naime, poticanjem tržišne usmjerenosti visokih škola i veleučilišta, a posebice njihovih čvršćih veza s gospodarstvom, uz istodobnu kontrolu kvalitete, može se osigurati budući razvoj visokih škola i veleučilišta uz relativno minimalna proračunska izdvajanja.

Na oba spomenuta načina, uvođenjem veće funkcionalne povezanosti ustanova stručnih i sveučilišnih studija te osiguravanjem većih mogućnosti stjecanja prihoda na tržištu, uz male dodatne financijske napore države i velike napore djelatnika veleučilišta i visokih škola, u Hrvatskoj bi se postupno razvijao kvalitetan binarni sustav visokog obrazovanja.

Je li sveučilištima bolje da nemaju stručne studije

Takav koncept razvoja doprinio bi i razvoju sustava sveučilišnih studija. Naime, ako je osnovna zadaća sveučilišta provođenje znanstvenih istraživanja i na rezultatima tih istraživanja utemeljena nastava, onda je i za sveučilišta bolje da razvoj te svoje glavne misije ne opterećuju brigom za stručne studije jer će i bez njih imati mnogo novih opterećenja. Neka od njih su sljedeća.

Predviđanje povećanih ulaganja u znanost povećat će i znanstveno istraživačku djelatnost sveučilišnih nastavnika uz manje vremena za obavljanje nastavnih obveza. Nadalje, novi nastavni programi više usmjereni studentu povećat će i opseg aktivnosti nastavne djelatnosti sveučilišnih nastavnika Tijekom idućih pet do šest godina organizacija i izvođenje nastave bit će složenije i zahtjevnije zbog paralelnog izvođenja starih i novih nastavnih programa. Šire uvođenje izbornih predmeta na preddiplomske i diplomske studije, sukladno obvezama fakulteta da nude izborne predmete studentima drugih studija, povećat će nastavna opterećenja nastavom za studente s drugih studija. Povećat će se i nastavna opterećenja zbog organizacije, dosad rijetko organiziranih, a sada obveznih doktorskih studija, kao i uvođenje novih specijalističkih sveučilišnih studija. I konačno, javit će se i nove inicijative osnivanja privatnih sveučilišta, što će zahtijevati dodatne napore i dodatna opterećenja usmjerena poboljšanju kvalitete nastave radi konkurentnosti na tržištu znanja.

Sve to ukazuje da je samo razvoj binarnog sustava visokog obrazovanja, u kojemu će se samostalno razvijati visoke škole i veleučilišta, kao i samostalna i autonomna sveučilišta, jedini racionalni model razvoja visokog obrazovanja u Hrvatskoj.

Svaki od ovih dvaju sustava – stručni i sveučilišni – tako će moći u potpunosti ispunjavati svoje različite misije i međusobno se upotpunjavati i pomagati, ali na način da budu međusobno dovoljno blizu kako bi si međusobno pomagali, ali ujedno i dovoljno daleko da si međusobno ne smetaju.

BOLONJSKA DEKLARACIJA

Zajednička deklaracija europskih ministara obrazovanja potpisana u Bologni 19. 6. 1999.

Proces eurointegracije postao je, zahvaljujući iznimnim postignućima u posljednjih nekoliko godina, sve stvarnija i relevantnija činjenica za Uniju i njezine građane. Očekivano povećanje Unije kao i produbljanje odnosa s ostalim europskim zemljama, daju joj još šire dimenzije. U međuvremenu, svjedoci smo povećane svijesti velikog dijela političke i akademske javnosti, te javnog mnijenja, o potrebi stvaranja savršenije i utjecajnije Europe, osobito u izgradnji i jačanju njezinih intelektualnih, kulturnih, društvenih, znanstvenih i tehnoloških dimenzija.

Europa znanja danas je prepoznata kao nezamjenjiv čimbenik društvenog i ljudskog razvoja i kao važna sastavnica učvršćenja i obogaćenja pripadnosti Europi, sposobna da svoje građane pripremi za izazove novog tisućljeća i osvještuje ih o zajedničkim vrijednostima i pripadnosti istom društvenom i kulturnom prostoru.

Obrazovanje i suradnja u obrazovanju prepoznati su kao iznimno važni za razvijanje i jačanje stabilnih, miroljubivih i demokratskih društava, posebice imajući u vidu stanje na jugoistoku Europe.

Sorbonska deklaracija od 25. svibnja 1998. godine, utemeljena na takvim promišljanjima, istaknula je središnju ulogu sveučilišta u razvijanju europskih kulturnih dimenzija. Naglasila je da je kreiranje europskog prostora visokog obrazovanja od ključne važnosti za promicanje mobilnosti građana i njihovo zapošljavanje, te za sveukupni razvoj Kontinenta.

Nekoliko je europskih zemalja prihvatilo poziv da se obvežu postići ciljeve zacrtane Deklaracijom, bilo potpisivanjem Deklaracije, bilo načelnim slaganjem s njezinim sadržajem. Nekoliko u međuvremenu pokrenutih reformi visokog školstva u Europi dokazuju spremnost mnogih vlada da djeluju u tom smislu.

Europske visokoškolske institucije prihvatile su izazov i preuzele glavnu ulogu u stvaranju europskog prostora visokog obrazovanja, u duhu temeljnih načela zacrtanih u povelji Magna Charta Universitatum potpisanoj u Bologni 1988. godine. To je iznimno važno jer upravo neovisnost i autonomnost sveučilišta osiguravaju sustavu visokog obrazovanja i istraživanja stalno prilagođavanje promjenljivim potrebama, zahtjevima društva i napretku znanstvenih spoznaja.

Ovo je djelovanje zacrtano u pravom smjeru i sa smislenim ciljem. Međutim, bolja usklađenost i usporedivost visokoškolskih sustava zahtijeva neprekidno djelovanje kako bi se cilj u potpunosti postigao. Trebamo ga poduprijeti promicanjem konkretnih mjera kako bi se postigli vidljivi koraci naprijed. Sastanak održan 18. lipnja na kojemu su sudjelovali mjerodavni stručnjaci i znanstvenici iz svih naših zemalja daje vrlo jasne prijedloge za inicijative koje treba pokrenuti.

Osobitu pozornost trebamo posvetiti povećanju međunarodne konkurentnosti europskog sustava visokog obrazovanja. Vitalnost i djelotvornost svake civilizacije može se mjeriti privlačnošću njezine kulture drugim zemljama. Trebamo osigurati da europski sustav visokog obrazovanja postane privlačan širom svijeta, sukladno našoj izvanrednoj kulturnoj i znanstvenoj tradiciji.

Potvrđujući opća načela zacrtana Sorbonskom deklaracijom, uskladit ćemo svoju politiku tako da u kratkom vremenu, a svakako tijekom prvog desetljeća trećeg milenija, postignemo sljedeće ciljeve za koje smatramo da su od primarne važnosti za uspostavu europskog prostora visokog obrazovanja i njegovu promidžbu u svijetu:

- Prihvaćanje sustava lako prepoznatljivih i usporedivih stupnjeva, i uvođenje suplementa (dodatka) diplomi (Diploma Supplement), kako bi se promicalo zapošljavanje europskih građana i međunarodna konkurentnost europskog sustava visokog obrazovanja.
- Prihvaćanje sustava temeljenog na dvama glavnim ciklusima, preddiplomskom i diplomskom. Pristup drugom ciklusu zahtijeva uspješno završen prvi ciklus studija koji mora trajati najmanje tri godine. Stupanj postignut nakon tri godine smatra se potrebnim stupnjem kvalifikacije na europskom tržištu rada. Drugi ciklus vodit će k magisteriju i/ili doktoratu, kao što je to slučaj u mnogim europskim zemljama.
- Uvođenje bodovnog sustava, kao što je ECTS, kao prikladnog sredstva u promicanju najšire razmjene studenata. Bodovi se mogu postizati i izvan visokoškolskog obrazovanja, uključujući i cjeloživotno učenje, pod uvjetom da ih prizna sveučilište koje prihvaća studenta.
- Promicanje mobilnosti prevladavanjem zapreka slobodnom kretanju, posebice:
 - studentima: dati priliku za učenje, omogućiti im pristup studiju i relevantnim službama;
 - nastavnicima, istraživačima i administrativnom osoblju: priznati i valorizirati vrijeme koje su proveli u Europi istražujući, predajući ili učeći, bez preudiciranja njihovih statutarnih prava.
- Promicanje europske suradnje u osiguravanju kvalitete u cilju razvijanja usporedivih kriterija i metodologija.
- Promicanje potrebne europske dimenzije u visokom školstvu, posebice u razvoju nastavnih programa, međuinstitucionalnoj suradnji, shemama mobilnosti i integriranih programa studija, obuke i istraživanja.

Preuzimamo na sebe postizanje tih ciljeva – u okviru naših institucionalnih ovlasti i u potpunosti poštujući različitost kultura, jezika, nacionalnih sustava obrazovanja i autonomiju Sveučilišta – kako bismo izgradili Europski prostor visokog obrazovanja. U tom cilju nastaviti ćemo suradnju među vladama, zajedno s europskim nevladinim organizacijama koje djeluju u visokom obrazovanju. Od sveučilišta očekujemo da ponovo brzo i pozitivno djeluju i aktivno doprinesu uspjehu našeg poduhvata.

Uvjereni da stvaranje Europskog prostora visokog obrazovanja zahtijeva stalnu potporu, nadzor i prilagodbe novim potrebama, odlučili smo ponovno se sastati za dvije godine kako bismo procijenili postignuti napredak i utvrdili daljnje korake.

Potpisnici:

Austrija, Belgija (francuska zajednica), Belgija (flamanska zajednica), Bugarska, Češka Republika, Danska, Estonija, Finska, Francuska, Njemačka, Grčka, Mađarska, Island, Irska, Italija, Letonija, Litva, Luksemburg, Malta, Nizozemska, Norveška, Poljska, Portugal, Rumunjska, Slovačka Republika, Slovenija, Španjolska, Švedska, Švicarska, Velika Britanija.

**IZVACI IZ ZAKONA O ZNANSTVENOJ DJELATNOSTI I VISOKOM
OBRAZOVANJU (Narodne novine, br. 123/03., 198/03., 105/04. i 174/04.)**

I. OPĆE ODREDBE

Osnovna načela o znanosti i visokom obrazovanju

Članak 2.

(1) Znanstvena djelatnost i visoko obrazovanje predstavljaju djelatnosti od posebnog interesa za Republiku Hrvatsku i sastavni su dio međunarodnog, posebno europskoga, znanstvenoga, umjetničkog i obrazovnog prostora.

(2) Znanstvena djelatnost se temelji na:

- slobodi i autonomiji stvaralaštva,
- etičnosti znanstvenika,
- javnosti rada,
- povezanosti sa sustavom obrazovanja,
- međunarodnim mjerilima kvalitete,
- poticanju i uvažavanju specifičnosti nacionalnih sadržaja i
- zaštiti intelektualnog vlasništva.

(3) Visoko obrazovanje se temelji i na:

- akademskim slobodama, akademskoj samoupravi i autonomiji sveučilišta,
- otvorenosti visokih učilišta prema javnosti, građanima i lokalnoj zajednici,
- nedjeljivosti sveučilišnoga nastavnog rada i znanstvenog istraživanja, odnosno umjetničkog stvaralaštva,
- uzajamnosti i partnerstvu pripadnika akademske zajednice,
- europskoj humanističkoj i demokratskoj tradiciji te usklađivanju s europskim sustavom visokog obrazovanja,
- poštivanju i afirmaciji ljudskih prava,
- jedinstvu stručnog i obrazovnog rada u svrhu osposobljavanja za specifična stručna znanja i vještine,
- konceptu cjeloživotnog obrazovanja,
- povezanosti s predtercijarnim obrazovanjem te
- interakciji s društvenom zajednicom i obvezi sveučilišta, veleučilišta, visokih škola i javnih znanstvenih instituta da razviju društvenu odgovornost studenata i drugih članova akademske i znanstvene zajednice.

Zadaće visokih učilišta i javnih znanstvenih instituta

Članak 3.

(1) Zadaće sveučilišta su znanstveno, umjetničko i razvojno istraživanje, posebice ostvarivanje znanstvenih programa od strateškog interesa za Republiku Hrvatsku, umjetničko stvaralaštvo i stručni rad te na njima utemeljeno preddiplomsko, diplomsko i poslijediplomsko obrazovanje. Svoje zadaće sveučilište ostvaruje u skladu s potrebama zajednice u kojoj djeluje.

(2) Zadaće visokih škola i veleučilišta su stručno visoko obrazovanje, umjetnička i stručna djelatnost u skladu s potrebama zajednice u kojoj djeluju.

(3) Zadaća javnih znanstvenih instituta je znanstveno istraživanje. Posebice, javni znanstveni instituti imaju zadaću ostvarivati znanstvene programe od strateškog interesa za Republiku Hrvatsku te, zajedno sa sveučilištima, uspostavljati znanstvenu infrastrukturu od interesa za cjelokupni sustav znanstvene djelatnosti i visokog obrazovanja. Javni znanstveni instituti sudjeluju u procesu visokog obrazovanja sukladno ovom Zakonu.

IV. SUSTAV VISOKOG OBRAZOVANJA

1. VISOKA UČILIŠTA

A. OSNIVANJE I POČETAK RADA VISOKIH UČILIŠTA

Vrste visokih učilišta i njihova zadaća

Članak 47.

(1) Visoka učilišta su sveučilište te fakultet i umjetnička akademija u njegovom sastavu, veleučilište i visoka škola.

(2) Visoka učilišta obavljaju svoju djelatnost kao javnu službu.

(3) Sveučilište, fakultet i umjetnička akademija osnivaju se radi obavljanja djelatnosti visokog obrazovanja, znanstvene, stručne i umjetničke djelatnosti te druge djelatnosti u skladu sa zakonom i svojim statutom. U okviru djelatnosti visokog obrazovanja ova visoka učilišta organiziraju i izvode sveučilišne a, u skladu s ovim Zakonom, mogu organizirati i izvoditi i stručne studije.

(4) Veleučilište i visoka škola osnivaju se radi obavljanja djelatnosti visokog obrazovanja putem organizacije i izvođenja stručnih studija te mogu obavljati stručnu, znanstvenu i umjetničku djelatnost u skladu s ovim Zakonom i svojim statutom.

Dopusnica za obavljanje djelatnosti visokih učilišta i upis u Upisnik

Članak 51.

(1) Visoko učilište osnovano prema ovome Zakonu i propisima koji se odnose na osnivanje ustanova može započeti obavljanje djelatnosti i izvođenje određenih studija nakon upisa u Upisnik visokih učilišta i registar ustanova pri trgovačkom sudu.

(2) Upis u Upisnik obavlja se na temelju dopusnice kojom se utvrđuje da visoko učilište ispunjava uvjete za početak djelatnosti i odobrava upis u Upisnik te početak rada visokog učilišta. Dopusnicu izdaje ministar po prethodno pribavljenom pozitivnom mišljenju Nacionalnog vijeća za visoko obrazovanje. Dopusnica se visokom učilištu izdaje i za početak izvođenja novog studija te za osnivanje ili izvođenje studija izvan svoga sjedišta.

(3) Zahtjev za upis podnosi se ministru koji u roku od mjesec dana traži mišljenje Nacionalnog vijeća za visoko obrazovanje. Nacionalno vijeće za visoko obrazovanje očituje se o zahtjevu u roku od tri mjeseca a ministar izdaje dopusnicu u roku od mjesec dana. U slučaju da ministar nije suglasan s

mišljenjem Nacionalnog vijeća za visoko obrazovanje i zatraži njegovo novo očitovanje, rok dovršenja postupka se jednokratno produžava za tri mjeseca.

(4) Dopusnica će se izdati visokom učilištu koje ima:

1. studijski program za sveučilišne odnosno stručne studije kvalitetom sukladan standardima država Europske unije,
2. potreban broj nastavnog i drugog osoblja s odgovarajućom znanstvenom i stručnom kvalifikacijom, u skladu sa standardnim opterećenjem nastavnih obveza utvrđenih kolektivnim ugovorom za visoko obrazovanje, pri čemu ima zaključen ugovor o radu s punim radnim vremenom s najmanje polovicom potrebnog broja nastavnika u slučaju sveučilišta, odnosno s najmanje jednom trećinom u slučaju veleučilišta i visokih škola. Sveučilištu koje nema u radnom odnosu najmanje polovicu potrebnog broja nastavnika a veleučilištu i visokoj školi najmanje jednu trećinu može se izdati dopusnica uz uvjet da u razdoblju od pet godina ravnomjerno zapošljava nastavnike do potrebnog broja i o tome jednom godišnje izvještava ministra,
3. osiguran odgovarajući prostor i opremu, u skladu s brojem studenata koje visoko učilište namjerava upisati i potrebama kvalitetnog studiranja,
4. osigurana potrebna novčana sredstva za svoj rad, uključivši i osigurano jamstvo prema stavku 8. ovoga članka.

(5) Dopusnica i rješenje kojim se odbija dopusnica ili zahtjev za upis u Upisnik visokih učilišta upravni su akti protiv kojih nije dopuštena žalba, ali se protiv njih može pokrenuti upravni spor.

(6) Upisnik iz stavka 1. ovoga članka vodi Ministarstvo. Ministar posebnim pravilnikom propisuje ustroj i način vođenja Upisnika te postupak upisa.

(7) Ako se na temelju inspekcijskog ili upravnog nadzora utvrdi da je visoko učilište prestalo ispunjavati uvjete potrebne za dobivanje dopusnice, a uočeni se nedostaci ne mogu otkloniti bez ozbiljnih posljedica po kvalitetu studija, ministar će rješenjem, na prijedlog Nacionalnog vijeća za visoko obrazovanje, visokom učilištu oduzeti dopusnicu. Ako se uočeni nedostaci mogu otkloniti u roku od šest mjeseci bez ozbiljnih posljedica po kvalitetu studija, ministar će rješenjem naložiti visokom učilištu da u tom roku otkloni nedostatke. Rješenje o oduzimanju dopusnice upravni je akt protiv kojega nije dopuštena žalba ali se može pokrenuti upravni spor.

(8) U slučaju prestanka rada javnog visokog učilišta zbog oduzimanja dopusnice ili drugog razloga, ministar će na prijedlog Nacionalnog vijeća za visoko obrazovanje donijeti mjere kojima će se osigurati nastavak i dovršenje studija studentima toga visokog učilišta.

(9) Privatna visoka učilišta dužna su prije početka rada osigurati, na način koji utvrdi Ministarstvo, jamstvo radi osiguranja nastavka i dovršenja studija za slučaj prestanka rada visokog učilišta ili prestanka izvođenja određenog studija.

(10) Obrazovni programi provedeni bez dopusnice ne smatraju se sveučilišnim ili stručnim studijem prema ovome Zakonu niti se njihovim završetkom stječu akademska zvanja i stupnjevi kao ni stručna zvanja. Organizatori takvih obrazovnih programa ne mogu izdavati diplome ili druge isprave o studiju predviđene ovim Zakonom ali mogu izdavati potvrde o završenom obrazovanju u kojima je izričito navedeno da je riječ o obrazovnom programu koji nije sveučilišni ili stručni studij prema ovome Zakonu te da se njime ne stječu akademska ili stručna zvanja odnosno akademski stupnjevi.

B. SVEUČILIŠTE

Osnovne odredbe o sveučilištu

Članak 53.

(1) Sukladno svojoj zadaći iz članka 3. ovoga Zakona sveučilišta su obrazovne ustanove koje povezivanjem znanstvenog istraživanja, umjetničkog stvaralaštva, studija i nastave razvijaju znanost, struku i umjetnost, pripremaju studente za obavljanje profesionalnih djelatnosti na temelju znanstvenih spoznaja i metoda kao i umjetničkih vrijednosti, obrazuju znanstveni i umjetnički podmladak, sudjeluju u ostvarivanju društvenih interesa studenata te promiču međunarodnu, posebice europsku suradnju u visokom obrazovanju te znanstvenoj i umjetničkoj djelatnosti. O ispunjavanju svojih zadaća, posebno u izgradnji hrvatske nacionalne kulture, sveučilišta obavještavaju javnost najmanje jednom godišnje.

(2) Sveučilište integrira funkcije svojih sastavnica, posebno fakulteta, akademija i odjela (dalje: funkcionalna integracija) te putem svojih tijela osigurava njihovo jedinstveno i usklađeno djelovanje u skladu sa strateškim i razvojnim odlukama o akademskim pitanjima i o profiliranju znanstvenih istraživanja te jedinstveno i usklađeno djelovanje u financijskom poslovanju i pravnom prometu, investicijama, razvojnim planovima te u nastupu prema vanjskim partnerima u znanstvenim djelatnostima i visokom obrazovanju. Sveučilište osigurava unutarnju i vanjsku mobilnost studenata i nastavnika, racionalno korištenje ljudskih i materijalnih resursa, razvoj multidisciplinarnih studija te nadzor i stalni rast kvalitete kao i konkurentnosti nastavnoga, znanstvenoga, umjetničkog i stručnog rada. Sveučilište razvija jedinstveni informacijski i knjižnični sustav.

Ustroj sveučilišta i njegove sastavnice

Članak 54.

(1) Sveučilište je ustanova koja osniva i provodi sveučilišne studije u najmanje dva znanstvena i/ili umjetnička područja u većem broju polja te interdisciplinarne studije kao autonomni i integrirani proces, neposredno ili putem svojih fakulteta, umjetničkih akademija i odjela koje osniva sukladno ovom Zakonu. Sveučilište i njegova visoka učilišta (fakulteti i umjetničke akademije) mogu sukladno ovome Zakonu provoditi i stručne studije.

(2) Sveučilište može kao sastavnice (podružnice, ustanove ili pravne osobe) imati fakultete, umjetničke akademije, odjele i institute te druge sastavnice i to: zaklade, fondacije, udruge, studentske centre, zdravstvene ustanove, knjižnice, tehnologijske centre, informatičke, kulturne, sportske kao i one sastavnice (ustanove ili trgovačka društva) koji služe zadovoljavanju potreba studenata i sveučilišta.

(3) Statutom sveučilišta, aktom o osnivanju te općim aktima sastavnica utvrđuje se način upravljanja koji osigurava integriranost funkcija sveučilišta i ostvarenje interesa i ciljeve radi kojih je sveučilište osnovalo sastavnicu.

(4) Djelovanje pojedinih sastavnica, posebice razina njihovih ovlasti u pravnom prometu i poslovanju, utvrđuje se statutom sveučilišta i aktom o njihovu osnivanju. Aktom o osnivanju može se predvidjeti davanje suglasnosti osnivača na statut.

(5) Odluke o statusnoj promjeni sastavnica u okviru sveučilišta ili izlasku pojedinih sastavnica iz sveučilišta donosi senat dvotrećinskom većinom ukupnog broja glasova. Statutom sveučilišta detaljnije se uređuje postupak provođenja statusnih promjena sastavnica. Ako statutom sveučilišta nije određeno drukčije, protiv odluke senata ne može se podnijeti žalba, ali se može pokrenuti upravni spor.

(6) Sveučilište radi komercijalizacije znanstvenih rezultata, otkrića ili patenata te umjetničkih ostvarenja, poticanja suradnje s gospodarstvenicima ili jačanja na znanju temeljenog gospodarstva može biti osnivač ili suosnivač trgovačkih društava. Dio dobiti takvih trgovačkih društava koji pripada sveučilištu može se koristiti isključivo za unapređenje djelatnosti sveučilišta.

2. STUDIJI NA VISOKIM UČILIŠTIMA

A. VRSTE STUDIJA

Vrste studija: sveučilišni i stručni studij

Članak 69.

(1) Visoko obrazovanje provodi se kroz sveučilišne i stručne studije.

(2) Sveučilišni studij osposobljava studente za obavljanje poslova u znanosti i visokom obrazovanju, u poslovnom svijetu, javnom sektoru i društvu općenito te ih osposobljava za razvoj i primjenu znanstvenih i stručnih dostignuća.

(3) Stručni studij pruža studentima primjerenu razinu znanja i vještina koje omogućavaju obavljanje stručnih zanimanja i osposobljava ih za neposredno uključivanje u radni proces.

(4) Sveučilišni i stručni studiji usklađuju (»harmoniziraju«) se s onima u europskom obrazovnom prostoru, uz uvažavanje pozitivnih iskustava drugih visokoškolskih sustava.

Sveučilišni studij

Članak 70.

(1) Sveučilišno obrazovanje obuhvaća sljedeće tri razine:

1. preddiplomski studij,
2. diplomski studij i
3. poslijediplomski studij.

(2) Sveučilišni studiji ustrojavaju se i izvode na sveučilištu. Diplomski i poslijediplomski studiji mogu se izvoditi i u suradnji sa znanstvenim institutima.

(3) Svaka razina sveučilišnog studija završava stjecanjem određenog naziva ili stupnja.

(4) Određeni studijski programi provode se integrirano kroz prvu i drugu razinu studija. Takvo provođenje studijskog programa odobrava Nacionalno vijeće za visoko obrazovanje.

(5) Svaka razina studija iz stavka 1. ovoga članka mora biti u skladu s europskim sustavom prijenosa bodova (dalje: ECTS) po kojem se jednom godinom studija u pravilu stječe 60 ECTS bodova.

Preddiplomski studij

Članak 71.

(1) Na preddiplomskom sveučilišnom studiju, koji u pravilu traje tri do četiri godine, stječe se od 180 do 240 ECTS bodova. Preddiplomski studij osposobljava studente za diplomski studij te im daje mogućnost zapošljavanja na određenim stručnim poslovima.

(2) Završetkom preddiplomskog studija stječe se akademski naziv prvostupnik/prvostupnica (*baccalaureus* odnosno *baccalaurea*) uz naznaku struke, ako posebnim zakonom nije određeno drukčije.

(3) U međunarodnom prometu i diplomu na engleskom jeziku akademski naziv po završetku preddiplomskog studija je *baccalaureus*, odnosno *baccalaurea*.

Diplomski studij

Članak 72.

(1) Diplomski sveučilišni studij traje jednu do dvije godine i njegovim završetkom stječe se od 60 do 120 ECTS bodova. Diplomski studij može trajati i duže, uz odobrenje Nacionalnog vijeća za visoko obrazovanje.

(2) Ukupan broj bodova koji se stječu na preddiplomskom i diplomskom studiju iznosi najmanje 300 ECTS bodova.

(3) Ako zakonom nije određeno drukčije, završetkom diplomskog sveučilišnog studija stječu se akademski nazivi:

1. za sveučilišne medicinske programe doktor (dr.) struke,
2. za ostale sveučilišne programe magistar, odnosno magistra (mag.) struke.

(4) Kratica nabrojanih akademskih naziva stavlja se iza imena i prezimena osobe.

Poslijediplomski studij

Članak 73.

(1) Poslijediplomski sveučilišni studij može se upisati nakon završetka diplomskoga sveučilišnog studija.

(2) Poslijediplomski sveučilišni studij traje u pravilu tri godine. Ispunjenjem svih propisanih uvjeta i javnom obranom doktorskog rada, stječe se akademski stupanj doktora znanosti (dr. sc.), odnosno doktora umjetnosti (dr. art.).

(3) Iznimno, osobe koje su ostvarile znanstvena dostignuća koja svojim značenjem odgovaraju uvjetima za izbor u znanstvena znanja, na temelju odluke nadležnog vijeća, utvrđenog statutom sveučilišta, o ispunjavanju propisanih uvjeta te izrade i javne obrane doktorskog rada, a uz suglasnost senata sveučilišta, mogu steći doktorat znanosti.

(4) Kratica akademskog stupnja stavlja se ispred imena i prezimena osobe.

(5) Sveučilište može organizirati poslijediplomski specijalistički studij u trajanju od jedne do dvije godine, kojim se stječe zvanje specijalista određenog područja (spec.). Naziv specijalista, odnosno njegova kratica dodaju se akademskom nazivu iz članka 72. stavka 3. ovoga Zakona.

(6) Sveučilište statutom može utvrditi da se završetkom poslijediplomskoga specijalističkog studija stječe drukčije zvanje od onoga propisanog stavkom 5. ovoga članka, u slučaju kada je za određeno stručno područje posebnim zakonom propisano specijalističko usavršavanje.

(7) Sveučilište općim aktom uređuje stjecanje ECTS bodova na poslijediplomskom studiju te propisuje broj ECTS bodova potreban za prijavu doktorskog rada na poslijediplomskom sveučilišnom studiju.«

Stručni studiji

Članak 74.

(1) Stručni studiji provode se na visokoj školi ili veleučilištu. Stručni studiji mogu se provoditi i na sveučilištu u skladu s ovim Zakonom.

(2) Stručni studiji traju od dvije do tri godine i njihovim se završetkom stječe od 120 – 180 ECTS bodova. Iznimno, uz odobrenje Nacionalnog vijeća za visoko obrazovanje, stručni studij može trajati do četiri godine u slučajevima kada je to sukladno međunarodno prihvaćenim standardima te se takvim studijem stječe do 240 ECTS bodova.

(3) Završetkom stručnog studija sa manje od 180 ECTS bodova stječe se odgovarajući stručni naziv, u skladu s posebnim zakonom.

(4) Završetkom stručnog studija sa 180 ili više ECTS bodova stječe se stručni naziv bakalaureus uz naznaku struke, u skladu s posebnim zakonom.

(5) Kratica stručnog naziva stavlja se iza imena i prezimena osobe.

(6) Veleučilišta ili visoke škole mogu organizirati specijalistički diplomski stručni studij za osobe koje su završile stručni studij ili preddiplomski sveučilišni studij. Takav studij traje jednu do dvije godine i njime se stječe zvanje specijalista određene struke (spec.) koje se koristi uz stručni naziv stečen stručnim studijem ili preddiplomskim sveučilišnim studijem.

Prijenos ECTS bodova

Članak 75.

(1) Prijenos ECTS bodova može se provesti između različitih studija.

(2) Kriteriji i uvjeti prijena ECTS bodova iz stavka 1. ovoga članka propisuju se općim aktom visokog učilišta, odnosno ugovorom između visokih učilišta.

B. UPIS NA STUDIJ, NJEGOVO USTROJSTVO I IZVEDBA

Uvjeti za upis

Članak 77.

(1) Upis studija obavlja se na temelju javnog natječaja koji objavljuje sveučilište, veleučilište ili visoka škola koji provode studij najmanje šest mjeseci prije početka nastave. Natječaj za upis mora sadržavati: uvjete za upis, broj mjesta za upis, postupak, podatke o ispravama koje se podnose i rokove za prijavu na natječaj i upis.

(2) Sveučilište, veleučilište ili visoka škola utvrđuju postupak odabira pristupnika za upis na način koji jamči ravnopravnost svih pristupnika bez obzira na rasu, boju kože, spol, jezik, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, imovinu, rođenje, društveni položaj, invalidnost, seksualnu orijentaciju i dob. Sveučilište, veleučilište ili visoka škola utvrđuju kriterije (uspjeh u prethodnom školovanju, vrsta završenog školovanja, uspjeh na klasifikacijskom ili drugom ispitu, posebna znanja, vještine ili sposobnosti i sl.) na temelju kojih se obavlja klasifikacija i odabir kandidata za upis.

(3) Sveučilište, veleučilište i visoka škola utvrđuju koji su srednjoškolski programi odgovarajući preduvjet za upis pojedinoga preddiplomskog ili stručnog studija.

(4) Diplomski studij može upisati osoba koja je završila odgovarajući preddiplomski studij. Sveučilište propisuje koji je preddiplomski studij odgovarajući za upis pojedinoga diplomskog studija kao i uvjete upisa za pristupnike koji imaju završen neki drugi preddiplomski studij ili diplomski sveučilišni studij.

(5) Osobe koje su završile stručni studij mogu upisati diplomski studij ako je to predviđeno općim aktom sveučilišta koje provodi taj studij, pri čemu se upis može uvjetovati polaganjem diferencijalnih ispita.

(6) Poslijediplomski studij može upisati osoba koja je završila odgovarajući diplomski studij. Sveučilište može propisati i druge uvjete za upis poslijediplomskog studija.

(7) Iznimno, pod uvjetima koje propiše visoko učilište, studij se može upisati i bez prethodno završenoga odgovarajućeg školovanja, ako je riječ o iznimno nadarenim osobama za koje se može očekivati da će i bez završenoga prethodnog školovanja uspješno svladati studij.

(8) Strani državljani upisuju se na studij pod jednakim uvjetima kao hrvatski državljani ali se, sukladno odluci nadležnoga državnog tijela ili visokog učilišta, od njih može tražiti plaćanje dijela ili pune cijene studija. Stranim državljanima se upis može ograničiti ili uskratiti ako je riječ o studiju koji se odnosi na vojno ili policijsko obrazovanje ili drugi studij od interesa za nacionalnu sigurnost.

C. ZAVRŠETAK STUDIJA

Uvjeti za završetak studija

Članak 83.

(1) Preddiplomski studij završava polaganjem svih ispita te, ovisno o studijskom programu, izradom završnog rada i/ili polaganjem završnog ispita u skladu sa studijskim programom.

(2) Diplomski studij završava polaganjem svih ispita, izradom diplomskog rada i polaganjem diplomskog ispita u skladu sa studijskim programom.

(3) Poslijediplomski studij završava polaganjem svih ispita, izradom i javnom obranom znanstvenog ili umjetničkoga doktorskog rada (disertacije).

(4) Poslijediplomski specijalistički studij završava polaganjem svih ispita, izradom završnog rada i/ili polaganjem odgovarajućega završnog ispita u skladu sa studijskim programom.

(5) Studijskim programom može se utvrditi da poslijediplomski umjetnički studij završava polaganjem svih ispita te polaganjem završnog ispita pred ispitnim povjerenstvom i/ili izradom ili izvedbom umjetničkog djela.

(6) Postupak prijave, ocjene i obrane doktorske disertacije odnosno izrade i/ili izvedbe umjetničkog djela uređuje se statutom sveučilišta.

(7) Stručni studij završava polaganjem svih ispita. Studijskim programom može se predvidjeti i polaganje završnog ispita i/ili izrada završnog rada.

(8) Specijalistički stručni studij završava polaganjem svih ispita, izradom završnog rada i/ili polaganjem odgovarajućega završnog ispita u skladu sa studijskim programom.

(9) Završetkom studija sukladno odredbama ovoga članka student stječe odgovarajući stručni ili akademski naziv ili stupanj te druga prava sukladno posebnim propisima.

IX. PRIJELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Organizacijske promjene

Članak 114.

(1) Osnivačka prava nad javnim sveučilištima, veleučilištima, visokim školama i drugim znanstvenim organizacijama obavlja Republika Hrvatska, ako osnivačkim aktom nije drugačije određeno.

(2) Osnivačka prava nad fakultetima, umjetničkim akademijama i ostalim sastavnicama sveučilišta obavljaju sveučilišta.

(3) Statut i drugi opći akti visokih učilišta i drugih znanstvenih organizacija uskladit će se s ovim Zakonom do 1. ožujka 2005. Protekom toga roka, visoka učilišta i druge znanstvene organizacije koje nisu provele usklađenje, ne mogu se financirati iz državnog proračuna.

(4) Visoka učilišta i druge znanstvene organizacije osnovane prema dosadašnjim propisima, danom stupanja na snagu ovoga Zakona nastavljaju s radom prema postojećim općim aktima do usklađenja prema stavku 3. ovoga članka, a najkasnije do 1. ožujka 2005.

(5) Rektori i prorektori sveučilišta i veleučilišta te dekani i prodekani sveučilišnih sastavnica i visokih škola te ravnatelji javnih znanstvenih instituta izabrani prije stupanja na snagu ovoga Zakona ostaju na istoj dužnosti do isteka mandata na koji su izabrani, s tim da danom usklađenja iz stavka 3. ovoga članka, rektori i prorektori veleučilišta postaju njihovi dekani i prodekani.

(6) Pravno integriranje sveučilišta započinje danom stupanja na snagu ovoga Zakona, a završit će se najkasnije do 31. prosinca 2007.

(7) U postupku statusnih promjena visokih učilišta kojima dolazi do njihova spajanja ili razdvajanja pri čemu se imovina prenosi s jednog na drugo visoko učilište ne plaća se porez.

(8) Sveučilišta i njegova učilišta (fakulteti i umjetničke akademije) mogu upisivati studente prve godine stručnih studija do zaključno školske godine 2010./2011.

(9) Visoke učiteljske škole koje su na dan stupanja na snagu Zakona članice sveučilišta nastavljaju s djelovanjem u sastavu sveučilišta do usklađivanja svog ustroja i djelovanja prema ovom Zakonu, odnosno do ustrojavanja studija prema odredbama ovoga Zakona, a najkasnije do početka akademske godine 2010./2011.

Nova organizacija studija i nastavak studija prema prijašnjim propisima

Članak 116.

(1) Studiji na visokim učilištima počinju s ustrojavanjem danom stupanja na snagu ovoga Zakona. Ustrojavanje će se dovršiti i organizacija studija početi provoditi prema odredbama ovoga Zakona najkasnije počevši od školske godine 2005./2006., od kada će se obavezno uvesti i ECTS sustav. Poslijediplomski studiji ustrojiti će se i početi provoditi prema odredbama ovoga Zakona najkasnije počevši od školske godine 2004./2005.

(2) Studenti upisani na dodiplomski i poslijediplomski magistarski ili doktorski studij prije ustrojavanja preddiplomskih i poslijediplomskih studija sukladno odredbama ovoga Zakona imaju pravo dovršiti studij prema nastavnom programu i uvjetima koji su važili prilikom upisa u prvu godinu studija i steći odgovarajući akademski stupanj prema propisima koji su vrijedili prije stupanja na snagu ovoga Zakona. Studenti kojima je na temelju prijašnjih propisa odobrena tema za izradu doktorskog rada bez doktorskog studija, imaju pravo obrane doktorskog rada i stjecanja doktorata znanosti prema propisima koji su vrijedili do stupanja na snagu ovoga Zakona.

(3) Visoko učilište može ograničiti trajanje prava na završetak studija prema stavku 2. ovoga članka na određeni broj godina, ali ne na manji broj godina od onoga koji je studentu ostalo do završetka studija prema programu prema kojemu je započeo studij uvećan za dvije godine.

(4) Nakon uvođenja studija prema ovom Zakonu studenti iz stavka 1. ovoga članka koji ne dovrše studij prema starom studijskom planu i programu mogu studij nastaviti prema ovom Zakonu i na njemu utemeljenom nastavnom programu sukladno općem aktu visokog učilišta.

(5) Ministar može tri godine od dana stupanja na snagu ovoga Zakona iznimno dati dopusnicu za novi studij i visokom učilištu koje ne odgovara uvjetu iz članka 51. stavak 3. točka 2., uz uvjet visokom učilištu da ispuni taj uvjet u roku ne duljem od 5 godina.

Zatečeni akademski nazivi i stupnjevi

Članak 120.

(1) Sveučilišni i stručni studiji prema propisima koji su vrijedili do dana stupanja na snagu ovoga Zakona izjednačeni su s odgovarajućim sveučilišnim diplomskim odnosno stručnim studijima prema ovom Zakonu, a osobe koje su ih završile imaju ista prava koja imaju osobe koje završe odgovarajući studij prema ovom Zakonu, uključivši i pravo na akademski ili stručni naziv iz članka 72. i 73. ovoga Zakona.

(2) Osobe iz stavka 1. ovoga članka mogu tražiti od visokog učilišta na kojemu su stekle akademski naziv da im u postupku i pod uvjetima predviđenim općim aktom visokog učilišta izda ispravu (potvrdu ili diplomu) o tome da prije stečeni akademski naziv odgovara nekom od akademskih naziva iz članka 71.–74. ovoga Zakona, te nakon što dobiju takvu ispravu mogu koristiti akademski naziv prema ovom Zakonu. Ako visoko učilište na kojemu je stečen akademski naziv ili njegov pravni sljednik ne postoji, Nacionalno vijeće za visoko obrazovanje odredit će visoko učilište koje će odlučiti o zahtjevu. Ako je visoko učilište općim aktom utvrdilo da prije stečeni akademski naziv odgovara nekom od akademskih naziva iz članka 71.–74., osobe iz stavka 1. ovoga članka novi akademski naziv mogu koristiti i bez izdavanja potvrde ili diplome.

(3) Doktorati znanosti stečeni prema propisima koji su bili na snazi prije stupanja na snagu ovoga Zakona istovrsni su s doktoratima znanosti stečenim prema ovom Zakonu, te osobe koje su ih stekle imaju ista prava kao i osobe koje su doktorat znanosti stekle prema ovom Zakonu.

(4) Osobe koje su prema propisima koji su bili na snazi prije stupanja na snagu ovoga Zakona stekle magisterij znanosti mogu, sukladno općem aktu sveučilišta, steći doktorat znanosti obranom doktorskog rada prema propisima koji su vrijedili na dan stupanja na snagu ovoga Zakona, najkasnije u roku od osam godina od dana stupanja na snagu ovoga Zakona.

(5) Visoko učilište može, ako je to predviđeno njegovim općim aktom, osobama koje su upisale poslijediplomski znanstveni magistarski studij prema propisima koji su važili prije stupanja na snagu ovoga Zakona, ali taj studij nisu dovršili, omogućiti na njihov zahtjev da, uz ispunjavanje određenih uvjeta (polaganje ispita, izvršavanje drugih obveza), studij završe izradom doktorske disertacije i time steknu doktorat znanosti.

LITERATURA NA HRVATSKOM JEZIKU O REFORMI SVEUČILIŠTA I O BOLONJSKOM PROCESU

1. *Hrvatsko sveučilište za 21. stoljeće (idejno rješenje razvoja Sveučilišta u Zagrebu)*, Šunjić, M. i Mencer, H. J. (urednici), Sveučilišni vjesnik vol. 44, (posebni broj), Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, siječanj 1998.
2. *Tematske točke sjednice Senata*, Mencer, J. H. (urednica), Sveučilišni vjesnik, vol. 44, br. 4, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, prosinac 1998.
3. *Međunarodna suradnja u visokom obrazovanju, europski sustav prijenosa bodova (ECTS)*, Mencer, H. J. (urednica broja), Sveučilišni vjesnik, vol. 46, posebni broj, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, travanj 2000.
4. *Prema društvu znanja: integracija Sveučilišta u Rijeci u europski prostor visokog obrazovanja*, Lesica-Ježina, J., Štefan, D. i Ledić, J. (urednici), Sveučilište u Rijeci, Rijeka 2001.
5. *Program rada rektorice prof. dr. sc. Helene Jasne Mencer*, Sveučilišni vjesnik, vol. 48, br. 1-4, str. 19-29, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, prosinac 2002.
6. *Deklaracija o integriranom sveučilištu*, Sveučilišni vjesnik, vol. 48, br. 1-4, str. 29-30, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, prosinac 2002.
7. *ISKORAK 2001 Razvojna strategija Sveučilišta u Zagrebu*, Sveučilišni vjesnik, vol. 49, br. 1-2, str 3-42, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, lipanj 2003.
8. Bjeliš, A.: *Strukturne promjene na Sveučilištu – od analize do novih smjernica*, Sveučilišni vjesnik, vol. 49, br. 1-2, str 70-76, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, lipanj 2003.
9. Jerolimov, V.: *Upisna politika*, Sveučilišni vjesnik, vol. 49, br. 1-2, str 77-79, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, lipanj 2003.
10. Sunko, D.: *Okvir za preustroj sveučilišnih studija*, Sveučilišni vjesnik, vol. 49, br. 1-2, str 80-83, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, lipanj 2003.
11. Hunjak, T.: *Na putu prema integriranom Sveučilištu*, Sveučilišni vjesnik, vol. 49, br. 1-2, str 84-85, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, lipanj 2003.
12. *Dies academicus 2003. Svečana sjednica Senata Sveučilišta u Zagrebu 3. studenoga 2003. (Izvjješća)*, Sveučilišni vjesnik, vol. 49, br. 3-4, str. 3-24, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, prosinac 2003.

13. *Izješće o radu i stanju u visokom školstvu*, Republika Hrvatska, Nacionalno vijeće za visoku naobrazbu, Zagreb, travanj 2003.
14. Havelka, M.: *Visoko obrazovanje u Hrvatskoj i europskim zemljama: prilog usklađivanju visokog obrazovanja u Hrvatskoj s europskim visokim obrazovanjem*, Biblioteka Studije, knjiga 10., Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2003.
15. *Treći sabor udruga Almae Matris Croaticae Alumni (AMCA/AMAC)*, Sveučilište, znanost i globalizacija, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2004.
16. Buczynski, A.: *Europski sustav prijenosa bodova (ECTS)*, Polić Bobić, M. (urednica), MZOŠ (Uprava za visoko obrazovanje), Zagreb, prosinac 2004.
17. www.mzos.hr
Na internetskoj stranici Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa može se naći zapisnike svih 20 rasprava o provedbi Bolonjskog procesa na hrvatskim sveučilištima, veleučilištima i visokim školama održane u MZOŠ-u od rujna do prosinca 2004. godine, kao i prezentacije svih dotad pripremljenih programa studija po načelima Bolonjske deklaracije.
18. www.unizg.hr

LITERATURA NA ENGLESKOM JEZIKU O REFORMI SVEUČILIŠTA I O BOLONJSKOM PROCESU

1. *University of Zagreb Self-Evaluation Report*, Sveučilišni vjesnik, vol. 46, br. 3-4, str. 61-74, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, prosinac 2000.
2. *The University Project of the Salzburg Seminar Visiting Advisors Report*, Sveučilišni vjesnik, vol. 46, br. 3-4, str. 75-82, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, prosinac 2000.
3. *CRE Reviewers' Report Institutional Evaluation of the University of Zagreb*, Sveučilišni vjesnik, vol. 46, br. 3-4, str. 83-96, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, prosinac 2000.
4. *Science and Higher Education in Croatia Report on Visit by the Academia Europaea*, Sveučilišni vjesnik, vol. 46, br. 3-4, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, prosinac 2000.
5. Mencer, H. J.: *Current State of the Institutional Quality Assurance Management at the University of Zagreb and the Ways for further Improving it*, Sveučilišni vjesnik, vol. 49, br. 1-2, str 43-53, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, lipanj 2003.
6. Vizek Vidović, V.: *Faculty Development as a Part of University Quality Improvement System*, Sveučilišni vjesnik, vol. 49, br. 1-2, str 54-57, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, lipanj 2003.
7. Mencer, H. J., Bjeliš, A.: *Report of the Impact of the Visiting Advisors Program*, Sveučilišni vjesnik, vol. 49, br. 1-2, str 58-69, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, lipanj 2003.
8. *International Student Guide 2003/2004*, University of Zagreb, Zagreb, June 2003.
9. *Self-evaluation Report*, University of Zagreb, Zagreb, March 2004.
10. *Report on the University of Zagreb*, Croatia, April 12-15, 2004, April 2004.

ISBN 953-6002-25-6

9 789536 002252